

**İMAM GAZÂLÎ VE EBU'L MU'İN EN- NESEFÎ'YE
GÖRE NÜBÜVVET PROBLEMİ**

Nuri ARSLAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Doç. Dr. Muhammed YAZICI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ**

2012

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

Nuri ARSLAN

İMAM GAZÂLÎ VE EBU'L MU'İN EN- NESEFÎ'YE GÖRE
NÜBÜVVET PROBLEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Muhammed YAZICI

ERZURUM – 2012

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

...../.... / 2012

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**İMAM GAZÂLÎ VE EBU’L MU’İN EN-NESEFÎ’YE GÖRE NÜBÜVVET PROBLEMİ**” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim. Tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- . Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- . Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- . Tezimin/Raporumun 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

10. / 04. / 2012

Nuri ARSLAN

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Muhammet YAZICI danışmanlığında, Nuri ARSLAN tarafından hazırlanan bu çalışma 10.04.2012 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından KELAM Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Muhammed YAZICI

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Mevlüt ÖZLER

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU

İmza:

İmza:

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ.....	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. KUR’AN-I KERİM’E GÖRE NÜBÜVVET	6
1.2. HZ. PEYGAMBER’İN HADİSLERİNDE NÜBÜVVET	8
1.3. NÜBÜVVET İLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	9
1.3.1. Temel Kavramlar	9
1.3.1.1. Nübüvvet, Resul ve Nebi Kavramları	9
1.3.1.2. Hatm-i Nübüvvet ya da Hatemu’n-Nebiiyyin.....	15
1.3.1.3. Mucize	16
1.3.1.4. Vahiy	19
1.3.2. Nübüvvet İle İlgili Diğer Kavramlar	20
1.3.2.1. İrhas	21
1.3.2.2. İhanet ve Muhrika	21

İKİNCİ BÖLÜM

İMAM GAZÂLÎ VE EBU’L-MU’İN MEYMUN B. MUHAMMED EN-NESEFÎ’YE GÖRE NÜBÜVVET PROBLEMİ

2.1. NÜBÜVVETİN İMKÂN VE GEREKLİLİĞİ	22
2.2. HZ. MUHAMMED’İN NÜBÜVVETİ.....	37
2.3. PEYGAMBERLERİN SIFATLARI	40
2.4. PEYGAMBERLERİN ŞEFAATİ.....	47
2.5. MUCİZE.....	51
2.5.1. Hz. Muhammed’in Mucizeleri	54
2.5.1.1. Kur’an Mucizesi	57
2.5.1.2. Mirac Mucizesi	59

SONUÇ.....	62
KAYNAKÇA.....	68
ÖZGEÇMİŞ	72

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İMAM GAZÂLÎ VE EBU'L MU'İN EN- NESEFÎ'YE GÖRE
NÜBÜVVET PROBLEMİ

Nuri ARSLAN

Danışman: Doç. Dr. Muhammed YAZICI

2012, sayfa: 72 + VII

Jüri: Doç. Dr. Muhammed YAZICI

Prof. Dr. Mevlüt ÖZLER

Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU

Eş'arî ve Maturidî ekollerinin en önemli simalarından olan İmam Gazâlî ve Eb'ul Muin En-Nesefî, hem yaşadıkları yüzyılda hem de sonraki yüzyıllarda çok önemli etkiler meydana getirmişlerdir. Gazâlî, tasavvuf, felsefe, ahlâk ve kelâm ilimleri açısından çok önemli bir yere sahiptir. Nesefî, Kelam alanında önemli çalışmalarda bulunmuş ve Maturidî geleneğini sistemleştirmiş, yaşadığı çağda çoğalan sapkın ve küfür akımlarıyla mücadele etmiştir.

Biz bu çalışmada her iki İslam bilgininin nübüvvet ile ilgili görüşlerini karşılaştırmalı olarak ele alacağız.

Gazâlî'ye göre, peygamber göndermek caizdir, muhal veya vacip değildir. Peygamberden kendi risalet davasıyla yakından ilgili olağanüstü bir fiilin yani, mu'cizenin sadır olması mümkündür. Hz. Muhammed(sav), son peygamberdir. O'nun peygamber oluşunun delili ise Kur'an mucizesi ve diğer mucizeleridir.

Nesefî'de ise, nübüvvet, Allah için imkan dahilindedir. Akılla çatışmamaktadır. Nübüvvet mümkün olan işlerin, hatta vaciplerin en hayırlısıdır. Yani, Allah'ın hikmetinin gereği bir iştir. Mu'cize de nübüvvetin bir delilidir anlayışı hâkimdir.

Anahtar Kelimeler: İmam Gazâlî, Ebu'l-Mu'în En-Nesefî, Nübüvvet, Mucize, Hz.. Muhammed'in peygamberliği

ABSTRACT**MASTER THESIS****THE PROBLEM OF PROPHETHOOD ACCORDING TO IMAM
AL-GHAZALÎ AND ABU AL-MU'ÎN AL-NASAFÎ****Nuri ARSLAN****Advisor: Doç. Dr. Muhammed YAZICI****2012, Pages: 72 + VII****Jüry: Doç. Dr. Muhammed YAZICI****Prof. Dr. Mevlüt ÖZLER****Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU**

Imam Al-Ghazali and Abu'l Muin Al-Nasafi, the two most important personalities of Ashari and Maturidi schools, had great influence in the century they lived and the following centuries after them. Ghazali is holding an important position in sufism, philosophy, ethics and kalam sciences.

Nesefi, has important studies in field of Kalam and has systemized the traditions of Maturidi. He also challenged the perverted ideas and infidelity that had increased during his time. We will see views of both Islamic scholars on the notion of prophethood.

According to Ghazali, descending of prophet is permitted, it's not impossible or obligatory. An extraordinary action related to his prophethood, which means a miracle emerged from him is possible. The prophet Mohammad (pbuh) is the last prophet and the miracle of his prophecy is the Holy Qoran and other miracles.

As for Nesefi, prophethood in side of Allah, is within the possibility. It's not in contradictory with the reason. The prophethood, is the most favorable of all things, and even most favorable of all obligatories. Thus, it's purpose of Allah's wisdom. And, miracle is justification of the prophethood.

Keywords: Imam al-Ghazali, Abu al-Mu'in al-Nasafi, Prophethood, Miracle, Prophecy of Muhammad (pbuh)

KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz.	: Bakınız
cc.	: Celle celalühü
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.	: Hicri
Hız.	: Hazreti
İA	: İslam Ansiklopedisi
İst.	: İstanbul
m.	: Miladi
nşr.	: Neşreden
r.a.	: Radıyallahü anh
s.	: Sayfa
sav.	: Sallallahü aleyhi ve selem
Sy.	: Sayı
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik
Terc.	: Tercüme eden
vd.	: Ve diğerleri
vb.	: Ve benzeri, ve benzerleri
v.	: Vefatı
yy.	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

Peygamberlik müessesesi insanlığın var oluşuyla başlamış, Hatemunnebi (son peygamber) olan Hz. Muhammed ile son bulmuştur. Nübüvvet, Hak ile halk arasında bir irtibat vesilesidir. Bu mesele, inanç esaslarının üç ana konusundan (ilahiyat, nübüvvet ve semiyet) birini teşkil etmektedir. Nübüvvet konusu tarih boyunca zaman zaman tartışma sebebi olmuş, inanç esasları içinde yer alan diğer iki esastan daha çok tartışmalara zemin ve malzeme olmuştur. Bunun sebebi ise, bir kısım insan tarafından benimsenen “insan aklının yeterli olduğu ve bundan dolayı nübüvvete gerek olmadığı” anlayışı, nübüvvete yönelik farklı bakış açıları ile Hz. Muhammed’in peygamberliğidir.

Ayrıca gerek İslam topraklarının genişlemesiyle İslam inanç ve kültürüne sirayet eden yabancı akımların peygamberlik anlayışları ve gerek filozofların nübüvvet konusuna yaklaşım şekilleri nübüvvet hakkındaki tartışmaları hızlandırmıştır.

İslam bilginleri kendilerine has metodlarla bu tartışma konularına açıklık getirmişler, nübüvvet gerçeğini kendi usul ve kaideleri çerçevesinde ispat etmeye çalışmışlardır.

Eş’arî ve Maturidî ekollerinin en önde gelen isimlerinden olan İmam Gazâlî (v. 505/1111) ve Ebu’l Mu’in Meymun b. Muhammed en-Nesefî’nin (v.508/1115) nübüvvet gerçeğini ispat etmelerdeki gayretleri oldukça fazladır.

Bu iki isim, nübüvvete dair görüşleri ve çabalarıyla öne çıkmış şahsiyetlerdir. Bu hususta azami derecede çaba sarf etmişlerdir.

Biz de bu mümtaz ilim adamlarının peygamberlik müessesine dair görüşlerini çalışmamızın konusu edindik. Maksudımız her iki İslam bilginin nübüvvete dair fikirlerini mukayeseli olarak inceleyip istifadeye sunmaktır.

Bunun yanında diğer ilim dalları ve mensuplarının görüşlerinden de faydalandık. Nübüvvet konusu çok geniş olmasına rağmen gereksiz detaylara inmemeye gayret etmeye çalıştık.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında nübüvvet ile alakalı genel bir değerlendirme yapmaya çalışırken,

Birinci bölümde Kur'an ve Hadis'i Şeriflerde nübüvvet başlıkları ile *Nübüvvet Gerçeği*'ne dair kavramlar;

İkinci bölümde ise, İmam Gazâlî ve Ebu'l Mu'in Meymun b. Muhammed en-Neseî'nin konuyla alakalı anlayışlarını ele almaya çalıştık.

Konu ve eser seçiminde benden desteklerini esirgemeyen, bilgi ve tecrübeleriyle çalışmama öneri ve katkıda bulunan başta danışman hocam sayın Doç. Dr. Muhammed YAZICI'ya ve diğer hocalarım sayın Prof. Dr. Mevlüt ÖZLER, sayın Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU ve Doç. Dr. Sinan ÖGE beyefendilere teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca eserlerin temininde her zaman yanımda olan, muhtelif yayınevlerini bizzat arayarak kaynak ihtiyacımı gideren ve benden dualarını eksik etmeyen değerli büyüğüm Hafız Osman İlhami KARAKURT hocama minnettarım.

Erzurum -2012

Nuri ARSLAN

GİRİŞ

Varlıklar arasında en şerefli ve değerli olan insan, akletme, düşünme, sorumluluk duyma, anlama ve tefekkür etme gibi birçok meziyet ve yeteneklerle tezyin edilmiştir. Yalnız şu kadar var ki bu üstün meziyetleri insana bağışlayan Allah Teâlâ, bunların işleyiş tarzını daha etkin kılmak ve bu meziyetleri daha iyi kullanabilmek amacıyla da zaman zaman kendi içlerinden seçkin elçiler göndermiş ve bu melekelerin doğru çalıştırılmasına yardımcı olmuştur.

Muhtelif ayeti kerimelerden anlıyoruz ki kâinatın yegâne sahibi, yaratıcısı Allah (cc), insanlığı kendi başına bırakmamış, gönderdiği elçiler vasıtasıyla uyarıcı kanunlar göndermiştir. Nitekim bu hususu Allah Teâlâ ayeti kerimelerde şöyle izah buyurmaktadır:

“Muhakkak ki biz seni hak ile hem bir müjdeci, hem bir uyarıcı olarak gönderdik. Hiçbir ümmet de yoktur ki, içlerinde bir uyarıcı geçmiş olmasın.”¹
“Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana anlattıklarımız da var, anlatmadıklarımız da var. Hiçbir peygamber Allah’ın izni olmadan bir mucize getiremez. Allah’ın emri gelince de hak yerine getirilir. İşte o zaman bunu batıl sayanlar hüsrana uğrarlar.”² *“Müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdik ki, peygamberlerden sonra insanların Allah’a karşı bir bahaneleri olmasın. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”³*

Bizler sadece bize bildirilenleri bilmekteyiz. Dolayısıyla “numune-i imtisal” olarak adlandırılan bu seçkin elçilere iman, İslam inancının temel esaslarından birini teşkil etmektedir.

İman esasları **“usûl-i selase”**⁴ (üç temel esas) şeklinde özetlendiğinde “nübüvvet” bunun içinde yer almıştır.

Şu halde insan ile metafizik âlem arasındaki münasebeti en iyi sağlayanlar peygamberlerdir. Bu münasebet; bize iki şeyin makul olduğunu ispat etmektedir:

¹ Fatır 35/24.

² Mümin 40/78.

³ Nisa 3/165.

⁴ **Usûl-i Selase:** İslam akaidinin üç temel esası demektir. Amentünün üç madde halinde özetlenmesidir. Bunlar; ilahiyat, nübüvvet ve semiyattan müteşekkildir. İlk defa İmam-ı Maturidî’nin Kitabü’t Tevhid adlı eserinde yer almıştır. (Topaloğlu, Bekir, Çelebi, İlyas, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s. 326.)

- 1) Manevi âlemle irtibatı olan ruhların varlığı ve bunların özel seçilmişliği
- 2) Kulların ihtiyacı olan gerekli inanç ve ahlaki öğretilerin onlara vahiy yoluyla telkin edilmesi.⁵

Gerçekten de aklı kullanma kabiliyetine sahip olan insanı “nübüvvet olmadan eğri doğrudan ayırt edilebilir mi” tartışmaları fazlaca meşgul etmiştir.

İrade ve akıl ile donatılmış olan insanın, kendisine verilen bu donanım ve lütuflara karşılık, Allah’ı tanımak ve O’na ibadet etmekle yükümlü⁶ olduğu tartışma kabul etmez bir gerçektir. Bu görevleri yerine getirirken mutlak surette ve imtihanın bir gereği olarak önüne en başta şeytan dikilmekte ve şeytan insanda bulunan muhtelif istek, arzular, ihtiraslar vasıtasıyla birçok engeller çıkarmaktadır. Bu tür engellerle baş etmenin yol ve yöntemlerini Allah (cc) peygamberleri vasıtasıyla bildirmiştir.⁷ Bu konuya yönelik ayetler şu şekildedir:

*“Biz, peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kim iman eder ve kendini düzeltirse onlara korku yoktur. Onlar üzüntü de çekmeyecekler.”*⁸

*“Dedik ki: Hepiniz cennetten inin! Eğer benden size bir yol gösterici (peygamber) gelir de her kim hidayetime tâbi olursa onlar için herhangi bir korku yoktur ve onlar üzüntü çekmezler”*⁹

*“Ey Ademoğulları! Size kendi içinizden âyetlerimi anlatacak peygamberler gelir de kim (onlara karşı gelmekten) sakınır ve kendini ıslah ederse, onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.”*¹⁰ Delil olarak verdiğimiz bu ayeti kerimelerden anlıyoruz ki; peygamberler mutlak manada mürşitlerdir ve gerçek yol onların gösterdiği yoldur.¹¹

İnsan varlığı itibarıyla acizdir. Aklıyla ve elde ettiği imkânlarla yaratılış gayesini unutabilir ya da inancına farklı ve kabul edilemez düşünceler sokabilir. Ve yahut da yeryüzü imkânlarını amacının dışında fesat ve anarşizm için kullanabilir. İşte bu noktada “Nübüvvet” gerçeği devreye girmektedir. Kendisinde aklın önemli bir değeri ve

⁵ Tabbara, Afif Abdulfettah, *Maa'l-Enbiya fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, Daru'l İlm- li'lmâlâyn, Beyrut, 2003, s. 13.

⁶ Ez-Zâriyât 51/56.

⁷ Aydemir, A., *İslami Kaynaklara Göre Peygamberler*, Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara, 1992, s. 2.

⁸ El-Enam 6/48.

⁹ El-Bakara, 2/38.

¹⁰ Araf, 7/35.

¹¹ Aydemir, s. 2.

yeri olan insanlık için nübüvvet gerçeği çok önemlidir. Çünkü vahiy, “peygamberlerin Allah’tan aldıkları bilgiler ışığında insanların sorunlarına çözüm bulma”dan başka bir şey değildir. Diğer bir ifadeyle nübüvvet insanların akıllarıyla altından kalkamadıkları ya da üstesinden gelemedikleri meselelere vahiy sayesinde çözüm bulmadır.

Gerçekten de, Allah'ın büyük nimetlerine mazhar olan insan, kendi kafasına göre kulluk yapmamayı peygamberler vesilesiyle öğrenmiştir. Ayrıca yeryüzünün adaletle imarı, dünya ve ahiret dengesinin sağlanması, hak edileni elde edilme anlayışına yine insanlık tarihinin ilk evrelerinden itibaren peygamberlik sayesinde ulaşılmıştır. Zira insanlığın tekâmülü ancak nebilerin eliyle olmuştur. Peygamberler olmasaydı, insanlık medeniyeti kuramaz, düzenli hayata geçemez ve ilimlerde ilerleyemezdi.¹²

İnsan, kendi aklıyla bir yaratıcı düşüncesine ulaşsa bile ona nasıl ibadette ve kullukta bulunacağını ancak peygamberler vasıtasıyla elde edebilir. Dolayısıyla sevap ve günah sınırları peygamberler eliyle çizilmiş, itaat veya isyana giden yollar onlar eliyle gösterilmiştir. Ehl-i Sünnet, Allah’ın peygamber göndermesini O’nun bir rahmeti, fazlı ve ihsanı olarak görür. Allah, içlerinden elçi olarak seçtiği peygamberleri vasıtasıyla insanlara hitap etmiştir. Peygamberler O’nun kelâmını insanlara bildirmiş ve marifet yollarını onlara öğretmişlerdir.¹³

Peygamberlik müessesesi bu kadar önemli ve insanlık için hayatiyet arz etmesine rağmen yine de tarih boyunca “nübüvvet gerekli midir değil midir?” şeklinde nübüvvetin imkânı tartışılmıştır. Araştırmalar neticesinde baktık ki, bu tartışmaların temelinde şu etkenler yer almaktadır:

- “1-Yahudi ve Hristiyanlarla yapılan tartışmalar,
- 2-Şii’lerin masum imam anlayışları,
- 3- Mutezilenin nübüvvet konusuna bakışı,
- 4-Filozofların konuya farklı yaklaşımları
- 5-Berahimenin peygamberlik anlayışı”¹⁴

Bu etkenlerin bazıları doğrudan doğruya Hz. Muhammed’in peygamberliğini, bazıları ise nübüvvet meselesini ilgilendiriyordu. Zira Yahudi ve Hristiyanlara karşı Hz. Muhammed’in peygamberliği müdafaa ediliyor, Berahimeye karşı ise nübüvvet

¹² Adam, H., “İslam Kelamında Nübüvvet”, *Köprü Dergisi*, Bahar (74), 2001, 15-20

¹³ Adam, s. 17.

¹⁴ Gölcük, Toprak, s. 305.

müessesesi savunuluyordu. Ayrıca peygamberleri ve sıfatlarını inkâr edenlere karşı, peygamberlerin insanlara vermekle yükümlü oldukları hakikatleri ispat ediyor, kabul etmeyenlere karşı nübüvvet müessesesi ve hakikatin görevlileri olan bütün nebiler müdafaa edilmeye çalışılıyordu.¹⁵

Ayrıca şu da bir gerçektir ki, “maddeci felsefe” peygamberliğin mahiyeti hakkında birçok şüphe ortaya atarak, nübüvveti ve manevi bir âlemin varlığını bile inkâr etmişlerdi.¹⁶

Bu tartışmalar muhtelif İslam bilginlerince “Alâmâtü’n-nübüvve”, “Alâmü’n-nübüvve” veya “Delâilü’n-nübüvve” gibi eserlerin yazılmasına sebep olmuştur.

Bu isimde olan eserler genelde nübüvvete dair konuları, Mucizeleri, Hz. Muhammed’in peygamberliğine dair delilleri içeren, Hz. Peygamber ile ilgili muhtelif kaynaklarda mevcut olan malumatı bir araya toplayıp muhataplarına sunan eserlerdir. Ayrıca Hz. Peygamber’in doğumundan vefatına kadar gerek özel ve gerekse nübüvvetine dair tüm bilgileri içermektedir. Bu eserler, O’nun Mucizelerini ve diğer peygamberlere göre mukayesesi gibi hususları da ihtiva etmektedir.¹⁷

Tarihi süreçte nübüvvete dair tartışmaların ilk zeminini nübüvveti inkâr eden hint asıllı ve adı Berahim olan şahsın fikirlerini İslam dünyasına sokan İbnü’r- Ravendi (v. 301/913) ve hocası Ebu İsa el- Verrak (v.247/861) oluşturmuştur.¹⁸

Rivayetlere göre İbnü’r- Ravendi, gerek Hz. peygamber’i yeren ve gerekse nübüvvete dair eleştiri ya da red içeren *Kitabü’l-ferîd* ve *Kitabü’z-zümürriid* adlı eserler kaleme almıştır.¹⁹

Bu tür yanlış yaklaşımlara ilk cevabı Mütezilî âlimler vermiştir. Bunlardan en önemli olanı Cahız (v.255/869)’dır. *Kitabu’l- Hucce ve’n- Nübüvve* adlı eseriyle İbnü’r- Ravendi’nin nübüvvete dair fikir dünyasını çürütmeye çalışmaktadır.²⁰

Bunun yanında İmam Şafi (v. 204/819)’ye atfedilen *Tashihu’n-nübüvve ve’r-red ale’l- Berahime* adlı eser, İbni Kuteybe (v. 276/889)’nin *Delailü’n-nübüvvesi*,

¹⁵ Gölcük, Toprak, s. 305.

¹⁶ Tabbara, s. 13.

¹⁷ Bkz: El-Esbehânî, Ebu Nuaym Ahmed bin Abdullah , *Delâilü’n- Nübüvve*, Matbatü’l Babil, Bağdat, 1988.

¹⁸ Bedevî, Abdurrahman, *Min Tarihi’l- ilhad fi’l İslam*, Beyrut, Tarihsiz, s. 30-37.

¹⁹ İbnu’n- Nedîm, Ebu’l- ferec Muhammed b. Ebu Yakub, *Kitabu’l-fihrist*, Karaçi, Tarihsiz, s. 216.

²⁰ İbnu’n- Nedîm, s. 211.

Halife Me'mun (v.220/833)'un risalesi olan *A'lamü'n-nübüvvesi*²¹ bu konuda yazılmış eserlerden birkaç tanesidir.

Nübüvvete dair tartışmalar hicri II. asırdan Yeni İlm-i Kelâm döneminin meşhur bilginleri olan Şiblî Numanî (v.1914), Muhammed Abduh (v. 1905) ve Seyyid Ahmed Han'a (v. 1898) kadar devam etmiştir. Hatta bu yeni dönemde özellikle Seyyid Ahmet Han ve Şiblî Numanî'nin nübüvvet müessesini farklı yorumlamaları, nübüvvete klasik Kelam düşüncesinden uzak yorum getirmeleri, Mucize konusunu aklîleştirme çabaları²² hem tartışmaları daha da alevlendirmiş hem de Kelâm ilmi adına yeni bir dönemi başlatmıştır.

Biz bu çalışmamızda genellikle konumuz olması hasebiyle Gazâlî ve Nesefî dönemlerinin nübüvvete dair düşünce sistemini ve bu iki bilginin bu düşünce sistemine (berahime, batinîler ve filozoflar) verdiği cevapları ele almaya çalışacağız.

²¹ İbnu'n- Nedîm, s. 130.

²² Daha geniş bilgi için bkz. Şiblî Numanî, *İlm-i Kelâm-ı Cedid*, s. 55-80, 101-115.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. KUR'AN-I KERİM'E GÖRE NÜBÜVVET

Giriş bölümünde de belirttiğimiz gibi Yüce Allah (cc) Kur'an-ı Kerim'in muhtelif ayetlerinde nübüvvet gerçeğini idraklerimize sunmaktadır. Bu ayet-i kerimelerden anladığımız kadarıyla, insanlığın var oluşundan itibaren peygamberler gönderilmiş ve bu elçiler vasıtasıyla ya gereken bilgiler tebliğ ve tebyin edilmiş ya da var olan yanlışlıklar peygamberlerin dilleriyle düzeltilmek istenmiştir. Kaynağımız Kur'an-ı Kerim'e baktığımız zaman İlk Peygamber Hz. Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed'e kadar birçok peygamberin bilgisi yer almaktadır.²³ Böylelikle Hz. Âdem'in ilk; Hz. Muhammed'in de son peygamber olduğunu yine Kur'an-ı Kerim'den anlıyoruz.

Allah Teâlâ, Peygamberleri vasıtasıyla insanları bilgilendirerek eğitmiş, kitapları, ya Cebrail vasıtasıyla ya da doğrudan vahiy yoluyla peygamberlerine inzal buyurmuştur. Nitekim bu hususta Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

*“Biz Nûh’a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. İbrahim’e, İsmail’e, İshak’a, Yakub’a, torunlarına, İsa’ya, Eyyüb’e, Yûnus’a, Hârûn’a ve Süleyman’a da vahyetmiştik. Davûd’a da Zebûr vermiştik.”*²⁴

*“Ey Muhammed! De ki: “Kur’an’ı, Ruhul-Kudüs (Cebrail) inananların inançlarını sağlamlaştırmak, Müslümanlara doğru yolu göstermek ve onlara bir müjde olmak üzere hak olarak indirdi.”*²⁵

Allah Teâlâ Hz. Musa’ya Tevrat’ı, Hz. Davud’a Zebur’u, Hz. İsa’ya İncil’i ve son Peygamber Hz. Muhammed’e de geçmiş bütün nebi ve resullerin getirdikleri ilahi kitapları tanıtıp doğrulayan Kur'an-ı Kerim'i indirmiştir.²⁶ Bu konu ile ilgili ayetler şu şekildedir:

²³ Bkz: El-Bakara, 2/30-37; Âl-i İmran, 3/33; el-Ahz.ab, 33/40.

²⁴ En- Nisa 3/163.

²⁵ En- Nahl 16/102.

²⁶ Yavuz, s. 279-280.

“O, sana Kitab’ı hak ve kendisinden öncekileri doğrulayıcı olarak indirdi. O, daha önce Tevrat’ı ve İncil’i insanlar için birer hidayet olarak indirmişti. Furkan’ı da indirdi.”²⁷

“Şüphesiz Tevrat’ı biz indirdik. İçinde bir hidayet, bir nur vardır. (Allah’a) teslim olmuş nebiler onunla yahudilere hüküm verirlerdi. Kendilerini Rabb’e adanmış kimseler ile âlimler de öylece hükmederlerdi. Çünkü bunlar Allah’ın kitabını korumakla görevlendirilmişlerdi. Onlar Tevrat’ın hak olduğuna da şahit idiler. Şu halde siz de insanlardan korkmayın, benden korkun ve âyetlerimi az bir karşılığa değiştirmeyin. Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler kafirlerin ta kendileridir.”²⁸

“Ey iman edenler! Allah’a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah’ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkar ederse derin bir sapıklığa düşmüş olur.”²⁹

Burada hemen şunu vurgulamak gerekir ki nübüvvet görevini üstlenmiş olan bu elçiler bulundukları bölgenin dili ile ilahi emirleri tebliğ etmişlerdir.

“Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (Allah’ın emirlerini) iyice açıklasın. Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”³⁰

Tüm elçilerdeki ortak amaç; inanılması gereken hususlara insanların iman etmelerini sağlamak, namaz, oruç, zekat gibi ibadetlere insanları meylettirmek, ahlaki değerlere yönlendirmek, hak ve hukuk sınırlarını ihlal etmeksizin insanca ve istenilen düzeyde yaşam kalitesini sağlamaktır.³¹

²⁷ Âl-İ İmrân 3/3.

²⁸ El- Maide 5/44.

²⁹ En- Nisa 4/136.

³⁰ İbrahim 14/4.

³¹ Yavuz, s. 280.

1.2. HZ. PEYGAMBER'İN HADİSLERİNDE NÜBÜVVET

Nübüvvet konusu Hz. peygamberin hadislerinde ya doğrudan ya da başka konularla bağlantılı olarak geçmektedir.

Hiz. Ayşe, Hz. Muhammed'in kendisi ile alakalı nübüvvetinden bahsederken aslında peygamberliğinin, gördüğü sadık rüyaların aynen gerçekleşmesiyle başladığını bildirmiştir.³² Diğer taraftan Resulullah (sav) peygamberleri, *“anneleri farklı, babaları bir olan kardeşlere”* benzeterek onların insanları aynı dine davet ettiğini beyan buyurmuş ve kendisiyle Hz. İsa arasında başka bir nebinin bulunmadığını söylemiştir.³³

Muhtelif hadis kitaplarında konu ile alakalı olarak geçen hadisler şu şekildedir:

"Peygamberler, baba bir çocuklardır; dinleri birdir."³⁴

Başka bir rivayette ise, Ebu Hureyre (ra) anlatıyor: "Resûlullah (sav) buyurdular ki:

"Ben, dünyada da ahirette de Meryem'in oğluna insanların en yakınım. Benimle onun arasında başka bir peygamber yok. Peygamberler anneleri ayrı, babaları bir kardeşirler, dinleri de birdir."³⁵

Ebû Zer'il Gıfârî der ki: Yâ Resûlallâh! Nebilerin evveli hangisidir? diye sordum.

"Âdem'dir" buyurdu.

O, Nebî mi idi? diye sordum.

"Evet! Mükellemler (konuşulan) bir nebî" idi. buyurdu.

Yâ Resûlallâh! Nebilerin sayısı, kaçtır? diye sordum.

"Yüz yirmi dört bindir" buyurdu.

Yâ Resûlallâh! Onlardan, kaç, Resuldür? diye sordum.

"Üçyüz onbeş veya üçyüz onüç" diye buyurdu.³⁶

³² Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, c. 1. s. 219; c. 3. s. 267; Buhari, *Tabirü'r-Rüya*, s. 2, 4-5.

³³ Buhari, *"Enbiya"*, 48.

³⁴ Ebû Dâvûd, 4675.

³⁵ Buhari, *Enbiya* 44; Müslim, *Fezail* 145, (2365); Ebu Davud, *Sünnet* 14.

³⁶ Ahmed b.Hanbel, *Müsned* c.V, s. 178-179, 266.

Öte yandan “son resul ve nebinin kendisi olduğu, gelişiyle nübüvvet ve risalet binasının tamamlandığını” haber veren³⁷ hadis-i şerif ise şu şekildedir:

Ebü Hureyre (ra)’den rivayetle Allah Resulu şöyle buyurdu:

“Benimle diğer peygamberlerin misali, bina yapan bir adamın misali gibidir. O adam bir bina yapmış, onu tamamlamış ve onu güzelce süslemiştir. Ancak bu binanın yapımında binanın köşesinde bir tuğlası eksik kalmıştır. İnsanlar bu binanın içine girerler ve o güzel binada bu şekilde bir tuğlanın eksik kalmasına hayret ederek:

-Keşke bu bir tuğlalık yer boş bırakılmasaydı, derler. İşte o yeri boş bırakılan tuğla benim. Ben hatemun-nebiyyin, peygamberlerin sonuncusuyum.³⁸Buna benzer rivayeti Cabir b. Abdullah da yapmıştır.³⁹

1.3. NÜBÜVRET İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Araştırmamızın temelini oluşturan İmam-ı Gazâlî ve Ebü’l Muin en-Nesefî’nin nübüvvet problemi ve ilgili konulara geçmeden önce nübüvvet ile ilgili olan bir takım kavramların ele alınıp incelenmesi gerekmektedir. Bu kavramların asıl konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağı kanaatini taşımaktayız. Şimdi bu kavramları tek tek ele alarak inceleyelim.

1.3.1. Temel Kavramlar

1.3.1.1. Nübüvvet, Resul ve Nebi Kavramları

Kelime olarak nübüvvet, “haber vermek” anlamındaki neb’ veya “konum ve değeri yüksek olmak” manasındaki nebve (nübû’) kökünden masdar isimdir.⁴⁰

İstilahî mana olarak, gerek dünya ve gerekse ahirette ortaya çıkacak olan her türlü mazeret ve bahaneleri ortadan kaldırmak amacıyla yüce Allah ile kulları arasında elçilik yapma işine⁴¹ nübüvvet denilmektedir. Yani nebinin, zeka sahiplerinin zihnen rahatlama, huzur bulması ya da sükun bulması için dayanacakları, güvencikleri

³⁷ Ahmed b.Hanbel, c. V, 265-266; Ayrıca bkz; Yavuz, s. 280-281.

³⁸ Abdalbaki, Muhammed Fuad, *El-Lü’Lüü ve’l Mercan* (Çev: Harun Yıldırım), Hadis no.1473, s. 870; Buhârî, *Menâkıb* 18; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/9.

³⁹ Abdalbaki, Muhammed Fuad, Hadis no:1474, s. 871.

⁴⁰ Topaloğlu, Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s. 249.

⁴¹ El-İsfahani, Ragıp, “Nübüvvet md.” *Müfredatü Elfâz’il Kur’an*, Dar’ul Kalem, Dimeşk, 1997, s. 789.

şeyleri haber vermesidir.⁴² Diğer bir ifadeyle, “nebi” haber getiren kişi anlamında olup, Allah Teâlâ'nın kullarına emir ve yasaklarını bildirmek ve onlara hakkı, doğruyu ve yanlışları açıklamak üzere seçip görevlendirdiği elçi demektir.⁴³

Risalet kelimesi de nübüvvet kelimesiyle hemen hemen aynı manalarda kullanılmaktadır. Risalet ve nübüvvet, her iki kavramda asıl unsur, Allah (cc)’ın vahiy yoluyla öğrettiği bilgileri ve O’nun emirlerini insanlara ulaştırıp ilahi elçilik görevini yapmaktır.⁴⁴

Şu halde Resul ve Nebi, Allah (cc) tarafından kendisine vahiy gelen kimse olup, Allah’ın emir ve yasaklarını insanlara tebliğle görevli mümtaz insan demektir.⁴⁵

Fakat İslam bilginlerinin çoğunluğuna göre Resul ve Nebi arasında fark vardır.

Resul, elçi ya da mesaj taşıyan veya kendisini gönderenin devamlı haberini bekleyen ve alan kimsedir. Resulde elçilik ve tebliğ asli unsurlardır. Resul, gönderildiği kimselere tebliğ etmek üzere elçilik görevi alan kimsedir.⁴⁶ Resul veya mürsel; haber ve mesaj getiren anlamında elçi demektir. Çoğulları rusül ve mürselindir.⁴⁷

Nebi ise, en sağlam ve doğru haberleri getiren manasında haberci demek olup çoğulu “enbiya”dır. Yüce Allah’tan, doğruluğundan zerre kadar şüphe olmayan haber almakla şereflendirilen kişidir.⁴⁸

Öyleyse Nebi, Mürsel ve Resul her üç kavram da aynı manayı barındırmakla beraber Resul, vahiy ile tebliğe memur olmuş, yeni bir şeriat ya da geçmiş şeriattan insanların unuttukları kısımları ihya ederek tebliğ eden peygamberdir. Nebi ise, müstakil bir şeriatı olmayıp, önceki bir şeriatla amel eden ve bunu insanlara izah eden kimsedir.⁴⁹ Başka bir ifadede ise “Allah’u Teâlâ’nın kendisine şeriat, din bildirdiği fakat onu tebliğiyle görevlendirmedeği kişidir” denilmiştir.⁵⁰ Şunu söylemek gerekir ki, risalet

⁴² El-İsfahani, s. 789

⁴³ İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, “rsl” ve “nebi” md.

⁴⁴ Yavuz, “Nübüvvet” s. 279.

⁴⁵ Es- Sabuni, Nureddin, *el-Bidaye*, (çev. Bekir Topaloğlu), DİB Yay., İstanbul, 1980, s. 211.

⁴⁶ ; Cürçani, Ş., *Et-Tarifât*, Dar’ul Kutubu’l İlmiyyeh, Beyrut, 2009, s. 110; Gölcük, Toprak, *Kelam*, Tekin Kitabevi, Konya, 2001, s. 307.

⁴⁷ Ece, Hüseyin, *İslamın Temel Kavramları*, Beyan Yay., İstanbul, 2006, s. 519

⁴⁸ Ece, s. 519

⁴⁹ Gölcük, Toprak, s. 308; Es-Sabuni, M. Ali, *En-Nübüvvet’ü ve’l Enbiya*, Nas Basım, Diyarbakır, Tarihsiz s. 14.

⁵⁰ Cezâirî, Tahir, *Cevahiru’l Kelamiyye fi Akideti’l İslamiyye*, Âlem’ü’l Kütüb, Beyrut, 1986, s. 69; Es-Sabuni, M. Ali, s. 14.

nübüvvetten daha yüksek mertebededir. Çünkü her resul nebidir ama her nebi resul değildir.⁵¹

Gazâlî'ye göre de nübüvvet ile risâlet arasında fark vardır. Ona göre, nübüvvet, kudsî ruhun malûmat ve mahlûkatın hakikatini bilebilmesidir. Risâlet ise, bu hakikatleri ehline yani faydalanmak isteyen ve buna kabiliyeti olan insanlara tebliğ etmektir. Bazen ruhlardan biri tevafuken bu hakikatleri elde edebilir, fakat birtakım sebep ve özürler nedeniyle bunları tebliğ edemez.⁵²

Zaman zaman Nübüvvet ile ilgili çok değişik konular üzerinde hararetli tartışmalar yaşanmıştır. Bunun en iyi örneği; nübüvvetin, “krallık ya da saltanat ile mukayesesı nasıl yapılabilir? Benzerlikler veya farklılıkları nelerdir?” gibi tartışma konularıdır.

Bize kadar gelen gerek Kur'an ve gerek sünnete dair bilgiler olsun, nübüvvet, kesinlikle Allah (cc)'ın bir vergisidir, kesbi değildir. Yani çalışmakla ya da verasetle elde edilmez. Allah Tealâ'nın kullarından dilediğine üstün bir takdiridir.

Şunu da belirtmekte fayda vardır; nübüvvet asla krallık ya da sultanlık değildir. Çünkü nübüvvet şu noktalarda krallık ve saltanattan ayrılır:

a. Nübüvvet verasetle intikal eden bir makam değildir. Yani babadan oğula geçen bir sultanlık değil, ilahi bir lütuftur. Oysaki krallıkta veraset söz konusudur.

b. Kesinlikle kafiye verilmeyen bir görevdir. Ancak ehli imana verilir. İşte nübüvvet bu noktada da sultanlık ve krallıktan çok net bir şekilde ayrılır. Çünkü mümin olmayanlar da sultan ya da kral olma şansını yakalayabilirler.

c. Her ne kadar Eş'arîler “kadın da peygamber olur” görüşünü savunsalar da, genel inanışta erkeklere mahsus bir görevdir. Çünkü Eş'arîler “*biz Musa'nın annesine onu emzir diye vahyettik*” ayetini delil gösterip kadından da peygamber olabileceği anlayışına sahip olmuşlardır. Oysa ki bu geneli itibarıyla geçerli bir delil ve sebep değildir. Çünkü başka bir ayette “Rabbin arıya dağlarda evler edinin diye vahyetti” buyrulmaktadır. O zaman arıya da bu görev verilmiştir sonucunu çıkarmamız gerekmektedir. Bunun yanında nübüvvet kadınların kaldıramayacağı kadar meşakkatli

⁵¹ Es-sabuni, M. Ali, s. 14; Cürçani, Ş., *Et-Tarifat*, “Nebi Md.” s. 239.

⁵² Gazâlî, *er-Risaletu'l Leduniyye*, (Çev. Serkan Özburun, Y.Özkan Özburun) Furkan Yay. İstanbul, 1995 s. 95.

bir görevdir. Çünkü kadının tabiatı buna pek müsait değildir. Nitekim Nahl Süresinin 43.ayetinde buna işaret edilmektedir.⁵³ Ayet şu şekildedir:

“Senden önce de, kendilerine vahyettiğimiz kişilerden başkasını peygamber olarak göndermedik. Eğer bilmiyorsanız, bilenlere sorun.”

Genel itibariyle burada geçen “Rical” kelimesinden erkekler anlaşılmıştır. Bu şekil anlamada Müslümanların cumhuru arasında ittifak vardır.

Ayrıca kadınlık sıfatı nübüvvet gibi ağır bir görevi taşımaya engeldir. Hz. Musa’nın annesine vahyin isnad edilmesi ilham manasındadır. İlham ise, bütün insanların faydalanacağı ortak bir husustur.

Hz. Meryem’e yöneltilen şey, Cebrail (as)’ın nidası olabilir. Bu ise, gerçek manada nübüvveti ispatlamaz ve onu icap ettirmez.⁵⁴

Abdullatif el- Harputî’ye göre, nübüvvetteki davet ve yayılma özelliği sıfatı, kadının kapanma ve kaçınma hususlarına aykırı düşmektedir. Her ne kadar zahiriler aksini savunsalar da peygamberlik dişiliğe aykırı olup erkek olmayı icap ettirmektedir.⁵⁵

Nübüvvet konusundaki bir diğer tartışma da “peygamberlerin birbirlerine olan üstünlüğü” meselesidir. Acaba peygamberlerin birbirlerine olan üstünlükleri var mıdır? Konuya ışık tutan “*Peygamberler arasında hiçbir fark gözetmeyiz*”⁵⁶ ayeti “iman etme hususunda birbirinden ayırmayız” manasında anlaşılmıştır. Zira bu ayet, Yahudi ve Hristiyanların, peygamberlerin bir kısmını inkar etmeleri bir kısmına iman etmelerine cevap mahiyeti arz etmektedir. Fakat bu ayet derece bakımından üstünlük olmadığı anlamına gelmemektedir. Zira başka bir ayeti kerimde Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

*“O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuş, bazılarını da derece derece yükseltmiştir.”*⁵⁷ Yine konuyla alakalı olarak Cenabı Hak:

⁵³ Es-Sabuni, M. Ali, s. 12-13.

⁵⁴ El-Butî, M. Said Ramazan, *Kübrâ Yakîniyyati’l- Kevniyye*, (çev. Mehmet Yolcu, Hüseyin Altınalan), Madve yay. İstanbul, 1996, s.209- 210.

⁵⁵ El-Harputî, Abdullatif, *Tenkihu’l Kelâm fî Akâid-i ehl-i İslam*, Diyanet Vakfı Yay. Elazığ, 2000, s. 234.

⁵⁶ el-Bakara, 2/285.

⁵⁷ el-Bakara, 2/253.

*“Rabbin, göklerde ve yerde olan herkesi en iyi bilendir. Gerçekten biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık; Davud'a da Zebur'u verdik”*⁵⁸ buyurmakta ve peygamberlerin kendi aralarında derece bakımından farklılığını açıkça beyan etmektedir.

Nübüvvet makamına insanoğlu hem dünyevi hem uhrevi alanda çok muhtaçtır. Çünkü nübüvvetle birlikte insanlık birçok şey öğrenmiştir. Şu halde nübüvvetin insanoğlunun yaşamına sayılamayacak kadar çok sayıda katkıları olmuştur. Bu katkıları şu şekilde sıralayabiliriz:

Nübüvvet nimeti sayesinde, öncelikle kişiliğini, kişisel ve toplumsal dengesini yitiren insanlara daha düzenli ve yaşanabilir bir hayat sağlanmıştır. Ahlaki değerler noktasında insanlık peygamberlerden çok şey öğrenmiştir. Çünkü peygamberler, insanlığın olgunluk derecesinin güzel ahlak ile yükseleceğini öğretmişler ve bunu bizzat hayatlarıyla yaşayarak göstermişlerdir.

İkinci olarak; toplumların bozulmuş itikatları peygamberler sayesinde düzelmiştir. Çünkü Allah, melek, kitap ve ahiret inançları ancak kendilerine verilecek en sağlam bilgilerle sağlanabilmekte, bunu da Allah'ın elçileri öğretmiştir. Nitekim yanlış inanışlar, düzmece tanrılar ve neticede meydana gelen itikadi sapkınlıklar “nübüvvet nuruyla” bertaraf edilmiştir.

Üçüncü olarak; kulluk görevleri peygamberler vasıtasıyla en güzel bir şekilde bildirilmiş, peygamberler sahip oldukları ilham ve vahiy sayesinde bu görevleri insanlara tebliğ etmişlerdir. Zira başta ibadetler olmak üzere bütün dini ve dünyevi görevler peygamberler sayesinde öğrenilmiştir.

Dördüncü olarak; aklın bazı varlıklar hakkında çirkinlik ve güzellik tespiti yapamadığı durumlarda vahiy yoluyla bilgilendirilme devreye girmiştir. Akıl ve vahiy işbirliğiyle gerçekler anlaşılmış, huzur kaynağı düzen sağlanabilmiştir. İnsanlık, vahiy sayesinde medeni hukuk kurallarını öğrenmiş, sosyal varlık olmaları hasebiyle yapmaları gereken hüküm ve kuralları vahiy yoluyla elde edebilmişlerdir. Nübüvvet sayesinde bu ilkelere uyulması noktasında mükafatın, aksi takdirde cezanın elde edileceğini, hatta bu ilkelere uyulmadığı takdirde global alanda “yeryüzünün fesat ve yok oluşunun” mümkün olacağı hakikatini öğrenmişlerdir.

⁵⁸ İsra, 17/55.

Beşinci olarak; nübüvvet makamı sayesinde toplumsal bağlar güçlenmiş, toplumsal barış, dayanışma, yardımlaşma mefhumları öğrenilmiştir. Hatta kâinatta bir takım olayların gerçeklikleri, tarihi birçok olayın aydınlatılması, yiyecek ve içeceklerle ilgili koşullar, faydalı ve zararlı ilaçlar dahi, peygamberlik sayesinde öğrenilmiştir.⁵⁹

Kendilerine nübüvvet gibi büyük bir görev ve makam verilen peygamberler ise metot olarak şunları takip etmişlerdir:

Öncelikle hedefleri Allah’a kulluk olan bu elçilerin en önemli görevleri tebliğ ve yaşayarak örnek olmaktır. Çünkü iki dünya dengesini muazzam bir biçimde muhafaza etmiş olan peygamberler, emredileni öncelikle kendi hayatlarına yansıtarak zorluk ve meşakatlere en güzel bir şekilde sabretmiş, nimetlerin şükrünü de mahlukatın çok çok üstünde ifa etmişlerdir. Bütün bunlarla beraber tüm peygamberler özetle şu yöntemleri takip etmişlerdir.⁶⁰

a. Bütün peygamberler, dinin esaslarında ittifak halindedirler. Sahih-i Buhari’de geçtiği üzere Peygamberler babaları bir, anaları ayrı, tevhidin temel esaslarında müttetik, sadece amel alanındaki ayrıntıda ayrı olan ve tevhid dininde aynı ilkeleri ve yöntemleri benimseyen kardeşlerdir. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “İşte o peygamberler Allah’ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy. De ki: Ben buna (peygamberlik görevime) karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Bu (Kur'an) âlemler için ancak bir öğüttür.”⁶¹

Şu halde tüm Peygamberlerin yol ve yöntem olarak kullandıkları esaslar çok küçük ayrıntılara rağmen birdir. Hepsinin hedefi; tevhid, ahiret inancı, nübüvvet ve adaletin hâkim olması⁶² hususlarında müşterektir.

b. Bütün peygamberlerde ortak hedef kimseden ücret talebinde bulunmadan dinin tebliğidir. Onlar bütünüyle ümmetlerini uyarıp müjdelerken ve Hakk’a davet ederken “görevlerinin dinin tebliği olduğunu ve kendilerinin zorba olmadıklarını” ısrarla söylemişlerdir. Bu hususta Cenabı Hak şöyle buyurmuştur:

⁵⁹ Daha geniş bilgi için bkz: Bilmen, Ömer Nasuhi, *Muvazzah İlmi Kelam*, Fatih- Enes Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 208-211.

⁶⁰ Atasoy, İhsan, *Peygamberler Tarihi*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2010, s. 49.

⁶¹ El-Enam, 6/90.

⁶² Atasoy, s. 49.

“Andolsun, biz Nuh’u kavmine peygamber olarak gönderdik. Onlara şöyle dedi: “Ben, sizin için apaçık bir uyarıcıyım.”⁶³ “De ki: Buna karşılık, sizden, Rabbine doğru bir yol tutmayı dileyen kimseler olmanız dışında herhangi bir ücret istemiyorum..”⁶⁴

Özetle şunu diyebiliriz ki, onlar, insanlara dinin emirlerini tebliğ, o emirleri tebyin, ta’lim ve kulları tezkiye ile mükellef kılınmışlardır.⁶⁵

1.3.1.2. Hatm-i Nübüvvet ya da Hatemu’n-Nebiyyin

Nübüvvetle ilgili kavramlardan biri de “hatmü’n-nübüvve” veya “hatemü’n-nebiyyin” kavramlarıdır.

Bir şeyi tamamlayıp sona erdirmek, mühürlemek manalarına gelen “hatm” ile “nübüvvet” kelimelerinden oluşan bu tamlama, Hz. Muhammed’in gelmesiyle Allah ile kulları arasında elçilik görevinin sona erdiğini bildirir. *“Hâtemu’n-Nebbiyyîn”*’de geçen, “hâtem” kelimesi, “mühür” manasına da gelmektedir. Mühür, maksadı tasdik etmek amacıyla belgelerin içindeki kabule şayan olan hükümlerin sonuna vurulduğundan dolayı, bu manada Hz.. Muhammed, bütün peygamberlerin nübüvvetini tasdik eden “ilâhî bir mühür” olarak görülmektedir. Böylelikle Hz.. Muhammed, hem peygamberlerin sonuncusu, hem de bütün peygamberleri doğrulayan ve onları belgeleyen ilahi bir mühür olmaktadır.⁶⁶

Bu konuda mevcut olan Hz. peygamber’in bir hadisi şu şekildedir:

Ebû Hüreyre anlatıyor: “Resûlullah (as) buyurdular ki: “Benî İsrail’i peygamberler idâre ediyorlardı. Bir peygamber ölünce onun yerine ikinci bir peygamber geçiyordu. Ancak, benden sonra peygamber yok. Ama ardından halifeler gelecek ve çok olacaklar. “Orada bulunanlar:

“(Onlar hakkında) bize ne emredersiniz?” diye sordular.

⁶³ Hud 11/25.

⁶⁴ Furkan, 25/57.

⁶⁵ Çakan, İsmail L, Solmaz, N. Mehmed, K. *Kerime Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008, s. 27.

⁶⁶ Yazır, M. Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, c. VI, Zaman Yay., İstanbul, 1995, s. 321.

“Önceki biatınıza sadâkat gösterin. Onlara haklarını verin. Onlar üzerindeki haklarınızı (eda etmedikleri takdirde, kendilerinden değil) Allah’tan isteyin. Zîra Allah teâlâ, idareleri altındakilerin hukukunu onlardan soracaktır” buyurdu.⁶⁷

Gulat ve galiye diye tabir edilen aşırı ve uç kesim hariç bütün Müslümanlar Hz. Muhammed (sav)’in peygamberlerin sonuncusu olduğu hususunda ortak görüş halindedirler.⁶⁸

Sufiler, ehli sünnetin “hatemü’n-nebiyyin” görüşünü aynen benimsemekle beraber Hakim Tirmizî’den (v.320/932) itibaren “hatmû’l- velaye”yi de İslami literatüre dahil ettiler. Onlara göre, AHZ.ap 40. ayette geçen “hatemü’n-nebiyyin” lafzından yola çıkarak peygamberlerin birbirlerine üstün olduğu gibi, velilerin de böyle birbirlerine üstünlükleri vardır. Velilerin en üstünü de “hatem’ül evliya”dır. İbni Arabî, bu anlayışı daha ileri safhalara taşıyarak; nebilîğin sona erdiğini velilîğin devam ettiğini, bu nedenle Allah’ın “veli” isminden de hareketle “hatem’ül evliya”nın “hatem’ül enbiya”dan üstün olduğunu savunmuştur. Bu üstünlüğün de dünyevî varlığı yönünden değil, tevârûsen temsil etmiş olduğu Hz. Peygamber’in velâyet makamına sahip olması açısındandır. Çünkü Hz. Muhammed’in, hem nebilik, hem resullük hem de velilik sıfatı vardır. Nebilik ve resullük yönü geçici ve bu dünya ile alakalıdır. Velilik yönü ise bakîdir. Bu görüşünden dolayı bazı İslam alimlerince İbni Arabî tekfir edilmiştir. Şu da bir gerçektir ki, bu görüş tüm süfilerce benimsenmiş değildir.⁶⁹

1.3.1.3. Mucize

Mucize kök olarak gücü yetmemek, aciz kalmak, kuvveti yetişmemek manalarına gelen “acz” kelimesinden türetilmiştir. Sözlükte Mucize, aciz bırakan, karşı konulamayan, olağanüstü, harika şey demektir. Terim olarak Mucize ise; Allah’ın peygamberlerin peygamberliklerini desteklemek için, onların şahsında gösterdiği olağanüstü olaylar demektir.⁷⁰

Mucize, peygamberlik müessesesinin ispatı için kullanılan önemli bir delildir.

⁶⁷ Buharî, *Enbiyâ* 50; Müslim, *İmaret* 44.

⁶⁸ Topaloğlu, Çelebi, s. 119.

⁶⁹ Aşkar, Mustafa, “Tasavvufun Teorik ve Ahlaki Boyutu-Nübüvvet” *İslam Düşünce Ekolleri Tarihi*, (ed. Hasan Onat), s. 340, Ankuzem, Ankara, 2007.

⁷⁰ Ece, s. 425.

Bir şeyin mucize olması için “hârikulâde” niteliği taşıması, yani mevcut tabiat kanunlarına uymayıp normal şartlarda imkansız olması gerekir. İnsan gücünün dışında gerçekleşen olağanüstü hadiseler olduğundan dolayı Allah (cc)’ın fiilidir.⁷¹

Bir kişi peygamberliğini ilan edip bunu mucize ile delillendirirse ona iman etmek vacip olur. Bu olağanüstü hal peygamberin peygamberliğine karşı çıkma ya da inanmama durumlarında ortaya çıkabilir ve bu durumda onu gösteren kimsenin peygamber olduğunun delilidir. Allah yalancıya bu imkânı sağlamaz. Zira destek, yalancıyı tasdik manasını taşır.⁷²

Ehl-i Sünnet bilginlerine göre sağduyulu kimseler gerçek peygamberi söz, davranış ve güzel ahlaklarından, meziyetlerinden tanısalar dahi, peygamberlere karşı inatçı davranan ve mütekebbir inkarcılar için mucize tek seçenektir.

Mutezilî anlayışa göre peygamberi tanımada Mucize herkes için gereklidir. Çünkü, peygamberlik öncesinde kişinin yüksek ahlaka sahip oluşu bile nübüvvet için yeterli değildir. Bunlar ancak Mucizenin meydana gelmesinden sonra delil sayılabilir. Peygamberlik iddiasında bulunan kişinin doğruluğunun bilinmesinde hidayet Mucizeleri asıl; diğer delil ve alametler ise destekleyici mahiyetteki unsurlardır.⁷³

Kelâmcılar, Mucizenin peygamberin doğruluğuna delil oluşunu “istidlâl bişşâhid alel-ğâib” yoluyla izah etmeye çalışırlar. Çoğunluğa göre Mucize, istidlâli bilgi ifade etmektedir. Çünkü Allah’ın, peygamberini doğrudan herkesin duyacağı şekilde tasdik etmesi kulun özgürlüğü ve ilahi imtihanı ile bağdaşmamaktadır. Bu nedenle tasdik ancak fiil kanalıyla vukû bulur, buna da Mucize denilmektedir. Bu görüş dini literatürde daha çok kabul görmüştür.⁷⁴

Öte yandan Nureddin Es-Sabuni (V.580/1184) ’nin ortaya koyduğu tanım, en kapsamlı ve en yaygın tanımlardan biridir. O, Mucizeyi şu şekilde tanımlamaktadır: “İnkâr edenlere meydan okuduğu bir sırada nübüvvet iddia eden bir kişinin elinde, tabiat kanunlarına aykırı olan bir hadisenin (benzerini getirmekten inkârcıları aciz bırakacak tarzda) vuku bulmasıdır.”⁷⁵

⁷¹ Özervarlı, Sait, *Kelâmda Yenilik Arayışları*, İsam Yay. İstanbul, 1998, s. 99.

⁷² Özervarlı, s. 103.

⁷³ Bulut, Halil İbrahim, “Mucize” *DİA*, c., XXX, T.D.V. Yay. İstanbul, 2005, s. 350.

⁷⁴ Bulut, s. 351.

⁷⁵ Es-Sabuni, Nureddin s. 111.

Razi ise, Mucize için şu tespitlerde bulunmaktadır: “Mucize’nin bir “iş” olduğunu söyledik, çünkü Mucize alışıldan başka bir şeyi yapma olabilir, bazen de alışılanı menetme olur. *Geleneği yırtan* dememizin sebebi nübüvvet iddiasında bulunan kişinin başkasından ayırt edilmesini temin etmektir. Ancak bu tanımda *meşdan okumak şartı* ile dememizin sebebi ise, yalancının, geçmiş kimsenin Mucizesini kendisine mal etmemesini sağlamak, Mucizeyi irhas ve kerametlerden ayırt etmektir. *Karşı çıkılmayacak olması* demekten maksat ise, Mucizeyi büyü ve göz boyacılıktan ayırt edilmesini ortaya koymaktır.”⁷⁶

Diğer bir kelam bilgini olan Gazâlî ise, Mucize ilgili şu izahlar getirir: “Mucizeler, senin nazarında peygamberin peygamberliğini bildiren birçok delillerden biri olsun. Böylece, sende, peygamberlik hakkında sâdece bir delile değil, pek çok delile dayanan ve reddi mümkün olmayan kesin ilim, îmân meydana gelir. Örneğin, bir kimseye yalan söylemeleri mümkün olmayan bir topluluk, bir şey söylediğinde, o kimsede kesin bir ilim hâsıl olur. Fakat o kimse, sadece belli bir şahsın bildirmesiyle kesin ilmi, bilgiyi elde edemez. Gerçi ona hâsıl olan bu yakîn, yani kesin inanma, bunu haber veren topluluğun dışında olamayacağı gibi, ayrı ayrı fertleri de belli değildir. İşte, kuvvetli ve ilme dayanan iman budur. Zevkle, tadarak elde edilen iman ise, gözle görmek, elle tutmak gibidir.”⁷⁷

Kur'an-ı Kerim'de pek çok Mucize örneği bulunmaktadır. Bunlardan bir kaç şöyledir:

1- Hz. İbrâhim'in, Bâbil Hükümdarı Nemrud tarafından ateşe atılması ve Allah'ın "Ey Ateş, İbrâhim'e karşı serin ve zararsız ol" emrine uyarak ateşin onu yakmaması.⁷⁸

2- Hz. Sâlih'e Mucize olarak verilen deve.⁷⁹

3- Hz. Yakub'un, oğlu Yusuf'un gömleğini kör olan gözlerine sürmesiyle gözlerinin eski haline dönmesi.⁸⁰

⁷⁶ er-Razi, Fahreddin, *el-Muhassal*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1978, s. 207.

⁷⁷ Gazâlî, *el-Munkiz*, s. 64-65.

⁷⁸ El-Enbiyâ 21/58-69.

⁷⁹ Eş-Şuarâ 26/141-158.

⁸⁰ Yûsuf 12/93-96.

4- Hz. Mûsâ'nın asâsının yılanı dönüşmesi,⁸¹ Firavun'un yanındaki sihirbazların ip ve sopalarını yutuvermesi⁸²; elinin bembeyaz olma hali,⁸³ denizin yarılması.⁸⁴

5- Hz. Süleyman'ın bir kuşla konuşması,⁸⁵ Hz. Süleyman'ın karıncanın sözünü anlaması.⁸⁶

6- Hz. İsa'nın Allah'ın izniyle çamurdan kuş yapıp, ona üflediğinde canlanıp uçuşması, ölüleri diriltmesi, anadan doğma körü ve alaca hastalığına yakalanmış kimseyi iyileştirmesi,⁸⁷ havarîlerin isteği üzerine gökten bir sofrayı indirmesi.⁸⁸

1.3.1.4. Vahiy

Dinin ve özellikle nübüvvetin en temel kavramlarından birisi olan vahiy; “Tanrı”, “iman” ve “mucize” anlayışlarının şekillenmesinde rol oynayan anahtar bir kavramdır.⁸⁹

Vahiy sözlükte, gizli, çabuk anlaşılan söz demektir. Ya da Allah'ın Peygamberlerine bildirdiği emirleri, kelamı⁹⁰ hızlı ve gizli işaret etme, gizlice söz söyleme, ilham etme anlamlarında kullanılmaktadır.⁹¹

Terim mana olarak; “Allah'ın bir emir, bir hüküm ya da bilgiyi doğrudan, perde arkasından veya melek vasıtasıyla peygamberlerine bildirmesi” şeklinde tanımlanmıştır.

İslam bilginleri vahiyi iki kategoride ele almışlardır: Vahiy metlûv ve gayri metlûv.

Birincisi kıraat edilen Kuran'dır. İkincisi ise, Resulullah'tan nakledilen sözlü ve fiili sünnettir.⁹²

⁸¹ Tâhâ 20/17-21.

⁸² Tâhâ 20/65-70.

⁸³ Tâhâ 20/22; En-Neml 27/12; El-Kasas 28/32.

⁸⁴ Eş-Şuarâ 26/61-66.

⁸⁵ En-Neml 27/20-28.

⁸⁶ En-Neml 27/18-19.

⁸⁷ El-Mâide 5/110.

⁸⁸ El-Mâide 5/114-115.

⁸⁹ Kılıç, Recep, “Vahiy, İman ve Mucize”, *Din ve Ahlak Felsefesi*, (ed. Recep Kılıç) Ankuzem, Ankara 2007, s. 77.

⁹⁰ Es-Sabuni, Nureddin, s. 217.

⁹¹ İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem, *Lisânu'l-Arab*, c. XV, Beyrut, 1956, s. 381.

⁹² Topaloğlu, Çelebi, s. 332.

“Vahyin insanlara yönelik “ilahî bir bildirim” olması şeklinden hareket eden din bilginleri, vahyin beş unsuruna dikkat çekerler. Bu unsurlar, vahyin kaynağı, vasıtası, muhtevası, alıcısı ve alıcı üzerinde bıraktığı tesir, şeklinde ifade edilmektedir.

Dinî kullanımında vahyin öznesi Tanrıdır. Dindışı kullanımında ise vahyin öznesi, her zaman Tanrı değildir. Çünkü bu tür kullanımda vahyin öznesi, duruma göre kişi, olgu, durum olabilmektedir. Hatta öznenin olması zorunlu da olmayabilir.⁹³

Tarihin akışına müdahale de diyebileceğimiz vahyin muhatabı Gazâlî’ye göre sadece peygamberlerdir. Çünkü vahiy, resullere mahsus olup, Hz. Âdem, Hz. Musa, Hz. İbrahim, Hz. Muhammed ve diğer resullere Allah’ın vahyi görevli melek tarafından ulaşır ve bu nedenle peygamberler kendi hevalarından konuşmazlar. Onlar ancak kendilerine vahyedilen şeylerle konuşurlar.⁹⁴

Rabbani öğrenimin en önemli şekli olan vahiy, Gazâlî’ye göre Yüce Allah’ın konuşmasıdır. Bu O’nun Kelam sıfatının tecellisidir. Allah Teâlâ dilediğinde peygamberlerine vahyeder ve Cebrail vasıtasıyla vahiy nurunu onların kalplerine bırakır ve neticede topluluklar bununla aydınlanırlar.

Vahiy dolayısıyla peygamberlerin ilmi vehbidir ve diğer insanların ilmine nazaran daha üstündür. İlham ile aynı kategoride değildir. Vahiy enbiyanın süsü, ilham ise evliyanın ziynetidir. Nasıl ki ruh akıldan, veli nebiden derece bakımından daha aşağı ise ilham da vahiyden daha aşağı mevkide yer almaktadır. Öyleyse şunu diyebiliriz ki gerçek ilim enbiyanın ilmidir.⁹⁵

1.3.2. Nübüvvet İle İlgili Diğer Kavramlar

Bu kavramların nübüvvetle alakası uzak görünse de aslında nübüvvetin anlaşılmasında katkı payları büyüktür. Çünkü “irhas” ehli sünnet anlayışına göre nübüvvet zemininin habercisi, “iharet” ve “muhrika” ise, nübüvvet iddiasında bulunanın yalancılığını ortaya çıkaran önemli kavramlardır. Bu kavramlar kısaca şu manalara gelmektedir:

⁹³ Kılıç, s. 105.

⁹⁴ Gazâlî, *er-Risaletu’l Leduniyye*, (Çev. Serkan Özburun, Y.Özkan Özburun) Furkan Yay. İstanbul, 1995. S. 91-92; Gazâlî, *el-Erbain fî Usûlîd-din*, (çev. H.Erdoğan), Hisar Yayınevi, İstanbul, Tarihsiz. s. 43-44.

⁹⁵ Gazâlî, *er-Risaletu’l Leduniyye*, s. 93-94.

1.3.2.1. İrhas

Sıkamak, desteklemek anlamına gelen “rehs” kökünden türemiş olup desteklemek; hayır kaynağı haline getirmek, müjdeci kılmak anlamlarına gelmektedir. Peygamberlik öncesi risaletle görevlendirilecek kişide meydana gelen harikulade olaylar ya da harikuladeler için kullanılır.⁹⁶ Mütezile hariç⁹⁷ İslam bilginleri bu anlayışta ittifak halindedirler. Hz. Muhammed (sav)’in üzerinde sürekli olarak bir bulutun gezmesi örnek olarak verilebilir.⁹⁸

1.3.2.2. İhanet ve Muhrika

“Aşağılık” ve “önemsiz olmak”; “hafif ve kolay olmak” gibi manalar barındıran ihanet kavramı “hevn” kökünden türemiştir. Bu da “küçümseme, hakir düşürme” demektir.

Terim olarak ihanet; “uluhiyyet ve nübüvvet iddiasında bulunan veya büyü yapan kimsenin, elinde iddiasını yalanlayacak harikulâde şeylerin ortaya çıkması” şeklinde tarif edilmektedir.

Kaynaklarda ihanete örnek olarak peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan Museyleme’nin bir takım fiilleri örnek olarak verilir. Bunlar; tek gözü kör olan birini iyileştirmeye çalışırken diğer gözünü de kör etmesi, az olan kuyu suyunu çoğaltmak isterken kuyunun tamamen kuruması şeklinde sıralanmaktadır.⁹⁹ Mutezile bu hususu kabul etmemektedir. Onlara göre harikulade içinde ihanet diye bir şeyi kabul etmek mümkün değildir. Zira yalancıların isteklerinin gerçekleşmemesi onların rüsvay olmaları için zaten yeterlidir.¹⁰⁰

Muhrika ise, tabiatüstü hadise, sahte peygamberin elinde meydana gelen tabiatüstü olay manalarına gelmektedir.¹⁰¹

⁹⁶ Cürcani, Ş., *Et-tarifat*, s. 16.

⁹⁷ Mutezileye göre, bu tür harikulade şeyler nübüvvet iddiasıyla gerçekleşir. Bu nedenle irhas diye bir şeye ihtiyaç bulunmaz. Eğer böyle bir şey gerçekleşmişse bunu bir önceki peygamberin Mucizesi olarak saymak gerekir.(Topaloğlu, Çelebi, s. 158.)

⁹⁸ Topaloğlu, Çelebi, s. 158.

⁹⁹ Topaloğlu, Çelebi, s. 144.

¹⁰⁰ Topaloğlu, Çelebi, s. 144

¹⁰¹ es-Sabuni Nureddin, s. 208.

İKİNCİ BÖLÜM

İMAM GAZÂLÎ VE EBU'L-MU'İN MEYMUN B. MUHAMMED EN-NESEFÎ'YE GÖRE NÜBÜVVET PROBLEMİ

2.1. NÜBÜVVETİN İMKÂN VE GEREKLİLİĞİ

Nübüvvet, inkârı mümkün olmayacak barizlikte gerçekleşmiş bir müessesedir. İslam dini, nübüvvet üzerine bina edilmiştir. Birkaç düşünce sistemi (Brahmanizm, Ateizm, Deizm ve Sumeniler) kabul etmese de insanla birlikte var olmuş bir realitedir. Zira, arkeolojik çalışmalar ve diğer antropolojik veriler bu hakikatin üstünün örtbas edilemeyeceğini göstermektedir. Nitekim Kâbe'nin varlığı, Nuh Tufanı ve Gemisi, Kudüs'teki kutsal mekân ve yapılar, Uhud Şehitliği¹⁰² gibi şeyler birer peygamber nişanesi ve hatırası olarak gözler önündedir. Ayrıca medeniyet tarihine katkıları da ayrı bir ispattır. Bu katkıları şöyle ifade edebiliriz:

Nuh (as)'ın Tufan öncesinde gemiyi Allah'ın emri ve nezareti altında yapmasının¹⁰³ gemicilik alanında, Davut (as)'ın demir ve bakır işleminin, demir ve bakır işletmeciliğinin gelişmesi alanında¹⁰⁴; İdris (as)'ın terzi oluşu giyim alanında, Süleyman (as)'ın rüzgarı kullanmasının taşımacılık alanında büyük katkıları olmuştur. Ayrıca İsa (as)'ın tıp alanına pek çok katkıları olmuştur ki bunlar; anadan doğma körleri ve alaca hastalığına muhtela olanları Allah'ın izniyle iyileştirmesidir.

Bunun ötesinde manevi hayata getirdikleri kurallar, kendilerinin bizatihi davranışları insanlık ahlak ve kültürü için dönüm noktası oluşturmaktadır.

Gerçekten de gerek davranış ve gerekse konuşma hususunda peygamberlerin ortaya koydukları usul ve edepler insanlık için önemlidir. İlahlık davasına kalkışan firavuna Hz. Musa'nın gidip yumuşak sözle konuşması,¹⁰⁵ Hz. Muhammed ile ilgili Kuran'da geçen örnek davranışlar bunun en büyük misalidirler. Nitekim Allah Teâlâ

¹⁰² Yavuz, “Nübüvvat”, s. 283.

¹⁰³ “Gözlerimizin önünde ve vahyimiz (emrimiz) uyarınca gemiyi yap ve zulmedenler hakkında bana (bir şey) söyleme! Onlar mutlaka boğulacaklardır!” (Hud, 11/37)

¹⁰⁴ “Andolsun, Davud’a tarafımızdan bir lütuf verdik. “Ey dağlar! Kuşların eşliğinde onunla birlikte tespih edin” dedik ve “(Bütün vücudu örtecek) zırhlar yap, işçilikte de ölçüyü tuttur diye demiri ona yumuşattık. “Salih amel işleyin. Çünkü ben sizin yaptıklarınızı görürüm” diye vahyettik.” (Sebe, 34/10-11.)

¹⁰⁵ “Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır veya korkar. “(Taha, 20/44.)

“*Sen af yolunu tut, iyiliği emret, cahillerden yüz çevir*”¹⁰⁶ diye buyurmuş, ayrıca “Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar”¹⁰⁷ şeklinde öğütte bulunmuş, “katı ve sert davranması halinde çevresindeki insanların dağılıp gidecekleri”¹⁰⁸ uyarısını yaparak O’nun apayrı bir merhamet ve şefkat kalesi olduğunu gözler önüne sermiştir.¹⁰⁹

Gazâlî (v.505/1111), nübüvvetin imkân ve gerekliliğinin öneminden bahsederken insanın yaratılış ve idrak merhalelerinden yola çıkarak konuyu izah etmekte ve şu önemli noktaların altını çizmeye çalışmaktadır:

“İnsanın şunu iyi bilmesi gerekir ki, kendisi yaratıldığı zaman özü (cevheri) itibariyle boş ve saf haldedir. Allah Teâlâ’nın yarattığı âlemler (varlıklar dünyası) hakkında hiç bir bilgisi yoktur. Varlıklar âlemi ise, sayısını Allah Teâlâ’dan başka hiç kimsenin bilemeyeceği kadar çoktur. Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: “Rabbinin ordularını, kendisinden başkası bilmez.”¹¹⁰ İnsan, bu âlemler hakkında ancak kendisine bahşedilen algılama gücü ile bilgi sahibi olabilir. Her idrak ya da algılama kabiliyeti, varlıklar âlemi hakkında insanın bilgi sahibi olabilmesi için yaratılmıştır. İnsanda ilk yaratılan algı “dokunma duyusu” dur. İnsan bu duyu ile sıcaklık, soğukluk, ıslaklık, kuruluk, yumuşaklık, sertlik vb. varlıkların şeklini ve özelliklerini idrak eder. Dokunma duyusu renkleri ve sesleri kesinlikle anlayamaz. Hatta dokunma duyusuna göre belki de bunlar yok hükmündedir. Bunun akabinde insanda “görme duyusu” yaratılır. İnsan bu duyu ile renkleri, şekilleri algılar. Duyularla algılanabilen kesimler içinde en geniş olanı görme duyusu alanına girenlerdir. Daha sonra insana “işitme duyusu” verilir. Bu duyu sayesinde insan sesleri ve ses tonlarının güzelliklerini, çeşitlerini işitir ve algılar. Bunun peşinden de “tatma duyusu” yaratılır. Böylece insan duyular safhasını aşar. Yaklaşık yedi yaşları civarında kendisine “temyiz ya da ayırt edebilme yeteneği” ihsan edilir. Bu yetenek de, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, güzeli çirkinden ayırma yeteneğidir.

Böylece insan gelişmeye devam eder ve bir üst safhaya geçer; burada kendisine “akıl” nimeti verilir. Akıl vasıtasıyla varlığı zorunlu olanları, varlığı ile yokluğu aynı derecede yani mümkün olanları, varlığı imkânsız olanları ve daha önceki safhalarda

¹⁰⁶ Araf, 7/199.

¹⁰⁷ Nahl, 16/90.

¹⁰⁸ A. İmran, 3/ 159.

¹⁰⁹ Adam, Hüdaverdi., s.,17

¹¹⁰ Müddessir 74/31.

bulunmayan konuları idrak eder. Akıl evresinin ardından başka bir evre gelir. Burada kişiye başka bir göz daha bahşedilir. Bu göz nübüvvet gözüdür. İnsan bu göz ile gaybı, ileride olacakları ve aklın kavramaktan uzak olduğu diğer şeyleri görür.”¹¹¹

Gazâlî’ye göre Berahime’nin “peygamber gönderilmesinde hiçbir fayda yoktur, zira akıl onların gönderilmesine ihtiyaç bırakmayacak kadar yeterlidir”¹¹² anlayışları çürük bir iddiadır. Akıl sıhhate faydalı ilaçları gösteremediği gibi, ahiret âleminde kurtarıcı fiilleri de gösteremez. İnsanlar nasıl ki doktorlara muhtaç ise, insanlığın nübüvvete olan ihtiyacı bu mesabededir. Fakat doktorların doğruluğu deneme iledir; peygamberlerin ki ise Mucize ile sabittir.¹¹³

Gazâlî’ye göre, peygamberler, Allah’ın kullarına gönderdiği elçilerdir. Allah’ın vahyi melekler vasıtasıyla peygamberlere ulaşır. Onlar nefsi isteklerinden konuşmazlar. Ancak kendilerine vahiy edilenle konuşurlar. Bundan dolayı bütün peygamberler gibi Allah Teâlâ Hz. Muhammed’i tüm insanlığa peygamber olarak göndermiş, O’nun şeriatı ile tüm şeriatların hükmünü kaldırmış, Hz. peygamberin getirdiği dünya ve ahiret ile ilgili bütün emirlerde O’nu tasdik etmelerini kullarını zorunlu kılmış ve her hususta ona tabi olmayı emretmiştir. Nitekim bu hususta Cenabı Hak “Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah’tan korkun. Çünkü Allah’ın azabı çetindir”¹¹⁴ buyurmaktadır. Peygamber (sav), Allah’a yaklaştıracak hiçbir şeyi terk etmedi, emredileni ve yasaklananı bildirdi ve bu konuda en güzel bir şekilde yaşayarak yaşantısıyla yol gösterdi. Cehenneme sürükleyecek şeyleri bildirdi ve nehyetti. Peygamber (as)’in bildirdikleri bu şeyler öyle şeylerdir ki onlara mücerret akıl, rey ve zekâ ile ulaşılamaz. Onlar öyle sırlardır ki, Allah’ın hazinesinde olan sırlara ancak peygamberleri vakıf olur.¹¹⁵

Gazâlî’ye göre peygamberin görevi marifet yolunu irşada çalışmak ve onu tebliğ etmektir. O’na tabi olunursa imanda mutluluk ve sevap elde edilir. Şayet bu gerçek inkar edilirse bilinmeli ki küfürde ise helak vardır. Emreden ve yasaklayan Allah’tır. Tercih hakkı O’na aittir. Peygamber ise, tercih edicinin habercisidir. Mucize, habercinin

¹¹¹ Gazâlî, *el-Munkiz*, s. 50-53.

¹¹² Şehristani, Ebi’l Feth Muhammed Bin Abdulkarim, *Nihayetü’l İkdam Fi İlmi’l Kelam*, Daru’l Kütübü’l İlmiyyeh, Beyrut, 2004. s. 233.

¹¹³ Gazâlî, *İhya*, C. I. s. 350.

¹¹⁴ El-Haşr, 59/7.

¹¹⁵ Gazâlî, *el-Erbain*, s. 43-44; *el-İktisad*, s. 240-242.

doğruluğuna delalet eden delildir. O'nun doğruluğu Mucizelerle açığa çıkar. Mucize ise ancak kendisine bakılıp düşünüldüğü vakit delil olur.¹¹⁶

Gazâlî'nin nübüvvete olan bakış açısına baktığımızda şunları da görürüz: İnsanların rüya âleminde gördüklerini peygamberler uyanırken görürler. İnsanların nefsi kendi bedenleri dışındaki varlıklara tesir etmez. Onların yani peygamberlerin nefsi ise tesir eder. Tesirler insanların hayrı içindir. İnsanların çalışma ve öğrenme ile elde ettikleri bilgileri, peygamberler çalışmaksızın ve hiç kimseden öğrenmeksizin elde ederler. Bu anılan hususiyetler kimde bulunursa ve kimde toplanırsa büyük peygamberlerden ve velilerden olur. Peygamberimizin üstünlüğü bu hususiyetleri bütün kemaliyle kendisinde bulunmasıylaadır.

Gazâlî, insanların doğruyu bulmaları, nübüvveti anlama kabiliyeti ve insan nübüvvet ilişkisine de dikkatlerimizi şu şekilde çekmektedir: Allah Teâlâ insanların peygamberlere uyup onlardan saadet yolunu öğrenmeleri için dilediği kimselere peygamberlik yolunu bilmeleri için basiret vermiştir. Beyan edilen hallere benzer insanlar için de Allah (cc) birer örnek yaratmıştır. Örneğin: Rüya alemi, feraset ve ilim öğrenmeye yönelik anlayış, kavrayış yani sağ duydur.

Peygamberler ve velilerin diğer insanların habersiz olduğu bir takım sıfatlara sahip olmaları, o sıfatlardan büyük zevkler, yüce haller görmeleri şaşılacak şey değildir. Bu da bir hakikattir ki şiir zevki olmayan bir kimse şiir vezninden zevk lezzet duymaz. Bir kimse ona şiir veznini, manasını öğretmek istese bunu yapamayacaktır. Ya da başaramayacaktır. Çünkü onun bu tür hallerden haberi yoktur.¹¹⁷

Maturîdî geleneğini sistemleştiren, İmam Maturîdî'nin hem kelam hem de tefsirinin en iyi yorumcusu Nesefî, nübüvvet anlayışında hemen hemen üstadı Maturîdî ile aynı yolu takip etmektedir. Devrinde mevcut olan nübüvvetle alakalı şiddetli tartışmalar dolayısıyla Nesefî, *Tebşira*'sında nübüvvet gerçeğine yaklaşık yüz sahife yer ayırmıştır.

Nesefî'nin (v.508/1115) nübüvvet anlayışını incelemeyden önce kendisinin sistem haline gelmesinde büyük emek sarf ettiği Maturîdî geleneğindeki nübüvvet anlayışına kısaca göz atmakta fayda görüyorum.

¹¹⁶ Gazâlî, *el-İktisad*, s. 179.

¹¹⁷ Gazâlî, *Kimyâ-yı Saâdet*, s. 28-30.

Maturîdî gelenekte yaygın olan nübüvvet anlayışı şu şekildedir: Allah'ın yaratmış olduğu insanlara ikram ve lütufta bulunarak insanları hem dünyevî hem de dinî konularda bilgilendirmesi, doğru yolu göstermek suretiyle ileri seviyelere yükselmelerini sağlaması aklen mümkün, hikmet açısından ise zorunlu bir husustur. Zira sadece aklı ve duyularıyla baş başa bırakılan insan kişisel arzu ve menfaatlerini gözeterek hemcinslerini yok etmekten geri durmayabilir, böyle olunca da dünyada zulüm ve bozgunculuğu arttırır. Nübüvvet insanlığa yaratılış amacını ve bu amaca uygun hayat tarzını da öğretmektedir. Bu anlayışın temsilcileri olan Maturîdîler “mucizeyi de nübüvvetin kanıtlayıcı delilleri” arasında zikretmekle birlikte daha çok imkân, gereklilik, tarihî gerçeklik ve beşerî ihtiyaç gibi sosyolojik açılardan peygamberliği temellendirmeye çalışmışlardır.¹¹⁸

Nesefî'ye göre, yüce Yaraticının mülkünde yegâne hükümrانlık sahibi olması ve dilediği şekilde tasarruf etmesi, yasaklama ya da emretmesi, bir şeyleri farz veyahut haram kılması O'nun mutlak kudret sahibi oluşunun bir gereğidir. O, her şeyiyle hikmet sahibidir.¹¹⁹ Dolayısıyla bu tevhidi gerçeklere rağmen selimce düşünebilen aklın nübüvveti inkâr etmesi imkânsızdır.¹²⁰

Nesefî'ye göre Allah dileyseydi insanı nübüvvete ihtiyaç duymayacak şekilde donanımlı bilgiyle yaratırdı, ama Allah bunu mükelleflere kendi cinslerinden veya kendi cinsleri dışından elçi göndererek yapmıştır.¹²¹ Zaten insanoğlu herhangi bir rehber ve kılavuz olması doğrultusunda, hikmete ve ilmi kabule hazır şekilde terakki ve olgunluk derecesine ulaşmaya istekli kılınmıştır.¹²² İnsanoğlunu cehalet karanlığından kurtaracak, olgunluk derecesine erdirecek, hikmet ve ilimde yüksek derecelere ulaştıracak Allah'ın yardım elini uzatması imkânsız değildir. Onun için peygamber göndermek muhal değil imkân dâhilindedir.¹²³

Nesefî, nübüvvetin imkanına delil olarak da şunu ortaya koyar: “Hakim olan yaratıcıdan peygamber ve nebi elçileri diliyle gelen emir ve yasaklarının hepsi emrolunanların faydalanacağı ve nehyolunanların kaçınmakla kendilerinden zararı

¹¹⁸ Yavuz, Yusuf Şevki, “Maturidîye”, DİA, c. XXVIII, T.D.V. Yay., İstanbul, 2003, s. 171.

¹¹⁹ Nesefî, *Tebşira*, II, s. 1-6.

¹²⁰ Nesefî, *et-Temhid li Kavaid'it-Tevhid*, (çev. Hülya Alper), İz Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 67; *Bahru'l Kelam*, s. 202; *Tebşira*, II, s. 2-18.

¹²¹ Nesefî, *Bahru'l Kelam*, s. 202.

¹²² Nesefî, *Bahru'l Kelam*, s. 202; Nesefî, *et-Temhid* s. 68.

¹²³ Nesefî, *Bahru'l Kelam*, s. 202; Nesefî, *et-Temhid* s. 68.

defedecekleri hususlardır. Nübüvvet, Allah'ın peygamberleri aracılığıyla insanlara uyarı ve müjdelere göndererek iki dünya saadetini elde etmelerini sağlayan kurumdur. Dolayısıyla emredilen konular muhataplarının menfaatlerine, nehyedilen konular insanların zararına olduğu içindir ki nehyolunmuştur. Böylece faydanın sağlanması ve zararın defedilmesinin hedefi, hikmet ve rahmet gereğidir. Örneğin; bir âmâyâ, en mükemmel faydaları elde etme maksadına ulaştıran dümdüz bir yola girmeyi emreden, derin çukurlara ve tehlikelere düşeceği için, onun sağa sola sapmasını yasaklayan bir kimsenin bu davranışı hikmet, hatta şefkat ve rahmet sayılır. Bunu imkânsız gören, “imkân” ve “muhal” konusunda cahildir.¹²⁴

Nesefî'ye göre nübüvvet bir ihtiyaçtır. O, nübüvveti olan ihtiyacı kulların, Hakim'i Mutlak, alim ve kadir olan Allah'ın karşısındaki durumunu göz önünde bulundurarak ele almaktadır. Müellifimize göre, Allah Teâlâ'nın yaratmış olduğu mevcudatı emir ve yasaklarla sorumlu tutması ve onları başıboş bırakmaması, O'nun hikmetinin bir gereğidir. Çünkü başıboş bırakması halinde, bu onların lehinde kıyamet günü bir delil olarak ortaya çıkacaktır.¹²⁵

O'na göre, sık sık sapkınlıklara düşen insanlar uyarıcılara muhtaçtır. Dolayısıyla insanların uyarılması, emir ve yasaklara insanın muhatap olması kaçınılmazdır. Fakat doğrudan ilahi emir ve yasaklara muhatap olması, birebir uyarılmaları da mümkün değildir. Öyleyse insan, imtihan alanı olan dünyada da kendisini tatmin edecek ilahi mesajlara muhtaçtır. Bu da Allah Teâlâ ile olan iletişimle meydana gelir. Bu iletişimi de en güzel bir şekilde peygamberler sağlar.¹²⁶

Nesefî, âlemin yaratılmasındaki amacı insanın kendisine bağlamıştır. Dolayısıyla insanın da başıboş bırakılmaması ve her halükârda nübüvvet vasıtasıyla uyarılması gerektiği üzerinde durmaktadır. Onun için burada eğer güzel bir sonun elde edilmesi, kullar arasında hikmetsizlik ve bozgunculuğun giderilmesi söz konusu ise ve dini inkar etmek, emir ve nehyi yok saymak, fitne ve fesadın meydana gelmesine yol açıyorsa, dolayısıyla her türlü sapkınlıklardan korunmak ancak Allah (cc)'ın yardımı ile mümkün olabiliyorsa, o zaman nübüvvet kaçınılmaz bir hakikattir.¹²⁷

¹²⁴ Nesefî, *et-Temhid* s. 68.

¹²⁵ Nesefî, *Bahru'l Kelam*, s. 202.

¹²⁶ Nesefî, *Bahru'l Kelam*, s. 202.

¹²⁷ Nesefî, *et-Temhid* s. 69.

Nesefî'ye göre iyiliklere ve kötülüklerle tek tek değil ama genel itibariyle vakıf olabilmek akılların yeteneği dahilindedir. Hikmet ise genel manada değil; tek tek vakıf olmada saklıdır. Onun için burada saklı olan her bir hususun hikmetini birilerinin izah etmesi gerekmektedir. Akıl, iki (farklı) cinsin arasını tek tek ayırmaya vakıf olamamasına rağmen kişiyi iyiliklere çağırıp kötülüklerden nefret ettirdiğine göre, o zaman burada “yerine getirme” ve “sakınma” imkânı bulunmayan bir şeyin emir ve nehyi söz konusu olur. Bu da hikmet değildir. Dolayısıyla her bir nesne hakkında bir açıklama gelmesi gerekir ki o da başka bir şey değil; sadece dinin ortaya koyduklarıdır. Yani yapılan iyiliklere karşı şükretme veya nankörlükten kaçınma gereği akıl tabiatına yerleştirilmiştir. Fakat nimetlerin değerini bilmek ve ona karşılığında şükretmeyi bilmek akılların kudretinde değildir. İşte burada nübüvvet gerçeği devreye girmeli ki yükümlülükler yerine gelsin, yasaklardan kaçınılsın.¹²⁸

Nesefî, nübüvvetin gerekliliğini, akla olan katkısı ve hikmet açılarından değerlendirdiği gibi lütuf, sosyal düzen açılarından da değerlendirerek nübüvvetin gerekliliğini savunmaktadır.

Müellifimiz Nesefî'ye göre, zamanla nübüvvet iddiasında bulunan veya bulunabileceklerin olabileceği gerçeği örtbas edilemez. Fakat nübüvvetin son bulmasından evvel, yani Hz. Muhammed'in peygamberliğinden önceki devirlerde birisinin çıkıp peygamberlik iddiasında bulunması halinde onu dikkate almak gerekir. Eğer bu kişinin iddiası düalist (iki tanrılı inanç sistemi) inanca sahip Zerdüşť ya da Mani¹²⁹,nin iddia ettiği gibi varlığı aklın kabul edemeyeceği inanç türünden bir iddia ise başka hiçbir delile başvurmada hemen reddi gerekir. Zira yalanının ortaya çıkması için delil istenirse o zaman zaten maskesi düşecek ve iddiasında rezil rüsvay olacaktır.¹³⁰

Nesefî, insanların farklı inanış ve karakterlere sahip olabileceğine dikkatlerimizi çekerek; insan hem maddi hem de manevi boyutuyla ele alındığında düşman da dost da olabilir, şayet Allah (cc) her ikisini de aynı düzeyde muhatap alırsa o zaman fark nasıl anlaşılacak? Ya da daha açık bir ifadeyle bu dünyada maneviyattan yoksun insanlarla beraber manevi derinliği olan zatlar da mevcuttur. Bu ikisinin birbirinden fark edilmesi

¹²⁸ Nesefî, *et-Temhid*, s. 70, *Tebşira*, I, s. 448-467

¹²⁹ Mani (ö.276) Maniheizmin kurucusudur. III. yy'da İran'da kurulmuş olup günümüzde pek takipçisi olmayan gnostik bir dindir. Dualist bir inancı savunur. Yani inancın merkezinde ışık ve karanlık ya da iyilik ve kötülük yatmaktadır.

¹³⁰ Nesefî, *et-Temhid*, s. 71.

gerekmektedir. İşte Allah(cc), her iki tarafı da muhatap alarak resuller göndermiştir. Bu resuller vasıtasıyla her iki insanın farkını ortaya çıkarmaktadır. Bunun içindir ki, Allah (cc) her asırda Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar insanlara peygamberler göndermiştir. Muhataplarını ikna etmek için de Peygamberleri mucizelerle desteklemiştir.¹³¹

Şunu da unutmamak gerekir ki Neseî, her ne kadar nübüvveti “mümkünler” kategorisinde görenler varsa da “nübüvvet hikmetin bir gereğidir” anlayışını taşımaktadır.¹³² Başka bir ifadeyle nübüvvet imkân çerçevesinde ama vacip hükmündedir. Yani Allah'ın kendisine vacip kılması açısından değil; tahakkuk etmesi açısından nübüvvet vaciptir. Ayrıca, Allah'ın fiilleri hikmete dayalı olan bir nitelik olduğundan, O'nun insanlığa peygamber göndermesi de hikmete dayalı bir fiildir. Sefeh olması düşünülemez.¹³³

Gazâlî ise, “her ne kadar mu'tezile peygamber göndermenin vacip; berahimenin, nübüvvetin imkânsız olduğunu savunsa da biz iddia ediyoruz ki, peygamberin gönderilmesi caizdir. Ne imkânsız ne de vaciptir”¹³⁴ görüşünü savunmaktadır.

Gazâlî, peygamber göndermenin caiz olduğuna dair şu delili ileri sürmektedir; Allah mütekellim ve kadirdir. Hal böyle iken lafız veya ses ya da işaret veyahut herhangi bir vasıtayı yaratarak onu “kelâm-ı nefsi”¹³⁵ye delalet ettirmekten aciz olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, peygamber göndermenin de caiz olduğunu gösterir. Bize göre nübüvvetten maksat, ahiret için faydalı ve zararlı olan şeyleri haber vermektir. Böyle bir haber, Allah'ın zatı ile kaim olup peygamber bu haberin tebliği ile memurdur. Ayrıca onların elinde Mucizenin meydana gelmesi de imkânsız değildir. Bu kelâm-ı nefsi ve peygamberi doğrulayan vasıtaları yaratmaya dönük bir gerçektir.

Gazâlî'ye göre peygamber aklın müstakil olarak bilemeyeceği fakat tarif edildiğinde tek başına anlayabileceği hususları haber vermek üzere gelmiştir. Çünkü akıl, amellerden, sözlerden, ahlak ve inançlardan hangisinin fayda ve zarara yol açtığını

¹³¹ Neseî, *Bahru'l Kelam*, s. 202.

¹³² Neseî, *Tebşira*, II, s. 12.

¹³³ Neseî, *Tebşira*, II, s. 18.

¹³⁴ Gazâlî, *el-İktisad*, s. 180.

¹³⁵ **Kelâm-ı nefsi**: Ses ve harflerin yardımıyla söylenen söz (kelam-ı lafzi) olmayan, fakat ses ve harflerle ifade edilen sözün belirtmek istediği asıl mana. Allah'ın zati kelamı (Es- Sabuni, Nureddin, *el-Bidaye*, (çev. Bekir Topaloğlu), DİB Yay., İstanbul. 1980, s. 204

tam manasıyla bilemediği gibi, huzursuz eden şey ile mutlu eden şeyi de birbirinden ayıramaz.¹³⁶

Her iki müellifimizin nübüvvet hususunda farklı bakış açısıyla ele aldıkları konulardan biri nübüvvetin hükmü konusudur. Aslında bakıldığında her ikisinin de netice olarak vardıkları yer aynıdır. Netice itibariyle nübüvvet, Yüce Yaratıcının azamet ve ulûhiyetinin gereği dilediğine bahşettiği ilahi bir hikmettir. Rahmani bir ihsan ve lütuftur. Buradaki (Nesefî'nin anlayışında) vucubîyyet ilahi rahmetin, hikmetin muktezasıdır. Önemli olan insanların nübüvvet vesilesiyle kemalatı bulması ve ilahi marifetle olgunlaşması, yetenekleri ölçüsünde olması gereken güzel ahlak ile süslenmesidir.

Diğer bir yandan her iki müellifimize göre eğer Cenabı Mevla'nın varlığı zorunlu olarak kabul ediliyorsa, o zaman o yüce gücün bilinen, bilinmeyen, görünen ve görünmeyen her şeyi kemale erdirmesi, sapkın düşünceleri hidayet yoluna çekmesi, insanların mutluluğunu gözetip onlara en güzel akibet bahşetmesi için aralarından bir peygamber seçip ilahi emir ve yasaklar vahyetmesi de mümkündür. Dolayısıyla Allah Teâlâ'nın peygamber göndermesi aklen caiz görülmüştür. Berahime benzeri akımların “peygamber göndermenin aklen caiz değildir” anlayışlarını kabul etmemişlerdir. Berahimenin “akıl her hususta olduğu gibi bu hususta da daha kapsamlı ve yeterli olduğu için peygamberlerin gönderilmesinde fayda yoktur” anlayışını reddederler.

Müelliflerimize göre bu görüş doğru ve isabetli bir görüş değildir. Çünkü akıl her şeyi çözmeye muktedir değildir. Aklın idrakte aciz kaldığı hususlarda nübüvvet mefhumu yani vahiy devreye girmektedir. Akıl ibadetlerin ölçüsünü ve nasıl yapılacağını idrak edemez. Hem ibadetlerin şekillerini, hem işlenen suçların cezai müeyyidelerinin uygulanma biçimini hem de fertlerin korunma hallerini ancak peygamberler haber verirler. Sosyo-kültürel bir çok problemin çözümünü yine nübüvvet nuru yapmaktadır. Bundan dolayı insanların sosyal ve dini hayatta daha huzurlu ve mutlu yaşamaları için nübüvvete yani Allah'ın elçilerine ihtiyaçları vardır.

Geneli itibariyle İslam Kelamcılarına göre de, nübüvvet hem ilahi hem de beşeri açıdan imkân dâhilindedir. İlahi açıdan mümkündür; çünkü Allah hem “mürîd” hem de “mütekellim”dir. Dolayısıyla bu sıfatlarını nübüvvet müessesisiyle tecelli ettirip bu

¹³⁶ Gazâlî, *el-İktisad*, s. 182-183.

sayede buyruklarını yaratıklarına iletir. Nübüvvetin imkânsızlığını ileri sürmek Allah'ın bu tür sıfatlarının veya tesirlerinin bulunmadığını, dolayısıyla ekmel varlık olmadığını iddia etmektir.¹³⁷

Sümeniyye, Berahime ve İbahiyye'nin "nübüvvet görevi aklen imkânsızdır" anlayışına karşılık "hak ehli" olan ehli sünnetin; bir kısmı "caiz", bir kısmı ise "vacip" olduğunu söyleyerek onlara cevap vermişlerdir. Çünkü Allah Teâlâ'nın kullarına ait rızasına uygun olan emir ve yasakları onlara bildirmesi özellikle aklen idraki mümkün olmayan dünya ve ahiretle ilgili hususları öğretmesi akla uygundur. Aynen bunun gibi¹³⁸ Allah Teâlâ cennet ve cehennemi yaratmış, bunların birinde dostları için mükafat, ötekinde de düşmanları için azap hazırlamıştır. İnsan akli ise bunun inceliklerini tam olarak kavrayacak kapasitede değildir.¹³⁹

Gerçekten de bizim aklımız için birçok şeyin sır ve hikmetleri, zehir ve panzehiri açık değildir. Mübeyyin ve mübelliğ peygamberler işte bu noktada izah için Allah (cc)'ın izni ve verdiği bilgilerle devreye girmektedir. Akıl da bunu ancak böyle kabul etmektedir. Çekişmelerin meydana gelmemesi, düzen ve intizamın, hakikat ve mutluluğun gerçek manada gerçekleşmesi için insan akli tam manasıyla yeterli değildir. Mutlaka bir öğretici ve uyarıcıya her zaman ihtiyaç vardır. Yapılan iyi veya kötü amellerin karşılığının ne olacağının bilinmemesi tek başına aklın idrak edebileceği bir husus değildir. Dolayısıyla Allah (cc) insanlığı peygamberleriyle bilgi sahibi kılmıştır.¹⁴⁰

Bu noktada kelam âlimleri şöyle bir çıkarımda bulunmuşlardır:

Allah bazı insanlara özel kuvve ve yetenekler ihsan eder ki bu kuvveler bazı insanlarda hiç bulunmaz. Buna "kuvveyi kudsiyye" veya "meleke-i nübüvve" denilir. Bu melekeye sahip olan kişi diğer insanları kendi tesiriyle olgunlaştırır. Bu donanımına sahip olan kişi hiç kimseden talim ve terbiye görmediği halde eşyanın hakikatine vakıf olur. Dolayısıyla kimse nübüvveti inkar edemez. Nitekim peygamberler okuma

¹³⁷ Yavuz, "Nübüvvet", s. 282

¹³⁸ Es-Sabuni, N. s. 109.

¹³⁹ Es-Sabuni, N. s. 110.

¹⁴⁰ Özervarlı, *Kelamda Yenilik Arayışları*, s. 94.

yazmaları dahi olmadan ya fesahat, belağat ve hitabette; ya da sanat, hüner ve icatta yüksek dereceler elde etmişlerdir.¹⁴¹

İslam kelimcileri her açıdan nübüvvetin gerekliliğine önemle vurgu yapmışlardır. Çünkü peygamberlerin insanlığa katkıları hafife alınamaz. Hz. İbrahim, Hz. Muhammed gibi nice peygamberler birçok konuda tarihin seyrini değiştirip, insanlığın gidişatına yön vermişlerdir. Allah ile peygamber arasında nübüvvet melekesinin dışında mesaj iletecek başka bir vasıta yoktur. Peygamberin kalbi bizzat ilahi tecellilere bir ayna ve vasıtaadır.¹⁴²

Nübüvvetin ilahi ve beşeri açıdan gerekli olması bu yüzdendir. Nübüvvet ilahi açıdan gereklidir. Çünkü, “Allah’ın adl, berr, fettah, hâdi, hakim, kerim, nur, rahman, rezzak, vehhab gibi isimleri ahirette sorumlu tutacağı insanlara O’nun peygamber göndermesini gerekli kılmaktadır.”¹⁴³

Nübüvvet beşeri açıdan da gereklidir. Çünkü insana bilgi edindiren duyular ve akıl yürütme gücü sınırlıdır. Yeterli mükemmeliyete sahip değildir. Çeşitli maddi ve manevi zafiyete ve hastalıklara maruz kalabilir. Herkes akıl ve akli kullanma yönünden aynı seviyede değildir. Dolayısıyla onu yanlış kararlardan ve hatalara düşmekten kurtaracak ilahi bir bilgiye ihtiyaç vardır. O da nübüvvettir.¹⁴⁴

Maturidî anlayışta nübüvvet konusu önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü, insanların ihtilafları, farklı kabiliyetlere sahip oluşu, helal ve haramı akıyla tespit edemeyeceği; yani hangi şey helal hangi şey haram hususlarında isabetli kararlarda bulunamayacağı gerçeği, emir ve yasakları bilemeyeceği, eşyanın iyi ve kötüsünü birbirinden ayırt edemeyeceği düşünceleriyle nübüvvet tarih boyunca insanların ihtiyaç duyduğu bir kurum olarak benimsenmiştir.¹⁴⁵ Hatta insanlar akılları ile Allah’ın (cc) varlığını ve birliğini bilebilseler bile din konusundaki hükümleri bilemezler. İnsanların ihtilafların gidermek, bir noktada buluşturmak- birleştirmek amacıyla peygamberler

¹⁴¹ Özervarlı, s. 96.

¹⁴² Özervarlı, s. 96.

¹⁴³ Yavuz, “Nübüvvet”, s. 282.

¹⁴⁴ Yavuz, s. 282

¹⁴⁵ Maturidi, *Kitabu’t Tevhid* (çev. Bekir Topaloğlu), İsam Yay. Ankara, 2005, s. 222-227

gönderilmiştir. Peygamberler mübelliğdirler, Allah (cc)’a karşı kulluk görevlerini ve şekillerini bildirirler.¹⁴⁶

İmam Maturidî, *Kitabu't-Tevhid*'de nübüvvete ayırdığı bölümde akıl ve nakil yönünde nübüvvetin gerekliliği üzerinde durmakta, özellikle akli delilleri ortaya koymadaki üstün vasfı kendini göstermektedir. Ona göre nübüvvet; Allah'ı inkar etmeyen kimse için emirler ve yasakların bildirilmesi yönünden gereklidir. Çünkü insanlığın yol göstericiye ihtiyacı ancak nübüvvetle giderilir. Ayıca ziraat, sanat, ticaret hayvan yetiştirme ve tıp alanlarında olduğu gibi lisanlar, isimler ve yazı konusunda da nübüvvete ihtiyaç olduğu açıktır. İnsanlık, tarihin bilinmeyen ve bilinen devirlerinde ancak ilahi bir elçinin önderliğinde göçebe medeniyetten yerleşik medeniyete geçilebilmiştir.¹⁴⁷

İnsanlık doğru, sadık bir nasihat ediciye, rehberine muhtaçtır. Bu ise ancak nübüvvetle sağlanabilir, insanlar arasındaki anlaşmazlıklar, nübüvvetin getirdiği sağlam esaslar sayesinde yok olur. Yoksa herkes kendi nefis ve arzularına uyarak insanlık içinden çıkılması güç badirelere sürüklenir. Akıl ile ortaya konan çözüm şekilleri uzun vadeli olamaz. Akıl halledemediği meseleler pek çoktur. Bu yönden nübüvvet insanlık için zorunlu bir müessesedir..

Bizler, peygamberlerin hallerini incelediğimizde onların küçüklük ve büyük yaşlarında kendi kavimleri içinde tertemiz bir hayat sürdürdüklerini, her bakımdan örnek insanlar olduklarını, nübüvvet iddialarında onlara birtakım mucizelerin verildiğini gördüğümüzden dolayı, onların peygamberliklerini tasdik ederiz.¹⁴⁸

Eş'arilere göre ise “Allah'ın fiilleri fayda, hikmet ve menfaat gibi illet ve sebeplerle bağlı olmadığından dolayı, sırf Allah irade ettiği için peygamber göndermiştir. Peygamber gönderme işinde esas olan insanların faydası ve maslahatı değil, Allah böyle dilediği için, peygamber göndermiştir. Dolayısıyla Allah Teâlâ dilemeseydi nübüvvet gerçekleşmezdi. Şu halde peygamber gönderip göndermemesi eşit derecede imkân dâhilindedir. Akıl ancak bu konuda bu şekilde hüküm verebilir”.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Sönmez Kutlu, “Maturidîlik” *İslam Düşünce Ekolleri Tarihi*, (ed. H. Onat), Ankuzem, Ankara, 2007, s. 173.

¹⁴⁷ Maturîdî, *Kitabu't Tevhid*, s. 225.

¹⁴⁸ Maturîdî, s., 227.

¹⁴⁹ Taftazani, S., *Şerhu'l-Akaid*, (Çev. Süleyman Uludağ), Dergah Yayınları, 1991, s. 293-295.

Sufiler nübüvvet meselesini anlayışları gereği kendi pencerelerinden bakarak yorumlamışlardır. Hakim Tirmizi, nübüvvet kelimesini, “perdenin kaldırılması ve gaybın sırlarına vakıf olarak Allah’ı bilme”, “Allah’ın nuruyla örtülü bulunan eşyanın mahiyetine basiret gözüyle nüfuz etme” şeklinde izah etmiştir. Onlara göre nebi, Allah’ın zatından, sıfatlarından, isimlerinden, murat ve hükümlerinden haber veren kimsedir. Bunlar hakkında doğrudan haber vermek ise, “Ruh-i A’zam”a mahsustur. Allah(cc), “Ruh-i A’zam”ı¹⁵⁰ önce külli nefse, daha sonra cüz’i nefislere gönderir. Onlar Hakk’ın zatı, sıfatları isimleri hakkındaki bilgileri “Ruh-i A’zam”dan alırlar.

“Hakikati Muhammediyye” nazariyesini benimseyenlere göre (ki bunların başında İbn Arabî gelmektedir), Hz. Adem’den Hz. Muhammed’e kadar her peygamber “Hakikati Muhammediyye”nin bir görüntüsüdür. Görüntülerin peygamberliği ise geçicidir. Zaman ile kayıtlıdır. Her peygamber bu sıfatın, bu ismin mazharıdır. “Hakikati Muhammediyye”, bunların her birinde bir isim ve sıfatıyla tecelli etmiştir. Hz. Muhammed bunların hepsiyle ortaya çıkarak nübüvvet mührü O’na vurulmuştur. Yani nübüvvet O’nunla son bulmuştur. O, her ne kadar dünyevi cismiyle sonradan gelmişse de, hakikatte hepsinden öncedir.¹⁵¹

Bursalı İsmail Hakkı (v. 1725) da nübüvvet sıfatını ilk alanın Hz. Muhammed’in ruhu olduğunu, O’na ruhların aslı ve anası denildiğini dile getirmektedir. Bundan dolayıdır ki Cenabı Hak, halk arasından rusûl ve rusûlden de Resulullah’ı seçti. O su ile balçık, bilimle bilme arasında iken kendi nübüvvetini görmüştü. Ruhlar aleminde fiilen nebi idi. Onun içindir ki, O, dünyaya geldiğinde ilk sözü “Lâ ilâhe illâllah” oldu. O anda Allah Teâlâ da “Muhammed’ür Resulullah” karşılığını vererek O’nu kutluladı. Halbuki diğer nebiler ise dünyada iken nübüvvet şartlarını taşıdıktan sonra nebi oldular. Bursevi’ye göre, Allah Teâlâ, her peygamberden, eğer Hz. Muhammed’in zamanına erişirlerse O’na tabi olacaklarına dair söz aldı.¹⁵²

¹⁵⁰ İbni Arabî buna “Hakikati Muhammedi” adını verir. “Arapça, en büyük ruh demektir. Rububiyyeti bakımından, ilâhî zat’ın zuhur yeri (mazharı) olan ruh-ı insanîden ibarettir. Onun künhünü, Allah’tan başkası bilemez. Ruh-ı Azam’a, akl-ı evvel, hakikat-ı Muhammediyye, nefs-i vahide, hakikat-ı esmaiyye gibi isimler de verilir. Allah’ın, kendi sureti üzere halkettiği ilk varlık (mevcut) budur. Bu, en büyük halifedir. (Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, “Ruhi Azam” md. Ağaç Kitabevi Yay. 2009.)

¹⁵¹ Aşkar, Mustafa, s. 338-339.

¹⁵² Bursevi, İ.Hakkı, *Kitab’ul Hitab*, (Çev. Ulusoy, İ. Turgut), Hisar Yayınları, İstanbul, Tarihsiz, s. 99-100.

Batinî ve Gulat kısmı hariç, nübüvvet meselesi Şia inancında da Ehl-i Sünnet ile aynıdır, çok fazla bir farklılığa sahip değildir. Bu anlayışa göre, peygamberlik dünya ve ahiretin mutluluğunun temini için vardır. İnsanlara leh ve aleyhlerindeki durumların tespiti ve açıklanması için onlara hayırlı elçiler (Şia buna sefirler diyor) gönderilmiştir. Bu elçiler aracılığıyla insanlara fayda ve zararlar bildirilir.¹⁵³

Mu'tezile de, nübüvvete olan ihtiyacı ve onun faydasını kabul etmektedir. Onlar “akıl evvel nakil onunla müevvel” olmak kaydıyla peygamberliğin faydasını kabul ederler, ama onların nübüvvete bakışları farklılık arz eder. Çünkü Mu'tezilîlere göre bütün şer'i hükümler şeriatten önce zatî, aklî bir kıymete sahiptir. İyilik ve kötülük, güzellik ve çirkinlik (husun ve kubuh) eşyanın özünde ve insanların vasıflandırdıkları fiillerde mevcuttur. Aklî güzellik ve çirkinlik ilâhi kanundan önce vardır. Bunları açıklayarak insan aklı için anlaşılabilir hale getiren peygamberlerin getirdiği şeriattır. Bu bakımdan nübüvvet'e ihtiyaç vardır. Peygamberin şeriatı, eşyada ve fiillerde bulunan iyilik ve fenalığı “sadece izah etme” görevini üstlenmiştir. İyilik ve kötülüğü değerlendirme hususunda kıstas insan aklıdır. İyilik ve fenalık ancak akılla ölçülür.”¹⁵⁴

İslâm Filozofları nübüvvet konusunda Mu'tezileden daha ileri noktadadırlar. Onlara göre, Allah'ı tanıma, bilme mecburiyeti, iyilik ve fenalığın ayırımı (hüsün kubuh) ve bütün dini inançlar aklî olarak tesis edilmekle kalmaz. Fakat bütün bu hususlar «filozof» adı verilen «derin ilim» sahiplerince akıl yoluyla anlaşılır. Dini hükümler sahasında akıl üstün bir kıstastır. Akıl, her şeyi çözmede güçlü bir anahtardır. Vahiy ve Şeriatın tebliği sadece bir lütuftur. Böyle olmakla birlikte vahiy ve şeriat insanlık için bir zarurettir.¹⁵⁵

Din ile felsefeyi uzlaştıran Fârâbî, nübüvvetin izahı konusunda kelam bilginlerinden çok farklı bir yol izler. Ona göre din ile felsefe arasında aslında bir uçurum yoktur. İkisi de ortak paydada toplanabilir. Belirli bir tefekkür gücüne eren veya hayal gücü son derece gelişen kişi aldığı her izlenimden etkilenmiyorsa “faal akıl”dan (Cebrail) gelen etkileri duyu gücünde canlandırabilir. Neticede ortak duyuda temsili canlanınca görme gücünü etkiler ve dışa yansıyarak saydam bir ortam olan havada görünmeye başlar. Sonra göz bu görüntüleri algılayarak ortak duyu ve muhayyile gücü

¹⁵³ Gölcük, s. 30.

¹⁵⁴ Gölcük, Toprak, s. 315-316

¹⁵⁵ Gölcük, Toprak, s. 317.

vasıtasıyla tekrar değerlendirir. Bu mertebedeki insan faal akıldan gelen feyzi (vahiy) düşünmeye ve akıl yürütmeye gerek kalmadan bir anda uyanırken de alır. Böylece ulvî âlemlere ait varlıkları gerçekten görür, hal ve istikbale dair bilgiler verir. Dünyada bir örneğinin bulunması imkânsız olan bu son derece güzel ve mükemmel varlıkları görerek Allah'ın kudret ve azameti karşısında hayranlık duyar. Bundan daha aşağı mertebede bulunan velîler bazı keşif ve ilhamlara mazhar olsalar da ruhanî varlıkları göremezler. Ama normal insanlar muhayyilelerinin zayıflığı dolayısıyla “faal akıl” ile bağlantı kurmaları beklenemez. O’na göre her peygamber filozoftur. Ama her filozof peygamber değildir.¹⁵⁶

Fârâbî’yi nübüvvet meselesinde bu şekil farklı düşünmeye ve izah getirmeye iten sebep; Asr-ı saâdetten sonra hızla yayılan fetihlerin neticesinde İslâm dünyasında peygamberlik karşıtı hareketlerin ortaya çıkmış olmasıdır. Kaynağını çeşitli inanç ve düşüncelerden alan bu tür hareketlere İslâm toplumundan da katılanlar olmuş ve yaygın kanaate göre İbnü'r-Râvendî ile Ebû Bekir er-Râzî gibi düşünürler peygamberlik kurumunu eleştirerek İslâm toplumunda inanç bunalımına yol açmak istemişlerdir.¹⁵⁷

İbn Miskeveyh’in de nübüvvet konusunda Fârâbî’yi takip ettiğini görmekteyiz.

İbn Miskeveyh’e göre peygamber, sıradan insanlarda bulunmayan bir güce ve vahiy alması için yaratılmış özel bir mizaca sahiptir. Ve metafizik hakikatlerin kavranışı peygamberde feyezân sonucu gerçekleşmektedir.¹⁵⁸ O’na göre de filozofla peygamberin dile getirdiği gerçekler birbiriyle çelişmez.

Özetle şunu diyebiliriz; İslâm Filozofları’na göre, iman esasları beşeri akla uygun olup insan akli bu esasları anlamaya muktedirdir. Söz konusu iman esasları peygamber ve filozoflarca çok rahat anlaşılır. Ancak peygamberlerin bu konudaki farklı yönleri şudur: Onlar imanla ilgili bilgileri halk yığınlarına aktarmayı sağlayan bir nura sahiptirler. Onlarda ilâhi bir nur vardır. Peygamberler sözü edilen ilâhi bilgiyi insanların avâm tabakasına tebliğ etmekle yükümlüdürler, Onlar bu tebliğ vazifesini sembol ve remizlerle yaparlar. Bu sembol ve mecazlar filozofların saf akıllarına kapalıdır. Bunlar

¹⁵⁶ Kaya, M., “Fârâbî” *DİA*, c. XII, T.D.V. Yay., İstanbul, 1995, s. 155-156.

¹⁵⁷ Kaya, M. s. 155-156.

¹⁵⁸ Bayraktar, M., “İbn Miskeveyh”, *DİA*, c., XX, T.D.V. Yay., İstanbul, 1999, s. 206.

Peygamberlere ilâhi bir feyzle gelir ki, bu vahiydir. Ve de farzların, dini vecibelerin miktarını ve teferruatını belirtmek peygamberlerin görevidir.¹⁵⁹

2.2. HZ. MUHAMMED'İN NÜBÜVVETİ

Gazâlî, Hz. Muhammed'in nübüvvetini İseviler, Yahudiler ve Kur'anı inkâr edenlere karşı ispat etme çabasındadır.

Gazâlî, birinci fırka olan İsevilerin, Hz. Muhammed sadece Araplara gönderildiği iddiasında olduğunu söyler. Gazâlî'ye göre, bu şekil düşünenler iddialarında çelişkidedirler. Çünkü onun evrensel ve hak peygamber olduğu kesin olarak bilinmektedir. Çünkü o asla yalan söylemez. Bizzat kendisi yalnız Arapların değil tüm insanlığın ve hatta cinlerin de peygamberi olduğunu söylemiştir. İran hükümdarına, Bizans kralına, Mısır kralına ve daha birçok ülke liderlerine gönderdiği İslam'a davet mektupları bunun en bariz ispatıdır. Bu, tevatür yoluyla bize kadar ulaşmıştır. Böyle olmasına rağmen İsevilerin bu iddiasının sürdürülebilir olması mümkün değildir.¹⁶⁰

Gazâlî'ye göre, ikinci fırka olan yahudilere gelince, Onlar Musa (as)'dan sonra peygamber gönderilmeyeceğine dair saplantılarından dolayı Hz. Muhammed'in nübüvvetini inkar ettiler. Hâlbuki yahudiler daha önce İsa (as)'ı da inkâr etmişlerdi. Hz. İsa'yı inkar cüretinde bulunanların Kur'an mucizesini kavramaları hiç mümkün değildir. Çünkü onlar, ölüleri diriltme, anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştirme mucizesini anlamakta güçlük çekmişlerdir. Gazâlî'ye göre, onlara; “ölüleri diriltmek sureti ile doğruluğunu ispat eden kişi ile, asâ'yı yılanı çevirerek doğruluğunu ispat eden kişi arasında ayırım yapmaya sizi sevk eden sebep nedir?” sorusunu sorarak öncelikle, yahudilerin Hz. Musa'dan sonra gelen peygamberleri inkar etme gerekçelerini çürütmeye çalışmak gerekir. İnanç sistemlerinde nesh (bir öncekini hükümsüz bırakma) imkânsızdır. Bundan dolayı yahudileri Hz. Musa'dan sonra gelen peygamberleri ve üstlendikleri görevlerini inkâr ettiler.

Gazâlî'ye göre yahudiler şu iki şüpheden dolayı dalâlete düşmüşlerdir:

¹⁵⁹ Gölcük, Toprak, s. 317.

¹⁶⁰ Gazâlî, *el-İktisad*, s. 188-189.

Birincisi, nesih imkânsızdır. Çünkü nesih yeniden başlamaya ve değiştirmeye delalettir. Bu da Allah hakkında imkânsızdır.

İkincisi, onlara göre Hz. Musa şöyle demiştir: “Gökler ve yer durdukça benim dinime sımsıkı sarılın. Ben peygamberlerin sonuncusuyum”

Gazâlî yahudilerin ilk iddialarına şöyle cevap vermektedir: Şüphesiz ki bir peygamberin gönderilmesi, kendisinden önceki şeriatı hükümsüz kılmaz. Gerçi eski hükümlerin çoğu ikrar edilir ancak bazı hükümler değişebilir. Örneğin; kıblenin değişmesi, herhangi bir haramın helal olması ve benzeri gibi. Bunlar zamanın ve durumun değişmesiyle değişen maslahatlardır. Bunda çelişkiye girmeye gerek yoktur. Şayet yahudiler, Hz. Âdem’den Hz. Musa’nın zamanına kadar hiçbir şeriat gelmediğine inansalardı bu iddialarında ısrar etmeleri mümkün olabilirdi. Fakat onlar, Hz. Nuh ve Hz. İbrahim’in varlığını ve şeriatlarını da inkâr etmiyorlar. Aslında bunların inançları sadece ağızdan ağıza dolaşan iddiadır ve gerçekleri inkârdır.¹⁶¹

Gazâlî’nin yahudilerin ikinci iddialarına verdiği cevaba gelince; şayet Hz. Musa’ya atfettikleri doğru olsaydı, sonradan gelen Hz. İsa’nın elinde gerçekleşen nübüvvet delili olan mucizeler meydana gelmezdi. Çünkü mucizeyi tasdik etmek zorunludur. Hal böyle olunca nasıl olur da Hz. Musa’yı tasdik ettiği halde, Hz. İsa’ya verilen mucizeyle Musa (as) yalancı çıkarılır. Öyleyse bunun aslı yoktur. Hâlbuki Hz. Muhammed (sav) Hz. Musa’yı tasdik etmiştir. Recm ve benzeri davalarda Yahudilerin arasında Tevratın hükmünü uyguluyordu. Eğer Tevrat’ta Hz. Musa’nın son peygamber olduğuna dair bir işaret olsaydı bunu peygamberimize söylerlerdi. Bu demek oluyor ki, onların bu asılsız iddiaları tamamıyla İslam şeriatını yaralamak için uydurulan şeylerdir.¹⁶²

Gazâlî’nin üçüncü fırka olan Kur’anı inkar edenlere verdiği cevaba gelince; ona göre bunlara verilecek en iyi cevap yine Kur’an ile meydan okumadır. Resulullah edebiyatta gayet ileri olan Araplara karşı Kur’an mucizesiyle cevap vermiştir. Şayet onların bir benzerini getirme ya da karşı koyma gibi güçleri imkanları olsaydı, hiç

¹⁶¹ Gazâlî, *el-İktisad*, s. 190-191.

¹⁶² Gazâlî, *el-İktisad*, s. 192.

çekinmeden zaten bunu yaparlardı. Ama yapamadılar.¹⁶³ Zira Kur'an'ın fesahatına tüm Araplar şaşırıp kalmışlardır. Hiç kimsenin dil uzatabilme cesaretleri olmamıştır.¹⁶⁴

Neseî ise, Hz. Muhammed'in Allah (cc)'ın peygamberi oluşunun delilleri Mucizeler ve örtbas edilemez belirgin delillerdir. Özellikle Kur'an mucizesi, “şakk'ul kamer” ve diğer Mucizeleri en büyük ispat edici delillerdir.¹⁶⁵ Ayrıca Neseî, O'nun peygamberliğinin zamana bağlı olmayıp halen de devam etmekte olduğu görüşünü savunmaktadır.

Neseî, Kerramiye gibi mezheplerin ileri sürdükleri “peygamberlik, zamana bağlı araz ve bir nitelik olduğu için, gelecek ve geçmişi beraber kapsamaz ve peygamberin vefatıyla beraber risaleti de sona erer” görüşünü reddetmektedir. Neseî, Eş'ari ve Maturidi anlayışlarını da delil getirerek Hz. Peygamber'in risaletinin ve nübüvvetinin devam ettiğini savunmaktadır.

Neseî'ye göre, eğer şu anda resul olmadığı söylenirse müslüman olanın imanı geçerli olmaz. Ezanlarda “Muhammed (as) Allah'ın Resulüdür” denilmesi ve “Muhammed Allah'ın Resülü idi” denilmemesi bunun en büyük ispatıdır. Diğer nebiler için de hüküm böyledir.¹⁶⁶

Her iki müellifimiz de Hz. Peygamber'in nübüvvetini hissi ve Kur'an Mucizesiyle ispat etmeye çalışmaktadırlar. Ayrıca Hz. Muhammed'in yüce ahlakı ve tertemiz bir geçmişe sahip oluşu noktasında ortak bir anlayışa sahiptirler. Kur'an'ın fesahat ve belâgatındaki meydan okumalar da o günün muhatapları ve sonraki muarız güçler için en güzel nübüvvet ispatlarıdır. Kim her ne kadar Hz. peygamber'in nübüvvetini çürütmek için çeşitli girişimlerde bulunmuşsa da onun yüce ahlakı ve ilahi vahyin kusursuzluğu bu girişimleri neticesiz bırakmıştır. Hz. Peygamberin Mucizeleri, Allah Teâlâ'nın himayesinde oluşu, kemal ahlakı, Kur'an vahyinin benzersizliği, Kur'an'ın herkese hitab eden vasfı Hz. Muhammed'in nübüvvetinin en büyük delilidirler. Son peygamber olması dolayısıyla onun şeriatı kıyamet gününe kadar devam edecektir.

¹⁶³ Gazâlî, *el-İktisad*, s. 193.

¹⁶⁴ Gazâlî, *el-İktisad*, s. 194-196.

¹⁶⁵ Neseî, *Bahru'l Kelam*, s. 202.

¹⁶⁶ Neseî, *Bahru'l Kelam*, s. 209.

2.3. PEYGAMBERLERİN SIFATLARI

Peygamberlerde bulunması gereken sıfatlar hususunda İslam bilginlerince ya da “İslami ekollerce” “ismet” sıfatı hariç herhangi bir tartışma ya da farklılık görülmemiştir. Peygamberlik hakkında ittifaken kabul edilen sıfatlar: “İsmet, tebliğ, emanet, fetanet, sıdk” sıfatlarıdır. İsmet sıfatı hakkında ise sadece izahta anlayış farklılığı ortaya konmuştur.

Her iki müellifimiz klasik kelam ve akaid kitaplarında olduğu gibi sıfatları herhangi bir ana başlık halinde ele almayıp çeşitli konular içinde serpiştirmişler, özellikle bazı noktalarda peygamberlerin sıdk ve masumiyet (ismet) sıfatlarına vurgu yapmışlardır.

Peygamberler her konuda toplumun örnek şahsiyetleri oldukları için ismet sıfatının yani, masumiyetlerinin olması gerekmektedir. Aksi takdirde davalarında başarı elde etmeleri, örnek olmaları, insanları ikna etmeleri, tevhidi yaymada başarılı olmaları mümkün değildir. Yüklendikleri ilahi elçiliğin, misyonun gereği de budur.

“İsmet”in kelime anlamı; “koruma, men etme yasaklama, günah işlememe, isyanı çağrıştıran her türlü davranışı işlemekten alıkoyma”dır.¹⁶⁷

İstilahı anlamı ise; Allah’ın peygamberlikle görevlendirdiği elçisini her türlü masiyetten, günden muhafaza etmesidir. Bu bir lütuftur. Bu koruma sadece peygamber için söz konusudur. Başka insanların böyle bir imtiyaz hakları yoktur. Onlar Allah’ın emirlerine asla muhalefet etmezler.¹⁶⁸

Gazâlî, Kadî İyâz (v.1149)’ın, *eş-Şifa* adlı eserinden alıntı yaparak şöyle demiştir:

"Bil ki, peygamberlerin küçük günah işlemesinin caiz olduğunu söyleyen bazı fakih, muhaddis ve kelâmcılar, bu görüşlerine, Kur'an ve sünnetten birçok delili zahirine göre yorumlayarak kullanmışlardır. Eğer onlar, bu tür delillerin zahirî manasına yapışacak olurlarsa, bu onları, peygamberlerin büyük günah işlemesinin caiz olduğunu söylemeye, ümmetin icmasının aksine görüş bildirmeye ve hiçbir müslümanın söylemediği şeyleri ileri sürmeye de götürür. Bu olacak iş mi? Bu kimselerin, müfessirlerin manasında ihtilaf ettiği ve hükmü itibariyle birçok manaya gelme ihtimali

¹⁶⁷ Gölcük, Toprak, s. 338; Es-Sabuni, M. A., *en-Nübüvvet'ü ve'l Enbiya*, s. 16-17.

¹⁶⁸ Gölcük, Toprak, s. 339.

olan âyetlerden çıkarttıkları sonuçlar ve ileri sürdükleri bütün şeyler, önceki selefin tuttuğu yola ve görüşe ters şeylerdir. Bu iddiada olanların görüşü icma olmayınca, onların delillerinin ihtilaflı olduğu açıktır. Diğer deliller onların sözünün hatalı olduğunu, doğrunun bunun dışında bulunduğunu, onların görüşünün terk edilip doğru görüşe dönmenin vacip olduğunu ortaya koymaktadır. Allah Teâlâ, en iyisini bilir.”¹⁶⁹

Gazâlî de İslam bilginlerince ittifaken kabul edildiği gibi, “peygamber şeriatın tebliğinde ve ümmetin irşadına dair hususlarda hata etmez, asla günah işlemez” görüşüne katılmaktadır. Ayrıca peygamber kendisini alçaltıcı ve insanları kendisinden nefret ettirici bütün küçük günahlardan korunmuştur. O’na göre, peygamberin, zelle denilebilecek davranışları işlemesinin bir nedeni vardır. Bu neden de Allah’ın rızasını kazanmak ve O’na yaklaşmayı temin etmek şeklinde kabul edilmiştir. Bu, bazen Murad-ı İlahiyyeye ters düşebilir. Bu takdirde Allah onları uyarır, onları bu fiilleri işlemekten uzak tutar. Hz. Peygamberin Ümmü Mektum’la ilgili olarak Abese süresinin inmesine vesile olan hadisesi bu duruma örnek verilebilir. Hz. Adem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Yusuf, Hz. Yunus ve Hz. Muhammed haklarında varid olan, zahirinde günah işlemeyi düşündüren âyetlerin gerçekte günahla ilgisi yoktur. Bütün bu Kur’anî nasslar dikkatle incelendiğinde Peygamberlerin günah işlemediği sonucu ortaya koyar. Nasslarda varid olan bu konudaki zellelerin ve hataların büyük çoğunluğu ya nübüvvetten önce gerçekleşmiş ve yahut peygamberin dinî bazı meseleleri izah ederken günah sayılamayacak kadar çok küçük bir hatadır. Üçüncü bir yorum şekli (belki en doğru olanı budur) bu nassların ifade ettikleri masiyet, günah değil sadece daha iyisini yapmaktır. Burada daha iyiyi yapmamak işi ise zahiren, hata, günah gibi görünmektedir.”¹⁷⁰

Gazâlî’ye göre, Hz.. Muhammed de, her bakımdan, vahye ters düşecek bütün durumlardan korunmuştur. Zaten akıl ve dinin hükümleri bunu gerektirir. O (s.a.v), her türlü yalan söylemekten ve verdiği söze ters düşmekten muhafaza edilmiştir (emanet). Akıl ve icma O’nun yalan söylemesini imkânsız kılar; çünkü bu, O’nun Allah tarafından özel olarak mucizelerle desteklenip insanlığa örnek numune yapılmasına aykırı bir durum olurdu. O’na peygamberlik verilmeden önce de asla yalan söylediği ya da tiksindirici bir davranışta bulunduğu asla söylenemez (sıdk). Bunu kesinlikle diyebiliriz

¹⁶⁹ Gazâlî, *Ravdatü't-Tâlibîn ve Umde-tü's-Sâlikîn*, (çev. Dilaver Selvi), Semerkand Yay. İstanbul, 2004, s. 156-157.

¹⁷⁰ Gazâlî, *ihya*, C. I., s. 341-343.

ki, Hz.. Peygamber (s.a.v), bütün ümmetin icmasıyla büyük günah işlemekten uzak kalmıştır. Mübarek hayatı iyice incelendiği zaman görülecektir ki O'nun nübüvvetine aykırı olacak hiçbir nahoş durum mevcut olmamıştır (ismet). O'nun, yüce Allah'tan verdiği haberlerde ve tebliğ ettiği sözlerde yanılması, unutulması, gaflete düşmesi ve hata etmesi veya akla ziyan hareket etmesi de yine ümmetin icmasıyla imkânsızdır (fetanet).¹⁷¹

Fakat Gazâlî'nin bu ifadelerine karşın, İslam bilginlerinden bir kısmı, O'nun dini tebliğ ve hükümleri tatbik görevi dışındaki işlerde yanılmasını caiz görmüşlerdir. Bu işler, ümmetin yönetilmesi, halkın mallarının paylaşılması, aile işlerinin düzenlenmesi ve düşmanlara karşı tutumlarla ilgilidir. Ama şunu belirtmekte fayda vardır; O'nun bu tür işlerdeki yanılması sık ve devamlı olmamış; belki çok az meydana gelmiştir. Bu ise onu şerefli mertebesinden düşürecek ve mucizesine ters düşecek bir durum değildir.¹⁷²

Gazâlî'ye göre sıdk'ın faziletini anlamamanın en iyi yollarından biri sıddîk (çok doğru söyleyen) kelimesinin bu kökten türemiş olduğuna bakmaktır. Allah Teâlâ, peygamberleri bununla vasıflandırarak şöyle buyurmuştur:¹⁷³ “Kitap'ta İbrahim'i de an. Çünkü O sıddîk (çok doğru) bir peygamber idi.”¹⁷⁴ Ve “Kitap'ta İsmail'i de an. Çünkü O sözünde sâdik bir peygamberdi.”¹⁷⁵

Gazâlî, fetanet sıfatı, yani peygamberlerin akıllı, zeki olmaları hususunda da şu atıflarda bulunur:

Akıl, ilmin esası ve temelidir. İlim ile akıl arasındaki ilgi meyve ile ağaç arasındaki ilgiye benzer. Allah Teâlâ'nın bilinmesine ve peygamberlerin doğruluğuna mi'yar (ölçü) ve mizan (tartı) olan, manevi alemin basiret nûru olan aklın kötülenmesi tasavvur edilemez. Çünkü Allah Teâlâ bu akıllı çeşitli vesilelerle övmektedir. Eğer o akıl kötülenir, zemmedilirse, artık ondan sonra övülecek ne olabilir? İlahi vahiy akılla bilinmiştir. Bu bakımdan, vahyin bilinmesine vesile olan akıl, hakîkate uygun olmayarak kötülenirse, vahyin de kötülenmesi gerekir. Dolayısıyla peygamberler oldukça zeki insanlardır. Peygamberlere görünen işlerin bir kısmı, gözle görülmüş, bir kısmı da basiretle. Yani iç basireti nûrlu olmayan bir kimsenin kalbine ancak dinin

¹⁷¹ Gazâlî, *Ravdatü't-Tâlibîn*, s. 158.

¹⁷² Gazâlî, *Ravdatü't-Tâlibîn*, s. 159.

¹⁷³ Gazâlî, *ihya*, c. IV, s. 809-810.

¹⁷⁴ Meryem, 19/41.

¹⁷⁵ Meryem, 19/54.

kabukları yapışır ve ancak dinin zâhirî merasimleriyle meşgul olur. Özüne ve hakikatine bir türlü yol bulamaz ve nüfuz edemez. İşte bu kısımların tamamına akıl denilir. Peygamber'in aklını medeniyetten zerre kadar nasibi olmayan herhangi bir bedevinin akli gibi zanneden bir kimse, haddi zatında, ilim ve irfandan mahrum göçebelerden akılca daha aşağıdadır.¹⁷⁶

Gazâlî'ye göre peygamberin görevi marifet yolunu irşad ve tebliğdir.¹⁷⁷ Dolayısıyla tebliğ nübüvvetin bir parçasıdır. Hakikatler tebliğ ile ortaya konur. Hiçbir şekilde peygamberler bu görevlerini ihmal etme şansına sahip değildirler. Onlara tabi olunursa imanda mutluluk ve sevap vardır.

Nesefî ise, yukarıda da dediğimiz gibi, sıfatlar hususunda ayrıca bir başlık açmayıp bu hususta İmam Maturidi'nin görüşlerine katılmaktadır.¹⁷⁸

Nesefî'ye göre nübüvvet iddiasında bulunanın elbette günahlardan korunmuş olması (ismet), doğruluğuna hâlel getirecek davranışlar sergilememesi, ahlaki yapısının davasına zarar vermemesi gerekmektedir.¹⁷⁹

Yine O'na göre peygamberlerin mucizelerle desteklenmiş olmaları onların iddialarında doğru olduklarını (sıdk) çok açık bir şekilde göstermektedir ki onlar, vasıflarını zedeleyecek sıfatlardan uzak olmuşlardır.¹⁸⁰

Ayrıca Nesefî, ilim akıl ve iman birlikteliğinin öneminden bahsetmiş, Mu'tezilenin "herkes akıl yönünden eşittir" anlayışına itiraz ederek peygamberlerin zeka yönünden üstünlüklerine vurgu yaparak şöyle demiştir: "Allah dostlarının akılları peygamberlerin akli gibi değildir." Peygamberler daha zekidirler. "Ama peygamberlerin akılları da Hz. Muhammed'in aklına benzemez." Çünkü O daha zekidir.¹⁸¹

Müelliflerimiz Gazâlî ve Nesefî sıfatlar hususunda ortak anlayışa sahiptirler. Bütün ehli sünnet bilginleri gibi onlar da peygamberlerin sadık, emin, fatin, masum, mübelliğ olmaları mutlak bir görüşünde mutabıktırlar. Peygamberler toplumun gidişatına ya da toplumun istek ve arzularına göre veyahut zeki oluşlarının verdiği netice ile nübüvvet davalarını yürütmezler. Onlar tamamıyla ilahi vahyin mübelliği ve

¹⁷⁶ Gazâlî, *ihya*, c. I. s. 292-94.

¹⁷⁷ Gazâlî, *el-iktisad*, s. 179.

¹⁷⁸ Maturidî, *Kitabü't-Tevhid*, s. 236-237.

¹⁷⁹ Nesefî, *et-Temhid* s., 72.

¹⁸⁰ Nesefî, *et-Temhid*, s. 72-73

¹⁸¹ Nesefî, *Bahru'l Kelam*, s. 64-65.

uygulayıcılarıdır. Onları tüm güçleriyle çalışmaya iten kaynak ilahi vahiy ve nübüvvettir. Dolayısıyla onları adı geçen vasıflarla süslemesi Allah Teâlâ'nın hikmetinin bir gereğidir. Allah (cc) peygamberleri bu vasıflarla himayesine almış, hidayeti ve rahmetiyle kuşatmış, onları her türlü nahoş vasıflardan muhafaza ederek din davasının ispatını sağlamıştır.

Genel İslamî anlayış açısından peygamberlerin sıfatları konusu hakkındaki yorumlara gelince; ismet konusunun Sünni gelenekteki kelim kitaplarında yoğunluklu olarak yer almasının sebebi Şiilikteki “masum imam” anlayışı ile diğer din mensuplarının peygamberlik anlayışlarının yanlış olduğunun ispatına yöneliktir.

Akli anlayışı ön plana çıkaran Mutezile, “peygamberlik gibi yüce bir makama leke düşürür” anlayışıyla “peygamberlerin her türlü günahattan muhafaza edildiği” anlayışını kabul etmiştir. Şiilikte ise, “peygamberlerin korunması” anlayışı tam ve mükemmeldir. Bu masumiyet, doğumlarından ölümüne kadar devam eder. Hatta onlar bu anlayışta o kadar ileriye gitmişlerdir ki, Hz. Muhammed(sav)’in soyundan gelen imamları da bu kategoriye koymuşlardır. Fakat bu anlayış tarihte şiilerle sunnîler arasında tartışma sebebi olmuştur.

Eş’arîlikte “peygamberin ismeti tebliğde ve tebliğ ettiği ilahi kanunlar konusunda günah işleyemeyeceği” şeklinde bir anlayış hâkim iken, daha sonraları Maturîdî anlayış ile hemen hemen aynı olmuştur.

Matürîdîlikte; “peygamberlerin, küçük büyük bütün günahlardan ve her türlü küfür ve şirkten uzak olduğu” anlayışı hâkimdir. Bununla beraber Maturîdîler, peygamberlerde “zelle” yani, “ayak sürçmesi” ya da “çok küçük hata” olabileceğini kabul etmektedirler.¹⁸² Ayrıca Maturîdîler, tebliğde veya şer’i hükümleri tefsir ederken çıkan zorluklar dolayısıyla dalgınlık ya da unutkanlıkla onlardan bazı hataların sadır olabileceğini kabul etmişlerdir. Gerek bi’setleri öncesi ve gerek sonrasında ilahi davete zeval getirebilecek her türlü masiyet ve günahattan korunmuşlardır. Hz. Peygamber’in kavmi içinde ve çevrede “el-emin” sıfatıyla çağrılması bunun en güzel örnekleridir. Nübüvvet sonrasında da; Peygamber iman konularında Allah'a karşı muhalefette bulunmaz. İlâhi vahye önce peygamber inanır. Peygamberden küfür türünden bir söz ve fiil veya iman esaslarından birini inkâr imkânsızdır. Hiçbir peygamberden küfür sadır

¹⁸²Gazâlî, *ihya*, c. I. s. 339.

olmadığı konusunda Kur'an âyetleri şehâdetinde bulunmaktadır. Çünkü peygamber kendisine gelen vahye tabi olur. Vahye tabi olma hem tebliğ etme hem de amel sahasındadır. Onlar haram ve mekruhları işlemezler. Günah işlemek nübüvvetle bağdaşmaz. Nübüvvetle günah birbirine zıt kavramlardır. Peygamber kendisine itaat edilmesi gereken Allah'ın elçisidir. Peygamberin günah işlemesi halinde ona nasıl itaat edilir? Kur'an'da Allah Peygambere itaati emretmektedir.

Hız. Peygamber birçok hadisinde kendisinin ve peygamberlerin günah işlemeyeceğini beyan etmiştir. Peygamberin günah işlemesini akıl da cevaz göstermez. Günah işleyen bir peygamber tasavvur etmek tam bir çelişki olur. Günahkâr bir peygamber düşünmek bile insanların ondan nefretini hemen akla getirir. Şeytanın vesvesesi ve nefsi arzular da peygamberin günah işlemesinde tesirli olamadıkları gibi insanlar da peygamberlere günah işletemezler. Peygamberler, ismetine zarar verebilecek biçimde delilik gibi hastalıklara yakalanmaktan korunmuşlardır. Ancak peygambere yapılan sihir, bir beşer olması hasebiyle onun vücûdunda kırgınlık ve rahatsızlık meydana getirir, fakat sihir onun ismetine ve nübüvvetine asla zarar veremez.

Öte yandan ismet sıfatı gibi “sıdk” sıfatı da önemli bir sıfattır ve doğru olmak demektir. Tüm peygamberler doğru söz sahibi ve oldukça dürüst insanlardır. Yalan söylemeleri asla mümkün değildir. Şayet yalan adına bir özelliğe sahip bir davranış olmuş olsaydı temsil ettikleri ya da tebliğ ettikleri davada başarılı olma şansları hiç olmazdı. Bütün peygamberler bi'setlerinden önce de sonra da asla yalana bulaşmamışlardır. Kur'an'ın muhtelif ayetlerinde doğrulukları ispat edilmiştir.¹⁸³ Örneğin: “Kitap'ta İbrahim'i an. Zira o, sıdkı bütün bir peygamberdi.”¹⁸⁴

Sıdk sıfatı en güzel bir şekilde Allah'ın son peygamberi Hz. Muhammed'de görülür. Allah Teâlâ O'nun hakkında şöyle buyurmuştur:

*“Eğer Muhammed, bize karşı, ona bazı sözler katmış olsaydı, Biz onu kuvvetle yakalardık. Sonra onun şah damarlarını koparırdık. Hiçbiriniz de onu savunmazdınız. Doğrusu Kur'an Allah'a karşı gelmekten sakınanlara bir öğüttür.”*¹⁸⁵

¹⁸³ Kılavuz, Saim, *İslam Akaidi ve Kelama Giriş*, Ensar Neşr. İstanbul, 2004, s. 138.

¹⁸⁴ Meryem, 19/41.

¹⁸⁵ Hakka, 69/44 – 48.

Hız. Muhammed peygamberlikten önce de zaten “Sadıku'l-Emin”, “Muhammedü'l-Emin” diye biliniyordu. Müşrikler bile O'na yalancı diyemediler.

*“Ey Muhammed! Onların söylediklerinin seni üzeceğini elbette biliyoruz; doğrusu onlar seni yalancı saymıyorlar, fakat zalimler Allah'ın âyetlerini bile bile inkâr ediyorlar.”*¹⁸⁶

Herakliyus'un Ebu Sufyan'a dediği gibi «insanlara yalan söylemeyen Allah'a yalan isnad etmez:» İnsanların en doğruları peygamberlerdir.”¹⁸⁷

Peygamberlerin oldukça zeki, uyanık ve akıllı olmaları manalarına gelen fetanet peygamberler için önemli bir özelliktir. Bunun zıddı olarak akla gelebilecek her türlü sefih ve ahmaklık peygamberlerden uzaktır. Şayet bu akıllılık özellikleri olmasalardı muhataplarını ikna etmeleri mümkün olmazdı.¹⁸⁸ Kur'an'da bu konuda pek çok örnek vardır. Hz.. İbrahim'in putlar konusunda kavmi ile mücadelesi ve onlarla olan tartışması, ayrıca Nemrut ile olan konuşması bunun bariz misalleridir. Peygamberlerde fetanet devamlı faal halde bulunur, hiçbir zaman zayıflamaz, ihtiyarlıkla malûl hale gelmez. Onlarda bunama, zeka yokluğu ve bönlük gibi illetler asla bulunmaz. Allah peygamberini daima korur ve gözetir.¹⁸⁹

Güvenilir manasına gelen “emanet” tüm peygamberlerin en önemli özelliklerindendir. Peygamberler her bakımdan kendisine güvenilen kimselerdir. Onların hayatlarında gerek nübüvvet öncesi ve gerek sonrasında asla ihanet görülmez. Çünkü emanet ve ihanet bir arada olmaz. “Hz. Peygamber, kendisine tevdi edilen vahiy emanetini en mükemmel tarzda insanlığa ulaştırmıştır.

Peygamberlerin emanete riayetlerini Allah şu şekilde beyan etmektedir:

*“O peygamberler Allah'ın göndermiş olduklarını (emir ve yasakları) tebliğ eder, O'ndan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar. Allah hesap gören olarak yeter.”*¹⁹⁰

Peygamberlerin önemli özelliklerinden biri de tebliğdir. Tebliğden maksat Allah'ın buyruklarını ve Allah tarafından kendilerine indirilen vahyi tebliğ etmeleridir

¹⁸⁶ En'am, 6/33.

¹⁸⁷ Gölcük, Toprak, s. 346

¹⁸⁸ Kılavuz, S. s. 138 -140.

¹⁸⁹ Gölcük, Toprak, s. 344

¹⁹⁰ Ahz.ab, 33/39.

ki, peygamberler Allah'ın kendilerine vahyettiği şeyi asla gizlemezler. Peygamberler tebliğ vazifesini icra ederlerken her ne kadar davasını benimsemeyenler tarafından kendilerine kötülüğün her çeşidinden yapılp ve büyük eziyetlere maruz kalsalar yine de gizlemezler.¹⁹¹

Peygamber tebliğ edip etmeme hususunda, susma, gizleme, nakletmeme haklarına sahip değildir. O, ilâhî mesajı Allah'tan aldığı şekliyle insanlara ulaştırmak durumundadır, tebliği tam ve mükemmel olarak yerine getirmek peygamberin görevidir ve kendisinden ayrılmaz bir sıfatıdır. O, tebliğde ne bir ilâvede bulunur, ne de herhangi bir hususu gizler. Peygambere müşrikler ve kafirler tarafından eziyet yapılsa da o asla tebliğinden vazgeçmez.

Kur'an'da "Kul" veya "De ki", lafzıyla gelen ayetler Peygamberin tebliğle me-mur olduğunu göstermektedir. Zaten Kur'an'da sık sık geçtiği gibi Peygamber'e düşen sadece apaçık tebliğdir.¹⁹²

Tebliğin amacı insanların Allah'a karşı bir hüccetlerinin olmaması, Allah'a karşı bir bahane ile kendilerini savunma imkânlarının ellerinden alınmasıdır. Hiçbir kimse tebliğden sonra özür beyan edemez. Din bütün açıklık ve kemaliyle Allah'ın dilediği tarzda peygamberi tarafından insanlığa tebliğ edilmiştir."¹⁹³

2.4. PEYGAMBERLERİN ŞEFAATİ

Sözlük anlamda şefaât, bir kimsenin bağışlanmasını istemek, yardımcı olmak, birinden, başka biri için iyilik dilemek, aracı olmak, başkası adına ricacı olmak, birinin önüne geçip işini görmek gibi manalara gelmektedir. İstilahî manada şefaât ise, ahirette günahı olan müminlerin affedilmesi, günahı olmayanların ise daha yüksek makamlara varmaları için peygamberler gibi kendisine şefaât yetkisi verilenlerin Allah nezdinde aracılık yapmalarıdır.¹⁹⁴

Şefaât hakkında genel kanaat peygamberlerin şefaât edeceğidir. Çünkü ahirette peygamberlerin hepsine ve bazı mü'minlere şefaât etme hakkı tanınacaktır.¹⁹⁵

¹⁹¹ Es-Sabuni, M. Ali. s. 49.

¹⁹² en- Nur, 24/54; el- Ankebut, 29/18.

¹⁹³ Gölcük, Toprak, s. 343-344.

¹⁹⁴ Karaman, Fikret vd. "Şefaât", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara, 2006, s. 614; Topaloğlu, Çelebi, s. 287.

¹⁹⁵ Buhârî, *Rikak*, 45; Tevhid, 33; Müslim, *İman*, 81.

Her peygamber kendi ümmetine şefaate edecektir. İnsanlar muhakeme olunmak için mahşerde toplandıklarında, peygamberler, "Allah'ım selâmet ver, Allah'ım selâmet ver" diye duâ edeceklerdir.¹⁹⁶ Peygamberlerin ve Hz. Peygamberin şefaati "Şüphesiz ki Allah, kendisine eş tanınmasının (şirk koşulmasının) günahını yargılamaz. Ondan başka dileyeyeceği kimsenin günahını mağfîret eder"¹⁹⁷ ayetinin hükmünce, Allah'ın izniyle müminlerin tümünü kapsayacaktır. Ehli Sünnet inancında, Hz. Peygamber hadislerinde büyük günah işleyenler de dâhil olmak üzere, müminlerin şefaate nail olacakları görüşü hâkimdir.

Şefaate konusu üzerinde de çokça tartışmalar yaşanmıştır. Mutezile hariç, genel manada İslam bilginlerince büyük günah sahipleri için ahiret günü peygamberlerin şefaate etme yetkileri vardır. Ameli imandan bir cüz kabul eden Hariciler ile Mu'tezile'ye göre büyük günah işleyip de şartlarına uygun biçimde tevbe etmeden ölen kimsenin ahirette şefaate nail olması mümkün değildir. Bunlar şefaati, "imanı ve ameli sayesinde kurtuluşa ermeyi hak eden kimselerin cennetteki makamlarının yükseltilmesi"¹⁹⁸ anlamında yorumlamaktadırlar.

Ehli sünnet bilginlerince, Hz. Peygamber (s.a.v.)in: "*Şefaati, ümmetinden büyük günah sahipleri içindir*"¹⁹⁹ buyurması şefaate için bir delil olarak kabul edilmiştir. Bu meşhur bir hadistir. Hatta bu konudaki hadisler mana yönünden mütevatirdir.²⁰⁰

Mutezile "*Hiç bir kimsenin, diğer bir kimseden faydalanmayacağı, kimseden bir şefaate kabul edilmeyeceği günden korunun.*"²⁰¹, "*zalimlerin ne sıcak bir dostu, ne de sözü dinlenir bir şefaateçisi vardır.*"²⁰² ayetlerini delil göstererek şefaatin olmayacağını iddia etmiştir.²⁰³

Gazâlî, müminlerden bazılarının (hata ve günahları sebebiyle) cehenneme girmeleri kesinleştiği vakit, Allah Teâlâ onlar hakkında, peygamberlerin, sıddıkların hatta âlimlerin, sâlihlerin ve kendi katında kadri ve kıymeti olan herkesin şefaatinin kabul

¹⁹⁶ Buhârî, *Rikak*, 52.

¹⁹⁷ en-Nisâ, 4/116.

¹⁹⁸ Topaloğlu, Çelebi, s. 287.

¹⁹⁹ Ebu Davud, *Sünnet*, 21; Tirmizî, *Kıyamet*, 11; İbn Mace, *Zühd*, 37; İbn Hanbel, *Müsned*, III, 213

²⁰⁰ Taftazani, *Şerhu'l-Akaid*, s. 271-275.

²⁰¹ el-Bakara, 2/48

²⁰² Mümin, 40/18

²⁰³ Daha geniş bilgi için bkz; Alıcı, M., Yavuz, Y. Ş. "Şefaate", *DİA*, c., XXXVIII., T.D.V. Yay. İstanbul, 2010, s. 411-415.

edeceğini, bu kimselerin aileleri, akrabaları, dostları ve tanıdıkları için şefaât yetkisine sahip olacaklarını ifade etmektedir.²⁰⁴ Özellikle Hz. Muhammed'in şefaât edeceği hususunda şu ayeti kerimeyi delil olarak göstermektedir: "*Rabbîn sana verecek ve sen hoşnut olacaksın!*"²⁰⁵

Özellikle Hz. Peygamber'e bütün insanlık için kullanacağı en büyük şefaât yetkisi demek olan "şefaât-i uzma" hakkı verilmiştir. Mahşerde ilk şefaât edecek ve şefaâti kabul edilecek olan o'dur.²⁰⁶

Gazâlî'ye göre ayrıca Hz. Peygamber'in Buhârî ve Müslim'de geçen şu hadisi şerifleri de şefaâtin var olduğuna delil olarak gösterilmektedir:

"Bana beş şey verildi ki benden önce hiçbir kimseye verilmemiştir:

a) Bir aylık mesafede bulunduğum halde korku ile düşmanıma galebe çaldım,
b) Bana ganimetler helâl kılındı. Oysa benden önce peygamberlerden hiç kimseye helâl kılınmamıştı,

c) Yeryüzü bana ve ümmetime mescid, toprağı da 'temizleyici' kılındı. Ümmetimden bir kimse namaz vakti geldiğinde namazını olduğu yerde kılsın!

d) Bana şefaât verildi,

e) Her peygamber sadece kavmine gönderildi. Ben ise, bütün insanlara gönderildim."²⁰⁷

Diğer bir hadiste şöyle buyrulmuştur: "*Her peygamberin kabul edilmiş bir duası vardır. Ben ise o duamı kıyamete, ümmetime şefaât etmek üzere saklıyorum.*"²⁰⁸

Gazâlî'ye göre, peygamberlerin, sonra alimlerin, onlardan sonra da şehitlerin ve Allah Teâlâ nezdindeki derecelerine göre sair müminlerin şefaât edeceğine inanmak gerekir. Şefaâtçisi bulunmayan mü'minler de, Allah Tela'nın fazlı keremiyle ateşte ebedi olarak kalmayacak, neticede ateşten çıkartılacaktır. Yani kalbinde zerre kadar

²⁰⁴ Gazâlî, *İhya*, c.IV, s. 223

²⁰⁵ Duha, 93/5

²⁰⁶ Gazâlî, *Ravdatü't-Tâlibîn* s. 162.

²⁰⁷ Gazâlî, *İhya*, c. IV, s. 270: Ayrıca bkz. El-Muhammedî, Abdulkadir Mustafa Abdurrezzak, *Eş-Şefââtü fi'l Hadisi'n-Nebeviyyü*, Daru'l Kütübü'l İlmiyyeh, Beyrut, 2005.

²⁰⁸ Buhârî, *Tevhîd*, 31; Müslim, *İmân*, 334-341; *İhya*, c. IV, s. 270.

imanı bulunan herkes, cehennemden mutlaka uzaklaştırılacaktır.²⁰⁹ Delil olarak da şu ayetleri vermektedir:

*“Rabbim! Onlar insanlardan birçoğunu şaşırttılar. Artık bundan böyle kim bana uyarsa o bendendir, kim bana isyan ederse, muhakkak ki sen çok bağışlayıcı, çok merhamet edicisin.”*²¹⁰ *“Eğer onlara azap edersen onlar senin kullarındandır.”*²¹¹

Neseî'nin şefaât anlayışı ise, Ehl-i Sünnet ve 'İcemaat'ın anlayışı ile paralellik arz etmektedir. Ona göre peygamberlerin şefaati gerçektir. *“İzni olmadan O'nun katında kim şefaât edebilir?”*²¹² âyeti, şefaatin olacağının ispatıdır. Şefaate izin verilmesi, peygamberlerle ve evliyalara ikram ve Allah Teâlâ nezdindeki değerlerinin ortaya konması için Allah Teâlâ'nın rahmet ve fazl-ı keremindendir.²¹³

Peygamber (s.a.v.)'in: *“Şefaâtım, ümmetimden büyük günah sahipleri içindir”*²¹⁴ hadisi Neseî tarafından da delil olarak kabul edilmektedir.²¹⁵ Ayrıca Neseî'nin temel aldığı diğer bir delil de, Hz. Peygamber'in Ebu Derda'ya *“İnsanların içinde zina da etse hırsızlık da yapsa ‘Allah’tan başka ilah yoktur’ diyen herkes cennete girmiştir”* rivayetinin peygamberin diliyle üç defa tekrar edilmiş olması, şefaati hak edenin şefaate nail olacağıdır.²¹⁶

Yine Neseî, Allah Teâlâ'nın *“zalimlerin ne sıcak bir dostu, ne de sözü dinlenir bir şefaâtçisi vardır”*²¹⁷ ayetinde geçen “zalimler” ifadesinden kastedilenlerin müşrik ve kâfirlerin olduğunu, “nefsine zulmeden müminler” olmadığını ifade etmektedir.²¹⁸ Hâlbuki Mü'min büyük günahı bulursa da iman ve taatiyle razı olunandır. Dolayısıyla Allah Teâlâ'nın şefaât etmeye yetkili kıldığı kimseler tarafından mümine şefaât edilecektir.²¹⁹

Müelliflerimiz, Mutezile ve Rafizilerin aksine tevbe etmeden ölen büyük günah sahibi mü'minler için resullerin, nebilerin ve kendilerine şefaât etme izni verilecek olan

²⁰⁹ Gazâlî, *İhya*, c.I, s. 308.

²¹⁰ İbrahim, 14/36.

²¹¹ el-Mâide, 5/118.

²¹² el-Bakara 2/255.

²¹³ Neseî, *Bahru'l Kelam*, s., 234-235.

²¹⁴ Ebu Davud, *Sünnet*, 21; Tirmizî, *Kıyamet*, 11.

²¹⁵ Neseî, *Tefsira*, II, 398.

²¹⁶ Neseî, *Bahru'l Kelam*, s.,236-237.

²¹⁷ el-Gafir (el-mümin), 40/18.

²¹⁸ Neseî, *Bahru'l Kelam*, s. 237

²¹⁹ Neseî, *et-Temhid* s. 142.

salih, alim kişilerin şefaet etme yetkilerini kabul ederler. Bu şefaatçilerin aracılık etme anlayışlarını bu bilgiye sahip kılan ilgili hadislere dayandırmaktadırlar. Ayrıca bu konuda ilgili ayetlerin bulunduğunu da söylerler. İlgili ayetlerin bir kısmı şunlardır:

“O gün, Rahmân’ın izin verdiği ve sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez.”²²⁰

“Allah onların önlerindeki de arkalarındaki de (yaptıklarını da yapacaklarını da) bilir. Onlar onun razı olduğu kimselerden başkasına şefaet etmezler ve hepsi onun korkusuyla titrerler.”²²¹

2.5. MUCİZE

Mucize, Allah Teâlâ’nın insanlara elçi olarak gönderdiği nebi ve resullerinin davalarının doğruluğunu ispat eden ve insanlara peygamberin bizzat kendisi tarafından desteklendiğini belgeleyen ilahi fiildir. Tüm peygamberlerin muhtelif Mucizelerle Allah tarafından desteklendiğinin delillerini Kur’an’dan öğrenmekteyiz.²²²

Gazâlî, mucize ilgili şu açıklamalarda bulunur: “Mucizeler, senin nazarında peygamberliği bildiren birçok delillerden biri olsun. Böylece, sende peygamberlik hakkında sâdece bir delile değil, pek çok delile dayanan ve reddi mümkün olmayan kesin ilim, îmân meydana gelir. Örneğin, bir kimseye yalan söylemeleri mümkün olmayan bir topluluk, bir şey söylediğinde, o kimsede kesin bir ilim hâsıl olur. Fakat o kimse, sadece belli bir şahsın bildirmesiyle kesin ilmi, bilgiyi elde edemez. Gerçi ona hâsıl olan bu yakîn, yani kesin inanma, bunu haber veren topluluğun dışında olamayacağı gibi, ayrı ayrı fertleri de belli değildir. İşte, kuvvetli ve ilme dayanan iman budur. Zevkle, tadarak elde edilen iman ise, gözle görmek, elle tutmak gibidir.”²²³

Gazâlî’ye göre insanın mucizeler konusundaki şüphelerden kurtulması ve sadece mûcizeler yoluyla nübüvveti kavraması her zaman mümkün olmaz. Mucizenin dışında insanları ikna edebilecek başka deliller de bulunmaktadır. O, bunu nübüvvetin tespiti için yeterli ve tek başına delil olarak kabul etmez. Nübüvvetin ispatında mucize tek

²²⁰ Tâ-Hâ, 20/109.

²²¹ Enbiyâ, 21/28.

²²² Bkz: Abducevva, Ahmed, *Mu’cizatü’l Enbiyai ve’r-Rusuli Ve Davetühüm ile’lallahi Azze ve celle*, Mektebetü’l Asriyye, Beyrut, 2008.

²²³ Gazâlî, *el-Munkiz*, s. 64-65.

başına ortaya konulabileceği gibi, insanlar tecrübe yoluyla, peygamberlerin bildirdiği hususları, ahlakını, davranış biçimlerini görerek ve bizzat yaşayarak ve sonuçlarını müşahade ederek nübüvvetin doğruluğuna ulaşabilme imkânına sahip olurlar.²²⁴

Gazâlî'ye göre, sihirle mucize arasında fark olmadığını söyleyen kimse, Allah için olağan olan ve güç yetirilen her fiilin sihir yolu ile tahsil edilmesinin mümkün olduğunu iddia ediyorsa, bu iddianın gerçekleşmesinin imkânsız olduğu kesinlikle bellidir. Her ne olursa olsun mü'cizede bir şüphe olursa (peygamber o Mucize ile en büyük sihirbazlara meydan okumakta, onlara tartışma müddeti vermedikçe ve onların acizliği sabit olmadıkça) tasdik hasıl olmaz.²²⁵

Gazâlî'ye göre, beşer bir şeyi yapmakta aciz ise o Allah'ın fiilidir. Bu fiil bir peygamberin meydan okumasıyla beraber olursa buna mucize denir. Bu da “ben iddiamda doğruyum” anlamına gelmektedir. Mucize gösteren kişi tıpkı bir hükümdarın huzurunda çevresindekilere “ben bu hükümdarın size gönderdiği elçiyim” diyen kimse gibidir. Bu bir iddiada bulunan kişi hükümdara “eğer senin elçinim dediğim zaman sözümde doğru isem, âdetinin hilafına, tahtında üç defa ayağa kalkıp otur” dese ve hükümdar da onun bu söylediğini yapsa orada bulunanlar, zorunlu olarak bu hareketi, elçinin “ben doğruyu söylüyorum” sözünün yerine kabul ederler.²²⁶

Ebü'l-Muin en-Neseî, peygamberin harikulâde bir delil getirmesini, Allah'ın hikmetinin bir gereği olarak görür.²²⁷ Ona göre eğer bir kişi peygamberlik iddiasında bulunuyorsa bu iddiasını ispat etmekle mükelleftir. Bu da ancak o'nun elinde vuku bulacak, davasına mutabık harikulade olayla mümkündür. İşte bunun adı da mucizedir.

O, mucizeyi “teklif yurdunda (bu dünyada), peygamber olduğunu iddia eden kimsenin, doğruluğunu ortaya koymak için, meydan okunanların benzeriyle karşı koymaya güç yetiremedikleri adete aykırı bir olayın zuhur etmesidir”²²⁸ şeklinde yorumlamıştır.

Neseî'nin tarifini incelediğimizde şunlar karşımıza çıkar: Onun tarafından “âdeti bozan şey” yani mucize, ahiret için geçerli olmadığından özellikle tanım

²²⁴ Gazâlî, *el-Munkiz*, s. 65-66

²²⁵ Gazâlî, *el-İktisad*, s. 179-184.

²²⁶ Gazâlî, *İhya*, c. I. s. 351.

²²⁷ Neseî, *Tefsira*, II, 32

²²⁸ Neseî, *et-Temhid* s. 72

yapılırken “teklif yurdu” ibaresi kullanılmıştır. Diğer taraftan “peygamber olduğunu iddia edenin doğruluğunu ortaya koymak için” sözü ise ulûhiyet iddia eden kişi ile velileri bunun dışında tutmak içindir. Ayrıca “doğruluğunu ortaya koymak için” ifadesi de eğer iddiası yalan ise onun iddiasını ispat etmesi içindir.²²⁹

Örneğin bir şahıs; “Peygamberlik iddiamın doğruluğunun delili bu taşın bana şu konuda şahitlik etmesidir” dese Yüce Allah da taşı onun yalancı olduğunu ispat için konuşursa bu onun mucizesi değildir. Doğruluğuna delil de değildir.

Tarifte geçen “benzersiz olması” ifadesi de başka kişilerin elinde aynı şekilde meydana gelmesi mucize olarak kabul edilmez. Yani bu onun için peygamberlik belirtisi değildir.²³⁰

Nesefî’ye göre mucize, peygamberlik iddia edenin elinde meydana geldiğinde bu onun doğruluğuna delil olmalıdır. Bu delil, bu kişinin Allah Teâlâ’nın bizzat güç ve kudretinde meydana gelen desteğidir. İnsanlar peygamber vasıtasıyla cevherlerin tabiatlarını, hangisinin gıda, ilaç ya da hangisinin zehir olduğunu öğrenmişlerdir. Yoksa akıl ve duyu organlarının gücü ile bunları bilmek imkân dahilinde değildir. Bu düşünceyle hareket edildiğinde nübüvvet mefhumunu inkar etmek mümkün değildir.

Nesefî’ye göre mucizeler bazı durum ve şartlarda destek ve teselli görevini de üstlenmektedir ve mucizeler günümüze kadar nass yoluyla intikal etmiştir.²³¹ Örneğin; Hz. Musa’nın elinin beyaz olması, asasının yılanı dönmesi, denizin yarılması, İsa (as)’ın hastaları iyileştirmesi, ölüleri Allahın izniyle diriltmesi, taştan deve çıkması, cin ve şeytanların ve de kuşların Süleyman (as)’ın emrine amade edilmesi vs. çeşitli peygamberlere ait mucizeler.²³²

Bu sayılan mucizelerle peygamberlerin peygamberlikleri kesinlik kazanmıştır. Mucizeler, hilecilerin hilelerini ortaya koymak için de görev üstlenirler. Mucitlerin yeteneklerinin çok çok üstündedirler. Yani iyice tahkik edildiğinde batıllığı ortaya çıkan hile ve göz boyamalarının tersine doğruluk ve kesinlik dereceleri artar.²³³

²²⁹ Nesefî, *et-Temhid*, s. 73.

²³⁰ Nesefî, *et-Temhid*, s. 73.

²³¹ Nesefî, *et-Temhid*, s. 74.

²³² Nesefî, *et-Temhid*, s. 74; Nesefî, *Bahru’l Kelam*, s. 197.

²³³ Nesefî, *et-Temhid*, s. 74.

Nesefî, mucize ile keramet arasındaki farka da dikkatlerimizi şu şekilde çekmektedir:

“İlk etapta şu denilebilir: Mucizeyi her inanç grubundaki insanlar (kâfir, müslüman, itaatkâr, fâsık ve asiler) görebilir. Fakat kerameti ancak o makamı gören kişiler görür, fasık göremez. Peygamberin duası neticesinde mucize vuku bulur. Yani dua eder, mucize meydana gelir. Keramet ise, Allah (cc)’ın veli kuluna derecesinin yükselmesi için ona özel bir ikramıdır. Bir diğer fark ise; öncelikle peygamber, gerçekleşen şeyin mucize olduğunu itiraf eder ve hakikatini izah eder. Ve de inanılması için telkinlerde bulunur. Keramette ise, veli kişi itiraf ve iddiadan uzak durur ve şöyle der: “Bu bana ait değil başka birinin kerametidir.” Neml Süresinde (27/40) geçen Asaf b. Berhiya’nın olayı ile Ashab-ı Kehf’in yaşadıkları bu söylenenler için güzel örnekler.²³⁴

Müelliflerimiz mucize konusunda farklı bir şey söylemiyorlar. Mucize, peygamber’in hiçbir müdahalesi olmadan âdete aykırı olarak gerçekleşen Allah’ın fiilidir. Allah Teâlâ peygamberleri nübüvvet davasında teyid ve desteklemek için mucizeleri onların şahsında tezahür ettirmiştir. Mucizeler, aklen ve naklen sabit ve mümkündür.

2.5.1. Hz. Muhammed’in Mucizeleri

Gazâlî’ye göre, Hazreti Muhammed’in alamet ve mucizelerinden öyleleri meydana gelmiştir ki, hiçbir ehl-i ilim, o meydana gelen mucizenin mucizeliğinde şek ve şüphe etmemiştir. Hz. Peygamber’in haline, sözlerine, fiillerine, ahlâkına, mucizelerine, şu ana kadar yayılıp gelen şeriatına, O’nun asrındaki padişah ve diktatörlerin veya daha sonra gelenlerin kendisine karşı baş eğip itâat ettiklerine bakıp onun doğruluğunda şüphe eden bir kimsenin olmaması gerekmektedir. O’na iman eden, O’nu doğrulayan, O’ndan gelen her hükme tâbi olan bir kimsenin muvaffakiyeti ne büyüktür.²³⁵ Bu bakımdan o mucizelerin, haberlerle şöhet bulmuş ve güvenilir kitaplarda tümüne işaret edilmiş olanlarının bir kısmı şu şekildedir:

²³⁴ Nesefî, *Bahru’l Kelam*, s. 199.

²³⁵ Gazâlî, *İhya*, c.II., s.,959.

Allah Teâlâ birçok defa, Hz. Peygamber'in eliyle alışılmış âdeti bozmuştur. Çünkü Mekke'de Kureyşîler kendisinden peygamberliğine dair bir alâmet istediği zaman, parmağıyla işaret ederek ay'ı ikiye ayırmıştır.

Enes b. Mâlik (r.a)'tan rivayet edilmiştir:

“Peygamber (s.a.v.) su istemişti. Bunun üzerine ona geniş bir kap içerisinde su getirildi. Derken cemaat o kabın içerisinde abdest almaya başladı.

Enes der ki: Kalabalığı altmış ile seksen kişi kadar tahmin ettim. Suyu bakıyordum. Parmaklarının arasından su kaynıyordu.”²³⁶

Gazâlî'nin aktardığına göre, Muâz İbn Cebel'den şöyle rivayet edilmiştir:

“Tebük gazası senesi Resulullah ile birlikte yola çıktık. Resulullah (s.a.v.) sefer sırasında namazları cem ederdi. Şöyle ki: Öğle ile ikindiye beraberce ve akşam ile yatsıyı beraberce kıldı. Nihayet bir gün namazı geciktirdi. Sonra çıkarak öğle ile ikindiye birleştirerek kıldı. Sonra çadırına girdi. Biraz sonra çıkarak akşam ile yatsıyı beraberce kıldı. Sonra da: “*Siz yarın inşaallah Tebük pınarına varacaksınız. Siz oraya kuşluk zamanı olmadan varmayacaksınız. Sizden herkim o pınarın yanına varırsa ben gelinceye kadar sakın onun suyundan hiç bir şeye dokunmayın*” buyurdu.

Derken o pınarın yanına vardık. iki kişi pınarın başına bizden önce varmıştı. Pınarın suyu, ayakkabı taşıması gibi azar azar akıyordu. Resulullah (s.a.v.) o iki adama:

“*Bunun suyundan bir şeye dokundunuz mu?*” diye sordu. Onlar:

“Evet!” diye cevâp verdiler.

Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) onlara sitem etti. Onlara Allah'ın dilediği kadar söz söyledi. Sonra cemâat elleriyle pından azar azar su aldılar. Hattâ bir şeyin içinde su toplandı. Resulullah (s.a.v.) onun içinde ellerini ve yüzünü yıkadı. Sonra suyu pınara iade etti. Hemen pınar şarıl şarıl su akıttı ya da bol su akıttı.

Hadisin râvisi Ebû Alî, Enes b. Mâlik'in bu iki kelimedenden hangisini söylediğinde şüphe etmiştir. Nihayet insanlar sularını aldılar. Sonra da:

“*Ey Muâz! Uzun bir hayata mazhar olman ve burasının bahçelerle dolup taşıdığını görmeyi yakındır*” buyurdu.²³⁷

²³⁶ Buhari, *Vudû*'32; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/139, 147, 169, 175, 248.

Gazâlî şöyle devam etmektedir: Hz. Peygamber'in mucizeleri ve peygamberliğine delâlet eden deliller sayılmayacak kadar çoktur. Fakat biz sadece meşhur olanlarını zikrettik. Kim Hz.. Peygamber'in eliyle âdetin bozulmasından şüphelenir ve “bu olaylar teker teker tevatür yoluyla nakledilmemiştir, tevatür yoluyla gelen mu'cize sadece Kur'an'dır” derse, bu kimse tıpkı Hz.. Ali'nin kahramanlığında ve Hâtimi Tâî'nin cömertliğinde şüphe eden bir kimse gibidir. Herkesin malûmudur ki nakledilen hadîsler teker teker mütevatir değildir. Fakat tüm hadîsler zarurî bir bilgi vermektedir ve kesinlikle peygamberin elinden, âdeti bozan birçok mu'cizenin çıktığını ifade etmektedir.²³⁸

Nesefî, “mucizeler noktasında tüm peygamberler eşittir” görüşünü serd ettikten sonra Hz. Peygamberden varid olan harikulâde olayları dört kısım halinde sunmaktadır. Bunlar:

a) Zâtı Dışındaki Mucizeler: Şakku'l-Kamer hadisesi, ağacın sürüklenerek yaklaşması, taşın teslimiyeti, kuru direğin inlemesi, peygamberlik öncesinde üzerinde sürekli bir bulutun bulunması, elindeki taşların tesbih etmesi,²³⁹ devenin şikayeti, kızartılmış koyunun konuşması, Ebu Eyyub el- Ensârî'ye giden pek çok misafirin yemeğin az olmasına rağmen O'nun duası bereketiyle herkesin doyması mucizeleri²⁴⁰

b) Zâtî Mucizeleri: Ortaya çıkıncaya kadar nesilden nesile taşınan nur, sırtındaki nübüvvet mührü, orta boylu olmasına rağmen uzunların yanında durduğunda onlardan daha uzun görünmesi, aydan daha parlak oluşu, miskten daha güzel kokması vs.

c) Ahlâkî Mucizeleri: Hayatı boyunca asla yalana bulaşmamış olması, cesareti, kararlılığı, insanlığın kurtuluşu için verdiği olağanüstü gayret, cömertliğinin sınırının olmaması, hilmi, vakarı, zühdü, parlak hafızası ve kısacası ahlakındaki mükemmeliyet.²⁴¹

d) Aklî Mucizeleri: Bunlar da pek çoktur. Ama genel anlamda üç kısma ayrılmaktadır: a) nesebi ile ilgili Mucizeler, b) duaları ile ilgili Mucizeleri, c) verdiği haberler ile ilgili Mucizeleri. Verdiği haberler de kendi arasında ikiye ayrılır. Bunlardan

²³⁷ Gazâlî, *İhya*, c. II. s. 954-955; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/229

²³⁸ Gazâlî, *İhya*, c. II. s. 958.

²³⁹ Nesefî, *Bahru'l Kelam*, s. 202.

²⁴⁰ Nesefî, *Bahru'l Kelam*, s. 205.

²⁴¹ Nesefî, *et-Temhid* s. 75-77; Nesefî, *Tebisira*, s. I. 492-494.

birincisi, önceki peygamber ve kitapların verdiği haberler. Yani Hz. Peygamber'i müjdeleyen haberlerdir. İkincisi ise, kendisinin verdiği haberler. Onları da ikiye ayırmaktadır. İlki, geçmiş hadiselerden verdiği haberler, diğeri ise gelecekte meydana gelecek işler ile ilgili haberler.²⁴²

2.5.1.1. Kur'an Mucizesi

Hz. Peygamber'in mucizeleri içinde en büyüğü olan Kur'an Mucizesidir.

Gazâlî, tüm İslam âlimlerinin ittifakla kabul ettiği gibi²⁴³, Hz. Peygamber'in en büyük mucizenin Kur'an Mucizesi olduğunu kabul etmektedir. Çünkü Gazâlî, Hz. Peygamber'in Kur'an mucizesi gibi, hiçbir peygamberin mucizesi bu kadar uzun süreli olmamıştır. görüşünü serd ettikten sonra, Hz. Muhammed'in Kur'an Mucizesiyle bütün zamanların en fasih ve en belîğ bir mucizesini sunmuş olduğunu ve bununla Araplara meydan okuduğunu oysa o zaman Arap yarımadasında binlerce hatibin var olduğunu, bu hatiplerin en muhteşem sanatları bildiklerini, onlarla yarışıp, onunla birbirlerine karşı gururlandıklarını, Hz.. Peygamber'in de o toplum arasında açıktan açığa Kur'an'ın bir benzerini veya benzerinden on sûreyi veya bir sûreyi getirmeleri için kendilerine meydan okuduğunu, "Eğer Kur'an'da şek ve şüpheniz varsa bunu yapınız" dediğini ifade etmektedir. Nitekim bu konuda şöyle bir ayeti kerime daha delil olarak ileri sürmektedir.

"De ki: Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler."²⁴⁴

Gazalî'ye göre Allah Teâlâ bu sözü, onların acizliğini göstermek için söyledi ve gerçekten de onlar onun dediğini yapmaktan aciz oldular. Onun teklifinden yüz çevirdiler. Öyle ki sonunda nefislerini ölüm, kadınlarını ve çocuklarını esir olma tehlikesine bile attılar. Onunla söz ve belâgatle muâraza etmeye güç yetiremediler. Kur'an'ın güzelliğine bir kusur bulamadılar. Hz. Muhammed'den sonra yeryüzünün doğusuna ve batısına kadar nesilden nesile ve asırdan asıra bu din kesintisiz yayılıp

²⁴² Neseî, *et-Temhid*, s. 78; Neseî, *Tebşira*, I. 492-535.

²⁴³ Şehristani, *Nihayetü'l Akdam*, s. 249-252.

²⁴⁴ el-İsra, 17/88.

geldi. Bugün Hz. Muhammed'in dünyaya teşrif edişlerinin üzerinden asırlar geçtiği halde hiç kimse Kur'an ile muaraza etmeye güç yetirememiştir.²⁴⁵

Nesefî, Hz. Peygamber'e indirilen Kur'an Mucizesini iki yönlü olarak ele almaktadır. O'na göre; birinci yönü, lafzı ve özlü ifadeye sahip oluşu, ikincisi ise, anlamıdır.²⁴⁶ Yani, gaipten haber vermesi neticesinde Allah Tealâ'nın O'nun verdiği haberleri doğru çıkarmasıdır.

Nesefî bu görüşüne delil olarak da şu ayetleri vermektedir: *“Andolsun, Allah, Peygamberinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse, siz güven içinde başlarınızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah, sizin bilmediğinizi bildi ve size bundan başka yakın bir fetih daha verdi”*²⁴⁷ dediği gibi gerçekleşti.²⁴⁸ *“De ki: “Eğer (iddia ettiğiniz gibi) Allah katındaki ahiret yurdu (cennet) diğer insanlar için değil de, yalnız sizinse ve doğru söyleyenler iseniz haydi ölümü temenni edin!”*²⁴⁹ Bu ayetteki ifadedden de anlaşıldığına göre yahudiler ölümü temenni etmemişlerdi. Çünkü onlar Tevrat'ta “onlar (Yahudiler) ölümü temenni ettikleri an ölürler” ibaresini bulmuşlardı. Bundan dolayı ölümü temenni etmekten kaçındılar. Kur'anı Kerim bu olayı başka bir şekilde şöyle haber vermiştir. *“Fakat kendi elleriyle önceden yaptıkları işler yüzünden ölümü hiçbir zaman temenni edemezler. Allah o zalimleri hakkıyla bilendir.”*²⁵⁰

Hristiyanlarla ilgili bir hadisede, Hz. Peygamber (sav) onları lanetleştirmeye çağırdığında onlar da kaçındılar. Çünkü İncil'de “lanetleştirmeye girdikleri zaman öleceklerine” dair bir hüküm gördüler. Kur'anı Kerim bu durumu da şu şekilde haber vermektedir: *“Sana (gerekli) bilgi geldikten sonra artık kim bu konuda seninle tartışacak olursa de ki: “Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım. Biz de siz de toplanalım. Sonra gönülden dua edelim de, Allah'ın lanetini (aramızdan) yalan söyleyenlerin üstüne atalım.”*²⁵¹

Sonuç itibarıyla Hz. Peygamber'e bu şekilde öncekilerin ve sonrakilerin haberleri verilmiştir. Hâlbuki O, ne Medine dışına çıkmış, ne bu konular hakkında

²⁴⁵ Gazâlî, *İhya*, c. II. s. 958-959

²⁴⁶ Nesefî, *Bahru'l Kelam*, s. 203.

²⁴⁷ el-Fetih, 48/27.

²⁴⁸ Sahih-i Buhari, *Enbiya* 25, *Megazi*, 35., Tecrid-Sarih Tercümesi: 4-392.

²⁴⁹ el-Bakara, 2/94.

²⁵⁰ el-Bakara, 2/95.

²⁵¹ A.İmran, 2/61.

malumat sahibi olmuş, ne kimseye öğrencilik yapmış, ne de bu konuları kendinden uydurmuştur. Aksine tamamıyla Kur'an'dan bilgilenmiştir. Neseffî'ye göre, Kur'an'ın en büyük mucize olduğu şu ayet-i kerime ile delillendirilmiştir: “De ki: “Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler.”²⁵²

Her iki müellifimiz de Hz. Peygamber'in nübüvvetine delil teşkil eden mucizelerinde hemfikirdirler. Özellikle Kur'an-ı Kerim her iki bilginin öncelik delil olarak sunduğu mucizedir. Peygamber'in nübüvveti hem tevatür yoluyla hem de aklî Mucize olan Kur'an ile sabittir. Kur'an'ın çağlara ve nesillere meydan okuyan belağat ve fesahat açısından taşıdığı i'cazı en büyük nübüvvet ispatı olarak sunulmaktadır. Bütün zamanlarda hükmünün devam etmesi, her yerde varlığını sürdürmesi dolayısıyla süreklilik arz eden bir ayet ve delildir.

2.5.1.2. Mirac Mucizesi

Hz. peygamber Kur'an ayetlerinde beyan edildiği gibi²⁵³ gece vakti Mescid-Haram'dan alınıp Mescid-i Aksa'ya götürülmüş, ehli sünnet ulemasının meşhur olarak kabul ettiği hadiste²⁵⁴ geçtiği gibi Mescid-i Aksa'dan da semanın katlarına uruc ettirilmiştir.

Gazâlî, “sen beni göremezsin!”²⁵⁵ ve “gözler onu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder”²⁵⁶ ayetlerini delil göstererek, “doğru olan miracın gerçekleştiği fakat Hz. Peygamber'in mirac gecesinde Allah Teâlâ'yı dünya gözüyle görmediğidir.” Çünkü insanın buna güç, kuvvet ve selahiyeti yoktur. Allah (cc) rüyada dahi görülmez. Hatta Resulullah dahi görülmez. Görülen ise onun bir misali olup aynı değildir. Bu takdirde Allah Resulu'nun “beni rüyada gören beni gerçekte görmüş olur” beyanının manası nedir? diye sorulduğunda, biz de şöyle deriz:

Bunun manası “sanki beni görmüş gibidir, misal âleminde benden duyduğunu da sanki hakikatten benden duymuş gibidir” demektir. Cebrail dahi Hz. Peygamber'e ancak kendi suretinde iki defa görünmüştür. Ekseriyetle Dihyetü'l Kelbi adındaki sahabinin

²⁵² el-İsra, 17/88; *Bahru'l Kelam*, s. 204.

²⁵³ İsra, 17/1 ve 60.

²⁵⁴ Buhari, *Bed'ü'l-Halk* 6, *Enbiya* 22, 43.

²⁵⁵ el-Araf, 7/43

²⁵⁶ el-En'âm, 6/103.

suretinde görünmüştür. Cebrail (as) genelde Hz.. Peygamber'e vahyi de o surette bildirmiştir. Cebrail (as) hakkında durum böyle olunca Allah (cc) hakkında da böyle olması muhal değildir.²⁵⁷

Gazâlî, *Mükaşefetü'l Kulûb* adlı eserinde Mirac hadisesini uzun uzadıya gerçekleştirdiği şekliyle aktarır.²⁵⁸

Bu hadiseyi anlatırken; Buhârî'nin, Katede'den, O'nun da Enes bin Mâlik'den onun da Mâlik Bin Sa'sa'dan rivayetini esas almaktadır.²⁵⁹

Ona göre mirac ruh ve ceset birlikteliğinde meydana gelmiştir. İlgili Kur'an ayetleri ve mirac hadisi bunun en iyi kanıtıdır. Hz.. Peygamber sadece tebliğ ile yetinmemiştir. Bilakis beşer gücünün çok çok üstünde harikulade, hayrete düşürücü hadiseler ve alışılmışın dışındaki fiillerle Allah Teâlâ onun doğruluğunu ispat etmiştir.²⁶⁰ İşte bu fiillerden biri de mirac Mucizesidir ve bu gerçekleşmiştir.

Ve yine Gazâlî'ye göre Peygamber'in miracı, “mevcud olan şeylerin tümünü ve mevcudatın tezahurunu seyr, en güzel ve mükemmel misal ile tecellilere mazhar olma, aşkın taşkınlığı ile Ahadiyetin ıtlakında istiğrak”²⁶¹tır.

Nesefî de, mirac Mucizesi'ni geniş bir şekilde ele almaktadır. O, Şia ve Mûtezilenin “mirac ahad haber yoluyla gelmiştir ve ahad haberle itikadî açıdan amel edilmez” anlayışına karşın miracın gerçekleştiğini savunmaktadır.

Nesefî, Mûtezilenin, hani sana, “Muhakkak Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır” demiştik. Sana gösterdiğimiz o rüyayı da, Kur'an'da lanetlenmiş bulunan o ağacı da sırf insanları sınamak için vesile yaptık. Biz onları korkutuyoruz. Fakat bu, sadece onların büyük azgınlıklarını (daha da) artırdı”²⁶² ayetini kendi görüşlerine delil olarak kullanarak miracın gerçekleşmediğini savunduğunu, bu olayın aklen mümkün olmadığını halbuki aklın Allah (cc)'ın kullarına yaratıcılığı hususunda delil olduğunu bundan dolayı miracın ancak rüyada gerçekleştiğini iddia ettiklerini söylemektedir. Yine

²⁵⁷ Gazâlî, “el-Madnun bihi Â'la Ğayri Ehlihi”, *Mecmuâtü'r- Resaili'l İmam Gazzâlî* içinde, Dar'ul Kutubu'l İlmiyyeh, Beyrut, 2006, s. 89-91.

²⁵⁸ Buhari, *Bed'ü'l-Halk* 6, *Enbiya* 22, 43, *Menâkıbu'l-Ensâr* 42; Müslim, *İman*, 264 (164); ayrıca bkz, Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte* (Hadis Ansiklopedisi) Hadis no: 5532

²⁵⁹ Gazâlî, *Mükaşefetü'l Kulûb*, (çev. A. Öztürk), Saadet Yay. İstanbul, tsz. s. 548-551.

²⁶⁰ Gazâlî, *el-İktisad*, s. 180-184.

²⁶¹ Gazâlî, *el-Madnun*, s. 90.

²⁶² el-İsra, 17/60.

Nesefî'nin aktardığına göre Mûtezilî anlayış, Allah insanı maddeyle bağlantılı bir şekilde yarattığı için, alçalma ve yükselmeyi onun tabiatı yapmıştır. Miraçtaki yükselme kuşların özelliği olup dolayısıyla miraç gerçekleşmemiştir²⁶³ ifadelerini kullandıktan sonra bu iddialara şöyle cevap vermektedir: “Biz de deriz ki kafirler rüyada kendilerini uçarken görmekteler. Hâlbuki Peygamberimiz (sav) yakaza halinde böyle bir olay yaşamışsa bu O'na has bir durumdur. Mutezilenin, “insanın tabiatı (yerçekimi dolayısıyla) gereği, yere doğru düşmedir” doğrultusundaki tespitleri doğrudur. Araç olmadan zaten olmaz. Nitekim “Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz o, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir”²⁶⁴ ayetiyle sabittir ki Resulullah'ı Allah yükseltmiştir. Yani ayette geçtiği gibi “yürüyen” denilmeyip “geceleyin yürüten” denilmiştir.

Nesefî'ye göre, taşların her çeşidinin (değerli ya da değersiz) tabiatı gereği yere düşmek olmasına rağmen insan onu fırlattığında havaya doğru yükselmektedir. Nebi'nin bineği Burak; sürücüsü Cebrail (as), yol gösteren Allah (cc) olunca tabi ki Nebi'nin göğe yükselmesi evladır.²⁶⁵ Ok yaydan fırlatıldığında göğe yükselirken Nebi'nin Allah (cc)'ın izniyle yükselmesi de mümkündür.²⁶⁶

Müelliflerimiz İsra ve Mirac hususlarında da aynı fikre sahiptirler. Hz. Peygamber Kur'an ve ilgili hadiste belirtildiği gibi Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya götürülmüş, oradan da yüksek katlara çıkarılmıştır. Ve tabiat aleminin en büyük hadiselerinden olan bu harikulade fiil (Mucize) ruh beden birlikteliğinde, Hz. peygamber yakaza halinde iken vuku bulmuştur. Bunda hiçbir şüphe yoktur.

²⁶³ Nesefî, *Bahru'l Kelam*, s. 206-207.

²⁶⁴ el-İsra, 17/1.

²⁶⁵ Nesefî, *Bahru'l Kelam*, s. 208-209.

²⁶⁶ Nesefî, *Bahru'l Kelam*, s. 209.

SONUÇ

Nübüvvet, kendisine vahyedilene bildirmek için Allah (cc) tarafından insanlara gönderilen nebinin sıfatıdır. İslam inancının en önemli üç konusundan biridir. Tarih boyunca peygamberlik müessesesini kabul edenlerin yanında, onun gerekli olmadığını söyleyip reddedenler de olmuştur. Allah'ı inkâr edenlerin nübüvveti kabul etmeleri zaten mümkün değildir. Asıl mesele Allah'ın varlığını kabul etmelerine rağmen, O'nun emir ve yasaklarının olabileceğini kabul etmeyenler ile insana yüklenen sorumluluğu kabul edip insan aklının yeterli olacağını ve böylelikle elçilere gerek olmadığını savunanların nübüvveti reddetmeleridir.

Varlığı itibariyle aciz olan insan, aklıyla ve elde ettiği imkânlarla yaratılış gayesini unutabilir, yaratılış gayesine ters hareket edebilir veya kabul edilemez düşüncelere mahkum olabilir. Ve yahut da yeryüzü imkânlarını, Allah tarafından belirlenen amacın dışında fesat ve anarşizm için kullanabilir. İşte bu noktada “nübüvvet” hakikati devreye girmektedir. Nübüvvet vesilesiyle olması gereken aklî istikametini yakalayabilir. Bu nedenle vahiy ve aklın birleştirilmesi manasında da kullanabileceğimiz nübüvvet gerçeği insanlık için zorunluluk arz etmektedir. Çünkü insanlığın kendisini saran sorunların üstesinden gelmesi çok zordur. Dolayısıyla vahiy, “peygamberlerin Allah'tan aldıkları bilgiler ışığında sorunlara çözüm bulmadır” diyebiliriz. Nübüvvet, insanların sadece akıllarıyla altından kalkamadıkları ya da üstesinden gelemedikleri meselelere çözüm bulmadır.

İmtihanının bir gereği olarak insanın önüne çıkan muhtelif istek ve arzular, ihtiraslar ve şeytan gibi birçok engelle baş etmenin yol ve yöntemlerini Allah (cc) peygamberleri vasıtasıyla bildirmiştir. İnsanlar her zaman dosdoğru bir nasihat ediciye, iyi ve güzele, doğru bir yönlendiriciye muhtaçtır. Bu ihtiyaçlarını da ancak peygamber giderebilir; insanlar arasındaki anlaşmazlıklar, nübüvvetin getirdiği sağlam esaslar sayesinde yok olur. Ya da insan, kendi çıkarımlarıyla veyahut aklıyla bir yaratıcının varlığına ikna olsa bile bu yaratıcıya nasıl ve ne şekil ibadet edebileceğini ancak peygamberlerin ta'limi ile öğrenebilecektir. Onun için insanlığa mahsus helal ve haram sınırları peygamberlerin elçiliğiyle belirlenmiş, dünya ve ahiret için mutluluk sebebi vesileler peygamberlerin vasıtasıyla insanlığa tebliğ edilmiştir. Allah Tealâ'nın ölçülerine göre nelerin iyi ve nelerin de kötü olduğu hususları nübüvvet gerçeğiyle

insanlığa öğretilmiştir. Bu gerçeklerden dolayı genel manada İslam bilginleri, Allah (cc)’ın Peygamber göndermesini O’nun bir rahmeti, fazlı ve ihsanı olarak görür. İslam alimlerinin genel anlayışlarında Allah Teâlâ peygamberleri vasıtasıyla insanı muhatap almış ve böylece onlara seslenmiştir anlayışı mevcuttur.

İslam ekollerinin en önemlilerinden olan Maturîdî ve Eş’arî ekolleri nübüvvet hususunda bazı farklı anlayışlara sahiptir.

Maturîdî gelenekte peygamberlik hikmetin bir gereği olup peygamberlik vasıflarını taşıyan seçkin erkeklere mahsus vehbî bir görevdir. Allah Teâlâ bununla insanı, nefsanî arzularının peşine düşmelerine engel olacak ve de topluluklara iyilik ve güzellikleri bildirecektir. Mucizelerle desteklenmiş bu rehber insanlar sayesinde dinin muhataplarına erdemli olmayı, iyiyi doğruyu bulmalarını, kötülüklerden uzak durmalarını, dünya ve ahiret mutluluklarına ulaşmalarını istemiştir.

Bu seçkin insanlarda (peygamberler) sıdk, ismet, fetanet, tebliğ ve emanet gibi sıfatların bulunması vucübiyet derecesindedir. Nübüvvet ağır bir görevdir. Kadınlar yapıları itibarıyla bu görevi hakkıyla taşıyamazlar. Dolayısıyla kadınlardan peygamber olamaz görüşü hâkimdir. Son peygamber Hz.. Muhammed’dir. O’nun en büyük mucizesi Kur’an’dır.

Eş’arî gelenekte ise, nübüvvet aklen imkân dâhilindedir. Allah Teâlâ tarih boyunca nice peygamberleri göndererek, insanlara emirler, yasaklar, talimatlar göndermiştir. Mucizelerle peygamberleri desteklemiştir. Ekol içinde peygamberlerin sıfatları hususunda tam bir ittifak sağlanmamış olmakla beraber sıdk, zeki olmaları ve her türlü kusur ve günahlardan uzak olmaları hususlarında görüş birliği sağlanmıştır. Ekolün önde gelen isimleri olan İbn Fürekan ve Taftazanî dışındaki bilginler kadınlardan da peygamberler olabileceğini savunmuşlardır. Asiye ve Meryem gibi mümtaz kadınların nübüvvet mertebesinde olduklarını iddia etmişlerdir.

Mutezilî anlayışta, akıl çok önemli olmakla beraber nübüvvetin olmasında ihtiyaç vardır.

Şiilik, Mutezilenin tesiriyle hadiseye akli bakar fakat, Kur’an’da bildirildiği şekilde nübüvvete ihtiyaç olduğunu kabul eder; Şiilik gibi İslam filozofları da; dini hükümler sahasında akıl üstün bir ölçüdür, akıl her şeyi çözer, elçilik bir lütuftur der.

Geneli itibariyle, Ehl-i Sünnet, nübüvveti Allah'ın insana bir rahmeti, fazl ve keremidir anlayışını savunur.

Gazâlî ve Nesefî'nin nübüvvet konusuna bakışını ele aldığımız bu çalışmamızda araştırmalarımız neticesinde her iki müellifimiz de; nübüvvete şüpheyile yaklaşanların, nübüvvete gerek olmadığını savunanların ve nübüvveti inkâr edenlerin görüş ve itirazlarından yola çıkarak nübüvvet ile alakalı şüphelere ve sorunlara açıklık getirmeye çalışmışlardır. Her iki müellifimiz de Ehl-i Sünnet penceresinden bakarak nübüvvet konusunu izah etmişlerdir. Yani her ikisi de genel İslami anlayış doğrultusunda hareket ederek nübüvvet konusunda görüş belirtmişlerdir. Her ikisi de yaşadıkları toplumun sorunlarından yola çıkmış ve o günün tartışma zeminini dikkate almıştır. Fakat iki müellifimiz, nübüvvet konusunu izah ederlerken mücadele ettikleri muhataplarının farklı oluşundan kaynaklı olsa gerek üsluplarındaki az da olsa farklılığın olması dikkatlerimizi çekmektedir. Örneğin; Gazâlî'nin muhatapları ekseriyetle batıniler ve filozoflar olurken; Nesefî ise, daha çok berahimenin fikirleriyle mücadele etmiştir.

Her ikisine göre de peygamberler, akıl sahibi, Allah tarafından görevlendirilmiş, ilahi kanunları tebliğe memur edilmiş seçkin şahsiyetlerdir.

Her ikisi de peygamberlerde bulunması gereken sıfatları vucubîyyet derecesinde kabul etmektedir. Peygamberlerin hepsi sadık, emin, mübellîğ, fatîn (zeki ve anlayışlı), masumdurlar.

Peygamberler, akıl, ahlak ve yaratılış bakımından mükemmellik derecesindedirler. Onlarda meydana gelebilecek tiksindirici herhangi bir davranış ya da sıfat nübüvvet davasına büyük bir darbe vuracaktır. İnananlar üzerindeki etkileri kaybolacaktır. İlahi emir ve nehiylerin tebliğ edilmesi ve uygulanmasında Allah (cc) ile kullar arasında aracı olmaları sebebiyle insanlar arasında en yüce, en mükemmel ve en faziletli sıfatları kendilerinde barındırma zorunluluğu vardır. Onlar nefreti mucip bayağı görüş ve vasıflardan uzaktırlar. Dolayısıyla insanlar arasında sözü dinlenen ve hürmete layık kişilerdir.

Kur'an ayetlerinin ve sahih hadislerin verdiği bilgiler ışığında Hz. Muhammed son peygamber olup onun getirdiği din kıyamete kadar kalıcı ve devam edicidir. O bir beşerdir fakat Allah tarafından vahiy ve diğer üstün vasıflarla seçkin kılınmıştır.

Peygamberlik Allah'ın kullarından dilediği kimseye verdiği ilahi bir lütuftur.

Peygamberlik kesbi değil, vebîdir ve peygamberlik Hz. Muhammed ile sona ermiştir. Tüm peygamberler masumdurlar. Ehli Sünnet bilginlerince ittifakla kabul edilen peygamberlerde bulunması gereken sıfatları mevcuttur. Nübüvvet mefhumu, akli aşan bir merteye olsa da insanlara düşen görevin nübüvvet gerçeğine iman etmeleridir. Nübüvvetin esası, Allah Teâlâ'nın mütekellim olması hasebiyle dünya ve ahirette faydalı ve zararlı olacak şeyleri bildirmesi gerektiğidir. Bu görevi de ancak masum, emin, zeki olan ve tebliğ ile yükümlü peygamberler yapacaktır.

Toplumsal düzenin sağlanması ve bu düzenin devamı için de nübüvvetin gerekli olduğu inancını taşımaktadır. Ona göre her iki dünyanın mutluluğu, ahlaki tekâmül ve kişisel davranışların murad edilen güzel seviyeye gelmesi için nübüvvet gereklidir.

Akli melekelerin yerinde daha etkin bir biçimde kullanılması için, Allah'ın lütfünün gereği, sosyal düzenin sağlanması gibi açılardan bakarak nübüvvetin gerekli olduğunu savunmuşlardır. Allah Teâlâ'nın yaratmış olduğu mevcudatı emir ve yasaklarla mesul tutması ve onları başıboş bırakmaması, O'nun hikmetinin bir gereğidir. Çünkü başıboş bırakması halinde, bu onların lehinde kıyamet günü bir delil olarak ortaya çıkacaktır. İnsanların doğrudan ilahi emir ve yasaklara muhatap olması, birebir uyarılmaları da mümkün değildir. İmtihan meydanı olan dünyada insan, kendisini tatmin edecek ilahi mesajlara muhtaçtır. Bu da iletişimle meydana gelir. Bu iletişimi de en güzel bir şekilde peygamberler sağlar. Dolayısıyla emredilen konular muhataplarının menfaatlerine, nehyedilen konular ise zararı bertaraf etmek içindir. İnsana faydanın sağlanmak istenmesi, insandan zararın yok edilmesi istenmesi hikmet ve rahmet gereğidir. Onun için Allah Teâlâ peygamber göndererek her iki dünyanın mutluluklarını temin etmeleri için insanlara merhamet etmiştir. Şayet peygamber gönderilmemiş olsaydı herkes kendi zihninde bir mutluluk tasavvuru oluşturur, ictimai hayatın parçalanmasına hatta çeşitli katliamların meydana gelmesine, nesillerin yok edilmesine sebep olurdu. Böyle neticeler hikmetin dışında kalır sefeh olurdu. Bu nedenle nübüvvet gereklidir.

Özellikle Neseî'ye göre peygamberlerin getirdiği bilgilerde akılla ulaşılanı olduğu gibi aklın kavrayamayacağı ve ulaşamayacağı hususlar da vardır. Örneğin; akıl Allah'ın varlığını, birliğini, peygamberlik kurumunu idrak edebilir fakat vahyi bilgiye

muhtac olan ibadetlerin nasıl yapılacağı, vakitleri ve ibadetlerin keffaretleri gibi hususlarında akıl yetersiz kalacağı ve idrak edemeyeceği için nübüvvet gerçeği devreye girmektedir.

Bu nedenle nübüvvet iki dünya mutluluğu için önemli bir vesiledir. Peygamberlik iddia edenin iddiasının kabulü için de delil şarttır ve bu delil de mucizedir. Yani ilahi emir ve yasakların muhataplarını ikna etmek için peygamberler mucizelerle desteklenmiştir. Bunun yanında Peygamberlik iddiasında bulunan birinin elbette günahlardan korunmuş olması, doğruluğuna halel getirecek davranışlar sergilememesi, ahlaki yapısının davasına zarar vermemesi gerekmektedir.

Her iki müellifimize göre nübüvveti ispat edici tek amil olmamakla beraber peygamberden risaletiyle yakından alakalı mu'cizenin meydana gelmesi mümkündür. Fakat, nübüvvet iddiasında bulunan kişinin ahlaki yapısı ve davranış biçimleri de önemlidir. Nebi olarak seçtiği kulunu Mucize ile teyid etmesi Allah için muhal olmayıp caizdir. Mu'cize, peygamberlerin elinde meydana gelen Allah'ın bir fiilidir.

Hiz. Muhammed son peygamberdir. O'nun Peygamber oluşunun delili Kur'an Mucizesi ve diğer mu'cizeleridir. Hiz. Muhammed'in Allah (cc)'ın peygamberi oluşu Mucizeler ve örtbas edilemez belirgin delillerle alenen ortadadır.

Nesefî, sapkın mezheplerin “O, zamana bağlı araz olduğu, peygamberlik bir nitelik olduğu için, gelecek ve geçmişi beraber kapsamadığı için vefatıyla beraber risaleti sona ermiştir” görüşünü kabul etmemekte ve günde beş vakit ve namaz öncesinde ezanlarda geçen, “Muhammed (as) Allah'ın Resulüdür” denilmesini onun peygamberliğinin devam ettiğine dair delil olarak kabul etmektedir.

Hiz. Peygamber'in Mucizeleri, akli ve hissi olmak üzere iki ortak noktada toplanmaktadır. Hissi Mucizeleri; zatında gerçekleşen, canlılarda zuhur eden ve cansızlarda meydana gelen Mucizelerdir. Şakku'l-kamer ve diğer Mucizeleri bunun en büyük örnekleridir. Akli Mucizelerine en büyük örnek ise Kur'an'ın kendisidir.

Hiz. peygamber'in nübüvvetinin en mühim Mucizesi Kur'an Mucizesidir. Kıyamete kadar hükmü muhafaza edileceği için önemli bir yere sahiptir. Diğer Mucizeler zamana ve mekana munhasıran gerçekleşmiş olmasına rağmen Kur'an çağlara meydan okuyan kitap olma vasfını ve insanları aciz bırakma özelliğini her zaman muhafaza etmektedir.

Her iki müellifimize göre de hata ve günahları sebebiyle, müminlerden bazılarının cehenneme girmeleri kesinleştiği vakit, Allah Teâlâ onlar hakkında, peygamberlerin, sıddıkların hatta âlimlerin, salihlerin ve kendi katında kadri ve kıymeti olan herkesin şefaatinin kabul eder. Bu kimselerin aileleri, akrabaları, dostları ve tanıdıkları için şefaati yetkisine sahip olacaklardır. Yani, Peygamberlerin şefaati gerçektir. Kur'an'da şefaatin olacağına dair beyanlar vardır. Bu meyanda peygamberlere şefaati etmeleri için izin verilmesi Allah Teâlâ'nın rahmet ve fazl-ı keremindendir. Bu gerçek, Hz. Peygamber'in muhtelif hadis-i şeriflerinde de delil bulmuştur.

Gazâlî ve Neseffî'nin nübüvvet hususunda farklı düşünmeye sevk eden şey nübüvvetin hükmü meselesidir. Kanaatimizce her ikisi de mensubu bulundukları ekolün etkisi altında oldukları için hüküm konusunda farklı düşünmüşlerdir.

Gazâlî'ye göre, Allah Teâlâ'nın Peygamber göndermesi caizdir, muhal veya vacip değildir. Allah'ın fiilleri fayda hikmet ve yarar gibi illet ve sebeplere bağlı olmadığından Allah irade ettiği için peygamberler göndermiştir. Yani sebep aramaya gerek yoktur. Bu konuda insanların menfaatlerinden çok Allah'ın iradesi önemlidir. İstemeseydi peygamber göndermezdi. Dolayısıyla nübüvvet muhal olmadığı gibi vacip de değildir. Allah'ın peygamber göndermesi ya da göndermemesi derece bakımından müsavidir.

Neseffî'ye göre de, peygamber göndermek muhal değil imkânlar dâhilindedir. Fakat nübüvvet imkân çerçevesinde vacip hükmündedir. Bunu şöyle anlamak lazım; bu Allah'ın kendisine vacip kılması değil; gerçekleşmesi açısından vacip görülmektedir.

Her iki müellifimize göre de Hz. peygamber'in mirac mucizesi gerçekleşmiştir. Fakat Hz. Muhammed Allah Teâlâ'yı görmemiştir. Yani, Şia ve Mûtezilenin "ahad haber yoluyla geldiği için ve ahad haberle itikadî açıdan amel edilmez" anlayışına karşın her ikisi de Mirac Mucizesi gerçekleşmiştir anlayışını taşımaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Abdulkaki, Muhammed Fuad, *El-Lü'lüü Ve'l Mercan* (çev. Harun Yıldırım), Sağlam Yay. İstanbul, 2011.
- Abdulcevvad, Ahmed, *Mu'cizatü'l Enbiya-i ve'r-Rusuli ve Davetühüm ile'lallahi Azze ve Celle*, Mektebetü'l Asriyye, Beyrut, 2008.
- Abidin, Alaaddin, *Hediyyetü'l Alâiyye*, Mektebetü İmamı Evzai, Suriye, 2005.
- Adam, Hüdaverdi, "İslam Kelamında Nübüvvet", *Köprü Dergisi*, Bahar (74), 2001,15-20.
- Akbulut, Ahmet. *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara, Nisan 1992
- Alıcı, M., Yavuz, Y. Ş., "Şefa'at" *DİA*, C., XXXVIII., T.D.V. Yay. Ankara, 2010.
- Aşkar, Mustafa, "Tasavvufun Teorik ve Ahlaki Boyutu Nübüvvet", *İslam Düşünce Ekolleri Tarihi*, (ed. Hasan Onat), Ankuzem, Ankara, 2007.
- Atasoy, İhsan, *Peygamberler Tarihi*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2010.
- Aydemir, Abdullah, *İslami Kaynaklara Göre Peygamberler*, DİB. Yay. Ankara, 1996.
- Bayrakdar, Mehmet., "İbn Miskeveyh", *DİA*, C. XX, s. 201-208, T.D.V. Yay.,İstanbul, 1999.
- Bedevî, Abdurrahman, *Min Tarihi'l- ilhad fi'l İslam*, Beyrut, Tarihsiz,
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Muvazzah İlmi Kelam*, Fatih- Enes Kitabevi, İstanbul, 2000,
- Bulut, Halil İbrahim., "Mûcize", *DİA*, C. XXX, T.D.V. Yay., İstanbul, 2006.
- Bursevi, İ. Hakkı, *Kitab'ül Hitab*, (çev. Ulusoy, Turgut), Hisar Yayınları, İstanbul, Tarihsiz.
- Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte (Hadis Ansiklopedisi)*, Akçağ yayınevi, İstanbul, 1996.
- Cezâirî, T., *Cevahiru'l Kelamiyye fi Akideti'l İslamiyye*, Âlem'ü'l Kütüb, Beyrut, 1986.
- Cürcanî, Seyit Şerif, *Et-Ta'rifat*, Dar'ul Kutubu'l İlmiyyeh, Beyrut, 2009.
- Çağrııcı, Mustafa, "Gazzâlî", *DİA*, C. XIII, T.D.V. Yay. İstanbul, 1996.

- Çakan, İsmail L., Solmaz, N. Mehmet, K. Kerime Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008.
- El-Butî, M. Said Ramazan, *Kübrâ Yakîniyyati'l-Kevniyye*, (çev. Mehmet Yolcu, Hüseyin Altınalan), Madve yay. İstanbul, 1996.
- El-Esbehânî, Ebu Nuaym Ahmed bin Abdullah , *Delâilü'n-Nübüvve*, Matbaatü'l Babil, Bağdat, 1988.
- El-Harputî, Abdullatif, *Tenkihu'l Kelâm fî Akâid-i ehl-i İslam*, Diyanet Vakfı Yay. Elazığ, 2000.
- Ece, Hüseyin, *İslam'ın Temel Kavramları*, Beyan Yay. İstanbul, 2006.
- El-İsfahani, Ragıp, Hüseyin b.Muhammed, *Müfredâtü Elfâz'il Kur'an*, Dar'ul Kalem, Dimeşk, 1997.
- El-Muhammedî, Abdulkadir Mustafa Abdurrezzak, *Eş-Şefââtü fî'l Hadisi'n-Nebeviyyü*, Daru'l Kütübü'l İlmiyyeh, Beyrut, 2005.
- El-Münzirî, Hafız Ebû Muhammed, *Muhtasar Sahih-i Müslim Tercemesi* (çev. Halil Aydın), Eser Neşriyat, İstanbul, 1984.
- Es-Sabuni, Muhammed Ali, *En-Nübüvvet'ü ve'l-Enbiya*, Nas Basım, Diyarbakır, Tarihsiz.
- Es- Sabuni, Nureddin, *el-Bidaye*, (çev. Bekir Topaloğlu), DİB Yay., İstanbul. 1980.
- Gazâlî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, *Batınlığın İçyüzü*, (çev. Avni İlhan), T.D.V. Yay. Ankara, 1993.
- , *el-Erbain fî Usûlid-din*, (çev. H.Erdoğan), Hisar Yayınevi, İstanbul, Tarihsiz.
- , *el-İktisad Fil -İ'tikad*, (çev. Ömer Dönmez), Hisar Yayınevi, İstanbul, Tarihsiz.
- , "el-Madnun bihi Â'la Ğayri Ehlihi", *Mecmuâtu'r- Resaili'l İmam Gazzâlî* içinde, Dar'ul Kutubu'l İlmiyyeh, Beyrut, 2006.
- , *el-Munkızu Mine'd-Dalal*, Müessesetü'l Kütübüs-Sakafıyyeti, Beyrut, 1986.
- , *er-Risaletu'l leduniyye*, (çev. Serkan Özburun, Y.Özkan Özburun) Furkan Yay. İstanbul, 1995.

- , *İhyâ-u Ulum'id-Din*, (çev. Ali Arslan), Merve Yay. İstanbul, 1992.
- , *Kimyâ-yı Saâdet*, (çev. Ali Arslan), Merve Yay. İstanbul, Tarihsiz.
- , *Mükâşefet'ül Kulûb*, (çev. Abdulvehhap Öztürk), Saadet Yay. İstanbul, Tarihsiz.
- , *Ravdatü't-Tâlibîn ve Umde-tü's-Sâlikîn* (çev. Dilaver Selvi), Semerkand Yayınları, İstanbul, 2004.
- , *Tehafüt ü'l- Felasife*, (çev. Bekir Sadak), Ahsen Yayınları, Ankara, 2002.
- Gölcük, Şerafettin, *Kelam Tarihi*, Esra Yay. İstanbul, 2000.
- Gölcük, Şerafettin-Toprak, Süleyman, *Kelam*, Tekin Kitabevi, Konya, 2001.
- İbn Hanbel, Ahmet, *Müsned*, Alem'ül Kütüb, Beyrut, 1998.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem, *Lisânu'l- Arab*, C. XV, Beyrut, 1956.
- İbnu'n-Nedîm, Ebu'l- ferec Muhammed b. Ebu Yakub, *Kitabu'l-Fihrist*, Karaçi, Tsz.
- Karaman, Fikret, Karagöz, İsmail, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara, 2006.
- Kaya, Mehmet "Fârâbî", *DİA*, C. XII, T.D.V. Yay., İstanbul, 1995.
- Kılavuz, A. Saim, *İslam Akaidi ve Kelam'a Giriş*, Ensar Neşr. İstanbul, 2004.
- Kılıç, Recep, "Vahiy, İman ve Mucize", *Din ve Ahlak Felsefesi*, (ed. Recep Kılıç) Ankuzem, Ankara 2007.
- Köksal, M. Asım, *Peygamberler Tarihi*, C. I. T.D.V. Yay. İstanbul, 2005.
- Kutlu, Sönmez, "Maturidîlik", *İslam Düşünce Ekolleri Tarihi*, (ed. Hasan Onat), (s. 149-178), Ankuzem, Ankara, 2007.
- Maturidi, Ebu Mansur, *Kitabü't-Tevhid*, (Çev. Bekir Topaloğlu), İsam Yay. Ankara, 2005.
- Mustafa Abdurrezzak, Abdulkadir, *Eş-Şefââtü fi'l Hadisi'n-Nebeviyyü*, Daru'l Kütübü'l İlmiyyeh, Beyrut, 2005.
- Naim, Ahmet ve Miras Kamil, *Tecrid-i Sarih Tercemesi*, DİB Yay. Ankara, 1993.
- Nesefî, Ebu'l Muin Meymun b. Muhammed, *Bahr'ul Kelam*, Mektebetu Dar'ul Ferfur, Dimeşk, 2000.

- , *Kitabu't Temhid li Kavaidit'Tevhid*, (çev. Hülya Alper), İz Yayıncılık, İstanbul, 2007
- , *Tabsiratü'l Edille Fi Usuli'd -Din I-II*, (Tenk. ve Tahk., Hüseyin Atay, Ş.Ali Düzgün), DİB. Yay. Ankara, 2003.
- Öten, Mehmet, *Peygamberimizin Mucizeleri*, Ülkü yayınevi, Konya, 1977.
- Özervanlı, M. Sait, *Kelam'da Yenilik Arayışları*, İsam Yay. İstanbul, 1998.
- Özler, Mevlüt, "Kelâmın Yeri ve Önemi", *Kelâma Giriş*, (ed. Çağfer Karadaş), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2010.
- Razi, Fahreddin Muhammed b. Ömer el-Hatib, *El-Muhassal*, (çev. Hüseyin Atay), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1978.
- , *et-Tefsiru'l-Kebir*, (çev. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, vd.), Akçağ Yay., Ankara, 1988.
- , *Mealimu Usuli'd-din*, (çev. Nadim Macit), İhtar yay. Erzurum, 1996.
- Şehristani, Ebi'l Feth Muhammed Bin Abdülkerim, *Nihayetü'l Akdam Fi İlmi'l Kelam*, Daru'l Kütübü'l İlmiyyeh, Beyrut, 2004.
- Tabbara, Afif Abdulfettah, *Maa'l-Enbiya Fi'l- Ku'ran-il Kerim*, Darul İlm ilmalayin, Beyrut, 2003,
- Taftazani, Ebu'l Vefa, *Şerh'ul Akaid*, (çev. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, 1991
- Topaloğlu, Bekir, Çelebi, İlyas, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İsam Yayınları, İstanbul, 2010.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "Maturidîye", *DİA*, C. XXVIII, T.D.V. Yay. İstanbul, 2003.
- , "Nesefî, Eb'ül Muîn", *DİA*, C. XXXII, T.D.V. Yay. İstanbul, 2006.
- , "Nübüvvat", *DİA*, C. XXXIII, T.D.V. Yay. İstanbul, 2007.
- , "Şefa'at", *DİA*, C. XXXVIII, T.D.V. Yay. İstanbul, 2010.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, (Sadı. İsmail Karaçam vd.), Zaman Yay. İstanbul, 1995.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Nuri ARSLAN
Doğum Yeri ve Tarihi	Ağrı / 01.01.1973
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Anadolu Ün. İktisat -Kamu Yönetimi Ankara Ün. İlahiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce - Arapça
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşler Başkanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	narslan04@gmail.com
Tarih	